

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

P. A. ROSENBERG

Erindringer

P. A. ROSENBERG

ERINDRINGER

I. DEL

ASCHEHOUG DANSK FORLAG
INDEH.: G. M. STEFFENSEN & CO.

MIT LIV

*Mit Liv var lig en dejlig Sommerdrøm,
Hvor Dag og Nat i yndigt Favntag mødes,
Hvor over Horizontens lyse Søm
Beständig nye Farve-Syner fødes.*

*Min Drøm er endt. Det gik, som man jo véd:
Tiden og Lykken er som oftest Fjender.
Nu staar bag Taagen, hvor min Sol gik ned,
En Stjernekrans af vinterblege Minder.*

*Men heller Sommerflugt mod Himlens Blaa,
Selv om det dør i Vintertaager tykke,
End Jævnøgntiders farveløse Graa,
Ensformig delt imellem Lys og Skygge!*

MINDER FRA ET LYKKELIGT LIV

1.

MIN SLÆGT.

PAA fædrene og mødrene Side, saa langt jeg kan komme tilbage i min Stamtavle, har mine Ahner været Aandsarbejdere. Ikke en Draabe af det sunde, danske Bondeblod kan spores i min Slægt. Den burde altså egentlig, biologisk set, være visnet for længe siden, og jeg selv være afgaaet ved Døden i en ung Alder. Naar det ikke skete, naar forskellige Tegn tyder paa, at Slægten endnu kan regne med en Fremtid paa denne Klode, tør det vel kaldes en Lykke, og jeg regner det for den første Lykkeligave, Forsynet skænkede mig, at det lod mig komme til Verden i en levedygtig Slægt.

Blandt mine Ahner paa fædrene Side findes et Par flinke Arkitekter Rosenberg, den ene Stadsarkitekt i København under Struensee, den anden byggede Koncertpalæet for Schimmelmänn. »Arkitekten« har i sin Tid haft en Artikel om de to Mænd. Slægten er af polsk Oprindelse, enten adelig (min Fader arvede et Par Signeter med et Bjerg og to Roser, som sagdes at vise det) eller, hvad jeg er mere tilbøjelig til at tro, jødisk. Min Farfader var Matematiker og Ingeniør, han anlagde for Frederik den 6te flere af de brede jyske Chausséer og var, for at kunne udføre dette sit Livsværk, bosat i Skanderborg, hvor min Fader og hans Søster fødtes, og hvor Farfader og Farmoder ligge begravet nær op ad

den gamle Kirke. Da man ved hans Arbejdes Fuldførelse afslørede Thorvaldsens Buste af Frederik den 6te paa Skanderborg Kirkegaard, skrev min Farfader en Festsang, som kostede ham mere Hovedbrud, sagde han, end en hel Landevej, og — sagde min Fader, som dengang var Discipel i Viborg lærde Skole — blev en hel Del mindre vellykket end Vejene. Det er karakteristisk for Børnenes Forhold til Forældrene dengang, at Fader brændte af Lyst til at skrive Sangen, hvad han utvivlsomt kunde have gjort bedre end Farfader, men vovede ikke at foreslaa sin Fader det.

Min Farfader døde, før jeg blev født, men Farmoder har jeg kendt og mindes hende tydeligt. Til min Konfirmation, som hun oplevede, forærede hun mig Lembckes Shakespeare-Oversættelse uden at ane, hvor meget hendes Gave skulde komme til at betyde for mig. Hun hed Sofie og var Datter af Balletmester Carl Dahlén, som fik Balletten »Armida« med Musik af Schall opført paa Det kgl. Teater 1822. Efter ham blev min Fader opkaldt. Dahlén var vistnok af svensk Æt og litterært interesseret; han ejede et Bogtrykkeri og skal have forsøgt sig som Lyriker. Hans Hustru var den ansete Operasangerinde Elisabeth Dahlén, efter hvem »Faster Lise« blev opkaldt. Farmoder havde kunstneriske Anlæg, tegnede med Talent, navnlig Katte i alle mulige Stillinger, var usigelig godhjertet og altid bekymret for, hvad Fremtiden kunde bringe. En Veninde af hende har fortalt, at hun engang traf hende ved Sønnens Vugge badet i Taarer. »Er Barnet sygt?« spurgte Veninden deltagende. »Nej,« svarede Farmoder, »det er meget værre. Han kan ikke holde sig tør i Vuggen, og hvordan skal det gaa ham, hvis han nu aldrig lærer det? Ingen vil jo have et Menneske i Huset, der ikke kan holde sig tør.«

Ved Skanderborg laa mine Bedsteforældres herskabelige Bolig med Have ned til Søen, og her voksede Fader og Faster Lise op i jævne Kaar. Familien havde været velhavende, men mistede sin opsparede Formue 1813 ved Statsbankerotten. Lises ældste Søn, min Fætter, Kammerherre Gotthold Krag, har endnu nogle Prestiosa og Malerier, som ikke blev solgt ved Auktionen over Familiens Ejendele. Farmoder fortalte mig en gang, at hendes første Balsko kostede 375 Rdl. 3 Mark og 8 Skilling. Det var Pengenes Værdi dengang. Fader havde dog sin egen Sejlbaad i Søen og lærte Kunsten af Færgemanden Moberg. Senere gav han sin Færdighed i Arv til min Broder Vilhelm og mig, hvad vi havde megen Glæde af i vor Ungdom, da ogsaa vi fik vor egen Baad.

P. A. Rosenbergs Farfar

Fader var den mest udprægede Idealist, jeg har kendt. Ligesom sin Søster var han hæftig, stundom indtil Ubændighed, men aldrig paa egne Vegne. Begge var hjertevarme, kunstnerisk begejstrede, elskede Naturen og Dyrene og hadede lidenskabeligt alt, hvad der var lavt og fejgt. Ved Faders Død skrev hans Ven, Digteren Rudolf Schmidt, i et Digt om ham:

Og bruste hen i hidsigt Jag
Dit skrevne Ord, din Tales Elv,
Ej blev den plumret nogen Dag
Af Tanken om dig selv.

Det er saa sandt, som det er skrevet. Og det regner jeg til en af de rigeste Naadegaver, der blev skænket mig af Forsynet, at jeg med fuld Sandhed kan sige: min Fader var det ædleste Menneske, jeg har kendt. Selv om jeg med Blu maa erkende, at jeg aldrig naa'de at ligne ham, — han blev dog mit Forbillede og afgø-

P. A. Rosenbergs Far

rende for min Livsopfatelse, ikke mindst deri, at jeg hos ham mødte et Vidnesbyrd om, hvad sand Kristentro betyder.

Fader manglede ikke matematiske Anlæg, men han slap dog Slægtens Traditioner og blev Litterat. Dertil bidrog vistnok hans Opdragelse ved Viborg lærde Skole, hvor Rektoren F. C. Olsen havde stor Indflydelse paa ham og hans Kammerat, Digteren Thomas

Lange. Olsen var en betydelig Pædagog, vel bevandret i klassisk Litteratur, har udgivet Poul Møllers Skrifter (Hovedudgaven) og skrevet en udmærket Biografi af ham. Han var selv noget af en Poet; Fader citerede ofte Digte af ham, som det vel desværre nu er umuligt at finde frem. Jeg husker fire særprægede Linier:

Livet er ej nogen Drøm,
Ej for Himlens Serafer en Samling Romaner;
Naglet fast med Bolt og Søm
Er vor Daad til den Eviges Planer.

Dertil kom den nationale Vækkelse i 1848, da Fader var 20 Aar. Han gik frivillig med i Krigen, men fik

ikke Lejlighed til at komme i Ildlinien; han blev syg af Overanstrengelse og maatte hjemsendes. Endelig blev han netop i disse Ungdomsaar Ven med flere svenske og norske Skandinaver, først og fremmest med Professor Hamilton i Lund, som han regnede for sin bedste Ven og sendte den sidste Hilsen fra sit Dødsleje, endvidere August Sohlmann (Aftonbladets Redaktør), Bjørnson og Ibsen. Den skandinaviske Idé blev hans »Kongstanke«, og efter 20 Aars Arbejde for den som Journalist skrev han de første tre Dele af »Nordboernes Aandsliv«, der skulde underbygge den. Paa sin Grav ønskede han sat de Linier, som staar der, og som hentyder til denne hans Livs bærende Idé:

Højere hændtes ej
 Held paa Jord
 end med stor Sag at sejre.
 End skal du agtes
 yndet af Guder,
 Om med stor Sag du segner.

Fader skrev ogsaa Digte. En fortællende Digtning »Sjælenes Ø« udkom; ellers findes hans Digte spredte i Blade og Tidsskrifter; der er mange smukke imellem, og de blev de første Forbilleder for mine egne Forsøg i Lyriken. Tillige var han musikalsk og komponerede Melodier til egne og andres (navnlig Chr. Winthers) Sange — Melodier, som heller ikke udkom, men som efter Kenderes Udtalelser er af virkelig Værdi.

Da Faster Lise som ung Pige skulde lære »Husholdning«, spurgte Farmoder sin Moder, Fru Dahlén, om hvor hun skulde faa Datteren anbragt. Fru Dahlén henvendte sig da til sin Kollega og Veninde Eline Marie Heger, Teatrets Primadonna, gift med Stephan Heger, og fik saa det Raad at anbringe hende hos Hegers Svigersøn, Pastor P. A. Plum i Spjellerup. Raadet blev

fulgt og førte til, at Fader og Moder lærte hinanden at kende. Thi min Moder var Datter af Pastor Plum. Jeg kan altsaa paa en Maade takke Det kgl. Teater for min Tilblivelse.

Den Hegerske Slægt var mærkelig, og noget af dens Væsen, bl. a. dens Teaterinteresser, er vel gaaet i Arv

Lise Krag

ogsaa til min Generation. Min Søster, Fru Wallén, og min Datter har begge tjent Thalia; selv har jeg ogsaa en Rem af Huden.

Inden jeg begynder Vandringen gennem min Barndoms Aar, maa jeg derfor berette lidt om min Moders Slægt, som har vundet et vist Ry: *Hegerne*. Først dog et Par Ord om Morfader Pastor Plum, efter hvem jeg, som hans ældste Barnebarn, blev opkaldt. Han

var en dygtig, samvittighedsfuld Sognepræst, streng og pligttro, ikke uden Lune. Han skrev Digte og beundrede især sin Hustrus Onkel, Adam Oehlenschläger, hvis Værker han forelæste med Talent. Han var højkirkelig, Mynsters Elev og Modstander af Grundtvig. I de 43 Aar, han var Præst i Spjellerup, blev der ikke sunget en eneste Salme af Grundtvig i Spjellerup Kirke. Han var født i Plön af en holstensk Familie, og tysk Tradition bevaredes i Familien, ogsaa efter 1848. Goethe, Schiller, navnlig dog Lessing og Herder var dens Husguder, og min Moder blev med sine to Søstre opdraget af en tysk Guvernante, Frk. Eckermann, hvem

jeg mindes med Tak for hendes mesterlige Fortolkning af Haydn, Mozart og Beethoven paa Klaveret i Præstegaarden.

Men mærkeligere end Præsten i Spjellerup har sikkert hans Hustru været. Stephan Heger og Eline Marie, født Schmidt (Oehlenschlägers Ungdomskærlighed) havde fem Sønner og fem Døtre. To af Sønnerne blev sindsyge, en af dem, som havde Skuespillertalent, dræbte sig som ung. Døtrene, af hvilke jeg har kendt de fire, var Originaler, hver paa sin Vis, men havde visse Træk tilfælles. Elith Reumert har skrevet en Bog om Hegerne (»En Raceslægt«, 1917), hvori han med sympatisk Forstaaelse nævner nogle af de Egenskaber, der gjorde »Racen« tiltrækkende og gav den Betydning. En livlig Modtagelighed for aandelige Værdier, Evne til at vurdere dem, Kærlighed til Sandheden og Had til alt uægte, navnlig al Slags Affektation, ubetinget Redelighed og derfor en ofte streng Dom over egne Mangler, Vid og Lune og det, man kalder personlig Charme i Omgang gjorde flere af dem til det festlige Midtpunkt i deres Kreds og drog nogle af Tidens betydeligste Aander ind i Kredsen. Men medens gode Feer havde begavet dem rigt, ogsaa med et Slags Skuespillertalent, havde en ugunstig Fe tilføjet sin Gave: *Goldheden*. Ingen af dem naaede at yde noget næneværdigt, som kunde overleve dem; kun Mindet om deres Personlighed lyser endnu med aftagende Skær, en Skæbne, som synes knyttet til Skuespillerevnen, overhovedet til Mennesker, der væsentlig virker ved deres Personlighed. Schiller siger, at ædle Sjæle betaler med, hvad de er, almindelige med, hvad de yder. Det er imidlertid, de sidste, som huskes, naar deres Ydelser da overlever Tidens udjævnende Magt.

Det er betegnende, at det ikke er de mandlige, men

de *kvindelige* Medlemmer af Slægten Heger, som endnu nævnes. For Mændene var det receptive Anlæg og den strenge Selvkritik til Fordærv. Flere af dem blev sindsyge, og nogle dræbte sig. Oehlenschläger sagde, at som man hos de fleste Mennesker finder en Selv-

Stephan Heger (1769—1855)

opholdelsesdrift, var der hos Hegerne en Tilintgørelsesdrift, som oftest gik ud over dem selv. Den eneste Mand af Slægten, der fik udrettet noget, skønt altfor lidt i Forhold til sine Evner, var Stephan Heger, som i et Par mindre Roller i Oehlenschlägers Tragedier (Einer Tambeskælver, Vilhelm, Giulio Romano) ydede god Kunst. Men han betragtede dog sit Liv som absolut forfejlet og tog Afsked fra Teatret, saasart det var

ham muligt. Broderen Carl, Oehlenschlägers trofaste Ven og begejstrede Tilhænger, var et fint og ædelt Menneske; han led i den Grad af Selvkritik, at han end ikke vovede sig til at afslutte sit theologiske Studium og blive Præst. Den eneste af Stephans fire Sønner, som ikke gik til Grunde i en ung Alder, var Sømanden Peter, fra hvem de nulevende Hegere nedstammer. Han synes at have været en energisk æventyrlysten Natur; men der vides iøvrigt kun lidet om ham, og han døde ung langt borte fra Danmark.

Blandt de *kvindelige* Medlemmer af Slægten var vel

Kamma Rahbek og Søsteren Christiane Oehlenschläger de, der fik størst Betydning. Om den første er det overflødigt at tale, hun er velkendt. Naar man læser hendes berømte Breve, har man ondt ved at forstaa det Indtryk, hun gjorde paa Datidens Store, selv paa en saa solid Natur som Poul Møller. Det maa have været det rent personlige »Radium«, der udstraalede fra hendes Væsen, som bevirkede Underet. Christiane havde et endnu uroligere, mere uligevægtigt Temperament end Søsteren og manglede hendes Lune og Evne til at sprede Hygge. Forholdet mellem hende og Oehlenschläger var ikke altid godt. I »Socrates« har Digteren haft hende for Øje i Skildringen af Xantippe, som han i »Palnatoke« med Thorvald Vidførle har tænkt paa hendes Broder Carl.

Hun sagde engang til ham: Du skulde ikke haft saadan En som mig, du skulde haft en ædel »Fuchssvanser«. Da hun døde, skrev Hauch et smukt Digt over hende, hvor han fremhæver hendes Uegennyttighed og slutter med, at det, hun manglede, var Ro — den Ro, hun nu omsider fandt i Døden. Hun saa sin Mands Fejl, de var jo lette at se, og han blev ikke skaanet for hendes Kritik i den særegne hegerske Form; men hun beundrede hans Geni og elskede ham lidenskabeligt. Da der engang havde været en Scene mellem dem, som endte med, at Digteren i Raseri forlod Værelset, sagde en tilstedeværende Veninde af Huset nogle dadlende Ord om hans Adfærd. Christiane afbrød hende: »Du maa ikke dømme Oehlenschläger som andre Mennesker. Glem aldrig, at han overhovedet slet ikke er et Menneske.« »Hvad er han da?« spurgte Damen noget desorienteret, og Christiane svarede med dæmpet, næsten andagtsfuld Røst: »Han er en Gud.«

I sit Værk om Oehlenschläger fortæller Vilh. An-

dersen, at Digteren først flygtede fra sin dødsyge Hustru af Frygt for Smitte, men da han fik at vide, det var Døden, naturligvis vendte tilbage til hendes Leje. Da han traadte ind i Sygeværrelset, lagde Christiane, som ikke kunde tale mer, Fingeren paa Læben, og Professor Andersen bemærker, at det aldrig vil kunne afgøres, om hun med denne Bevægelse vilde sende ham et Afskedskys eller paalægge ham Tavshed. Med Kendskab til den Hegerske Psyke kan man besvare Spørgsmaalet: hun vilde kvæle ethvert lyrisk Udbrud i Fødselen. Da hendes Broderdatter, min Mormoder, Anna Louise Plum, mærkede Dødens Komme — hun døde i Barselseng efter min Moders Fødsel — sagde hun til sin Mand: »Nu dør jeg, Plum; skab dig nu ikke!« Det var hendes siste Ord. De første Ord, jeg hørte mine smaa Søstre sige, var: »Skab dig ikke!«

Anna Louise Plum var den næstældste af Stephan Hegers Døtre. Den mest kendte var Skuespillerinden Lise Holst, gift med Skuespiller Vilhelm Host; hun udmærkede sig ved sin regelmæssige Skønhed, om hvilken Heiberg sagde, at hun vilde være lige smuk, hvis man om 100 Aar gravede hende op. Men den rigest begavede var den ældste, Vilhelmine, gift med Literaturhistorikeren Erik Werlauff. Hun havde alle de hegerske Egenskaber i overdaadigt Maal, og jeg blev aldrig færdig, hvis jeg vilde fortælle blot en Del af de Træk, jeg mindes om hende eller har hørt min Fader fortælle. Paa ham havde hun større Indflydelse end noget andet levende Menneske. Hun stivede ham af, naar han vilde synke sammen i Datidsungdommens »Verdenssmerte«, hun spottede hans Sentimentalitet og kaldte paa Mandsvillien i ham. Da han engang med Taarer i Øjnene sagde til hende: »Jeg føler det saa sikkert, jeg bliver aldrig lykkelig,« svarede hun: »Hvem Fanden

har ogsaa sagt, at du skal være lykkelig, din Skabhals?« Det var ikke det Svar, han ventede, men netop det, han trængte til.

De andre to var Eline Marie og Juliane, den yngste af Døtrene. Eline blev gift Agier, havde Talent som

Malerinde og var en mærkelig Blanding af Tungesind og Kaadhed. Jeg kom som ung en Del i hendes Hjem paa Østerbro og husker hendes livlige, ofte aandfulde Tale om Kunst og Digtning, der pludselig kunde afbrydes af et dybt Suk og Ordene: »Ak ja, og hvad er saa det hele?« Paa sine ældre Aar fik hun Smag for god Vin, — maaske var det Mindet fra hendes Ophold i Italien, — og jeg husker hende sige: »Børnene vil

Eline Maria Heger (1774—1842) f. Smidth

ikke have, jeg maa drikke; det kan skade mit Helbred, siger de. Jeg er nu vis paa, jeg overlever Jer alle, og den Dag, jeg fylder 100, vil jeg være kanonfuld.« Hun blev 96. Bedst kendte jeg »Tante Juliane«, som vi kaldte hende; hun levede ugift og blev 84. I hendes Hus traf jeg første Gang hendes Kusine, Marie Konow, Oehlenschlägers Datter. Om det Møde faar jeg maaske senere Lejlighed til at fortælle.

Hvordan disse Slægtselementer nu har fortsat sig og blandet sig i vort Led, er det vel vanskeligt at sige; men nogle af dem mener jeg at kunne spore baade i

mig selv og i mine Søskende. Den tyske Grafolog Langenbruch sagde om min Haandskrift, at min herskende Evne var Modtagelighed for aandelige Indtryk samt kritisk Sans; medens den produktive Evne af Naturen var ringe. Det er vist rigtigt. Det har altid været min Lyst og Lykke at lære af Andre. Denne Lyst og Evne, tror jeg, har holdt mig frisk og forholdsvis ung op i Aarene; jeg bliver aldrig færdig med at sidde paa Skolebænken — Gud være lovet! Derimod har det altid været mig en Pine at producere skriftligt, dels fordi jeg af Naturen er doven, dels fordi min Selvkritik idelig paa en højst ubehagelig Maade lader mig føle Manglerne. Bedst og helst producerer jeg mundtligt, sikkert min naturlige Form, allerbedst i Samtaler, som animerer mig, river mig med og faar mig til at glemme Kritiken — saalænge det varer! Hvad jeg har skrevet og udgivet, skyldes bestandig enten Opfordring, ikke sjælden Pres, fra andre eller Pligtfølelse. Hvis min Fader havde efterladt mig en Formue, eller jeg paa anden Maade kunde sluppet for at tjene Brødet, er jeg ikke vis paa, Pligtfølelsen havde været nok; jeg var rimeligvis blevet en litterær Gourmand, en Snylter og i min Alderdom bundulykkelig af Skam og Anger over intet at have udrettet i Livet. Hvilken Lykke, at jeg slap for den Fristelse! Jeg kan sige med Drachmann og *har* ofte sagt det: »Jeg takker dig, min Fader, at du ikke var rig!« Men har jeg fra min Faders polske Æt arvet nogen Energi og en social Pligtfølelse, som ikke fandtes hos Hegerne, saa har jeg dog vistnok faaet Broderparten af Arven fra min Moders Slægt.

»I Trolde Ligstue ligger Trold paa Baare« — disse mystiske Ord læste Fader paa Bagsiden af det første Brev, hans Søster Lise skrev til ham fra Spjellerup

Præstegaard, hvor hun lærte Husholdning hos Pastor Plum. De var skrevet med en Barnehaand og var det første Vidnesbyrd, han fik om min Moders Tilværelse. Hun var dengang 13 Aar, et underligt tungsindigt Barn, der levede i en fantastisk Verden, hun selv havde dannet, og hvori Trolde spillede en betydelig Rolle. Det havde tiltalt hendes Fantasi, at ovenstaaende Meddelelse om en Begivenhed i Troldenes Rige med Posten skulde flyve ud i den vide Verden. Derfor skrev hun den bagpaa Brevet. Hendes Fødsel kostede hendes Moder Livet. Efter hende, fik hun Navnet Anna Louise, men kaldtes ved det sidste Navn. Hun var fra Fødselen en ægte Heger.

Nogle Maaneder senere besøgte Fader sin Søster og gjorde Bekendtskab med Præstegaardens Beboere. Foruden Præsten selv og hans dygtige, meget smukke Husbestyrerinde, Frk. Boiesen, der blev i Spjellerup til hans Død, var der tre Døtre og en Søn, den senere kendte Læge, Professor Peter Plum. Blandt Døtrene var den næstældste, Cecilie, den mest udprægede Heger. Hendes Talent til at fremstille Figurer, hun selv digtede, vakte alles Forbavselse. Disse Figurer var fantastisk-humoristiske; en af dem, en talende Abe ved Navn Hermeline, en anden, en adelsstolt Idiot ved Navn Grev Bernstorff o. s. v. Man mente, hun maatte have Skuespillertalent; men de Forsøg, hun gjorde paa at fremstille Figurer, der var skabt af Digtere, faldt uheldigt ud. Hun blev gift med Departementschef Ricard og døde som sin Moder i Barselseng med en Dreng, der fulgte hende i Døden faa Minutter senere.

Fader saa Moder første Gang, da hun kom ridende ind i Præstegaarden paa et Æsel med to Mælkespande. I de følgende Aar kom han stundom til Spjellerup,

hvor han traf Ricard, der var stærkt optaget af Cecilie Plum og — som den Franskmand han var — frygtelig jaloux. Det førte til en Duel paa Amagerfælled, hvor Fader som den Udfordrede fyrede første Skud af i Luften. Ricard protesterede heftigt. »Du skal sigte paa mig,« sagde han, »ellers kan jeg jo ikke være bekendt at sigte paa dig.« »Det kunde ikke falde mig ind,« svarede Fader; »sæt jeg ramte dig!« Under den ivrige Diskussion med Sekundanterne kom Fælleadvagten, der havde hørt Skudet, anstigende, og for ikke at blive straffede som Duellanter, maatte de to Modstandere endrægtig lade, som de skød til Maals efter Faders lodne Kabus, anbragt paa Ricards Spadserestok. Da Vagten var passeret, blev Duellen aflyst. Situationen var blevet *for* komisk.

En anden lille Historie, som Fader har fortalt mig, er ret karakteristisk, naar man betænker, at Ricard som Departementschef i Justitsministeriet blev det danske Retsvæsens kloge og myndige Leder. Paa en Spadseretur fandt de tre Kammerater, Ricard, Peter Plum og Fader, en Sølvspore. Ricard foreslog at sælge den til en Guldsmed og holde et lille Kalas for Udbyttet. »Vi var alle tre som Studenter vel bevandrede i romersk Ret,« sagde Fader; »men til vort eget Lands Love kendte vi saa lidt, at vi fandt Ideen superb.« Fader gik ind til en Guldsmed i Silkegade og tilbød ham Sporen, mens de andre to udenfor Butikken afventede Resultatet. »Hvor har De faaet den Spore fra?« spurgte Guldsmeden paa en saadan Maade, at Fader pludselig forstod, der var Uglyer i Mosen. Han lavede famlende en Historie om, at en Ven af ham, som havde haft et Par Sporer, havde mistet den ene og derfor havde overdraget ham at sælge denne. »Vel,« sagde Smeden. »Kom igen om en Time, saa skal jeg sige

Dem, hvad den er værd!« Da Fader meddelte de to Kammerater dette, udbrød Peter: »Han sender Bud efter Politiet; lad os hurtigst mulig stikke af!« »Ja,« bemærkede Ricard tankefuldt; »det er vist slet ikke lovligt, dette her. Lad os forsvinde!« Naar Fader senere maatte gennem Silkegade, skar han Ansigtet og haltede, for at Guldsmeden ikke skulde genkende ham. De tre Venner blev hver paa deres Maade fremragende, ansete Mænd. — Ikke mange Aar efter passerede Historien med Lars Kruse, som Drachmann har berettet den.

Moder var 23 Aar, da Fader friede til hende og fik hendes Ja. Pastor Plum nægtede først sit Samtykke. »De véd ikke,« sagde han til Fader, »hvad De indlader Dem paa. Hun gør et livligt og muntert Indtryk paa alle, og hun er god af Karakter, intelligent og dygtig; men hun lider af et nedarvet Tungsind, der vil formørke Livet for den, som skal dele det med hende. Jeg tør ikke skjule dette for Dem.« Fader svarede med at vise Præsten et Digt, han havde skrevet til sin Elskede. Det begyndte saaledes:

Du er ej ung, skønt Ungdomsblodet
Dig farver Kinden frisk og rød;
Du er ej glad, skønt Glædesmodet
Tit i din Sang og Tale lød,

fortsætter med en Skildring af hendes Personlighed og slutter med at netop den Byrde, hun bærer paa, har draget ham til hende, og han vil bære den med hende. Bedstefader var dybt bevæget og gjorde nu ingen Indvendinger mer.

BARNDOMSHJEMMET

I 1857, da Fader havde faaet Ansættelse i Kultusministeriet, satte han og Moder Bo i et tarveligt Logis paa Blegdamsvejen, hvorfra Fader hver Morgen gik den lange Vej ind til den røde Bygning og ved Middags-tid tilbage igen. Dér paa Blegdamsvej blev jeg født. Huset er vistnok forlængst revet ned, og Minder har jeg ikke derfra, thi allerede Aaret efter (1859) flyttede mine Forældre ind i en Lejlighed, som ikke var meget større eller dyrere, men laa nærmere ved Ministeriet: Det var en Hjørnestuelejlighed i Prinsessegade paa Kristianshavn. Huset eksisterer endnu. Dér henrandt mine første Aar, til Fader, der havde opgivet Ministeriet, flyttede ud paa Hjørnet af Bredgade og Toldbodvejen. Dengang var jeg 9 Aar og husker spredte Træk fra Livet i mit Hjem paa Kristianshavn.

Den første mærkelige Hændelse i mit Liv kan jeg imidlertid ikke huske, thi den indtraf, da jeg var 10 Dage gammel og altsaa endnu befundt mig paa Blegdamsvejen. Jeg var født med Trøske i Munden og skulde have en Skefuld Fennikelmikstur tre Gange daglig. Under Moders Sengeleje passede min Farmøder mig samvittighedsfuldt. En Dag, da hun skulde hente noget paa Apoteket, bad hun min Fader give

mig min Dosis bestemt Kl. 3, hvad han lovede. Da han var kommet i med at skrive, gik der et Kvarter over Tiden; han fór op af Stolen, greb Flasken og gav mig en Skefuld — Blyvand! I samme Øjeblik jeg havde slugt den, opdagede han sin Fejl og styrtede hen til Huslægen, Dr. Brünniche. »Har De givet Drengen Blyvand,« sagde Lægen, »saa er han i dette Øjeblik død.« De skyndte sig til Aastedet, — det var kun faa Minutters Gang, — og traf min grædende Farmoder, som var kommet hjem i Mellemtiden og af Pigen havde faaet Meddelelse om, at »Herren har vist givet Drengen Gift.« Til Brünniches Forbavselse var jeg altsaa *ikke* død, men laa med Skum om Munden og et noget an- grebet Udtryk i Ansigtet. »Han maa have en forbavsende Konstitution,« sagde Lægen og drejede Flasken med den blaa Etiket. »Har De virkelig givet ham af denne?« Fader stønnede Ja. Med en pludselig Indskydelse spurgte Lægen: »Rystede De Flasken?« »Nej,« svarede Fader. »Aha, saa har han ikke faaet andet end Spritten; han er simpelthen perialiseret. »Aa Gud være lovet!« udrød Fader, »det havde været forfærdeligt at maatte sige Louise dette.« Moder sov uden at ane sin Podes Fare. »Ja, Gud ske Lov!« sukkede ogsaa Bedstemoder med foldede Hænder, men derefter saa hun

P. A. Rosenbergs Farmor

misbilligende paa sin Søn og sagde: »Jeg begriber ikke, Carl, at du kan give et Barn Medicin uden at ryste Flasken.«

Det første Digt med mit Navn under, hidrører fra et Tidspunkt mellem mit andet og tredie Aar; digtet i mit Navn af Fader, fulgte det med et Urstativ, Moder havde ønsket sig til sin Fødselsdag. Det giver en Anætydning af Tonen i Barndomshjemmet:

At du desbedre kan læse dig til,
 Hvor sene Nattens Timer gaa,
 Naar jeg og min kære Søsterlil
 Opfører med vore Stemmer smaa
 I Bas og Diskant en Vekselsang,
 Der holder Dig vaagen den Nat saa lang,
 Og naar du saa ligger og ærgrer dig over
 At Fader derinde saa roligt sover,
 Du hænge dit Ur paa denne Stang!
 Hvis jeg kan, jeg vælter den nok engang.

Fader var interesseret i mange Ting, ogsaa i Pædagogik, og som hans første Arving blev jeg Genstand for en Del Eksperimenter. Da jeg senere fik elleve Søskende, blev Arbejdet med mig mindre omfattende. Han lærte mig at læse og skrive, da jeg var mellem 4 og 5 Aar. Jeg husker endnu, hvor megen Møje det store B kostede mig: de to Pukler vilde aldrig blive lige store. Da jeg havde fyldt det femte Aar, begyndte Fader at læse Islandsk med mig. Som Følge heraf giver dette Sprog, hvori der er skrevet saa meget dejligt, mig den Dag idag en Smag i Munden som amerikansk Olive. For at gøre mig til en modig Dreng, lod han Barnepigens stille sig paa Gaden, hvorpaa han kastede mig ud af Vinduet fra den høje Stue ned i hendes udbredte Forklæde. Jeg hylede som et vildt Dyr. Jeg tror ikke, det udviklede mit Mandsmod. Jeg gik, for at hærdes,

med blottede Knæ baade Sommer og Vinter og har rimeligvis derfor hele mit Liv været plaget af Ischias. Engang i mit fjerde Aar gik Fader med mig ud paa Østergade, hvor han løb fra mig. Jeg skulde lære at finde hjem; men mine Hyl bragte mig i Stedet til nærmeste Politistation. Dér maatte han siden afhente mig. »Du er et lille Fæ,« sagde han til mig. »Du skulde have sagt Politiet, hvor vi boede.« Da han kort efter gæntog Forsøget, lykkedes det mig virkelig at finde Prinsessegade ved at spørge mig for.

Min Onkel, Peter Plum, som var blevet gift med en Datter af Grosserer A. N. Hansen, var Reservelæge paa Frederiks Hospital i Bredgade og boede der. Fader gav mig Besked, hvordan jeg skulde finde ud til ham. »Du skal følge Sporvognsskinnerne over Kongens Nytorv, ned ad Bredgade, og gaa ind ad det *andet* Gitter, du kommer til paa højre Haand og spørge efter Dr. Plum.« Trods mine 6 Aar gennemførte jeg Turen med relativt Held, men da det *andet* Gitter fører ind til katolsk Kirke, hvad Fader havde glemt, geraadede jeg i Kompagni med nogle katolske Præster, som var intelligente nok til at vise mig ind paa Hospitalet. Jeg husker endnu, at Haarene rejste sig paa mit Hoved, da jeg hørte, jeg var kommet ind i *katolsk* Kirke, thi Barnepigen havde fortalt, at Katolikerne stjal smaa Børn for at gøre dem til Katoliker. Fra Besøget hos Onkel Peter gemmer jeg Indtrykket af en amputeret Fod, som stod paa hans Reol i et Vandfad med Spiritus.

Den første Erindring, jeg med Sikkerhed kan tidsfæste var min Broder Vilhelms Fødsel, der indtraf 14 Dage efter min fireaars Fødselsdag. Jeg havde to smaa Søstre og blev henrykt over at høre, at Storken var kommet med en lille Broder. Ganske tydeligt ser jeg

endnu for mig det lille røde Ansigt, der virrede frem og tilbage i Vuggen, og Nankings-Dyneaaret med smaa kinesiske Blomsterbuketter.

Det hørte med til Faders Pædagogik, at jeg skulde gøre Bekendtskab med saa mange af Tidens Berømt-heder som muligt. Carl Ploug navnlig saa jeg ofte, naar Fader tog mig op paa »Fædrelandet«s Kontor. I Sally B. Salomons Trykkeri sad jeg stundom i Timer og saa paa de snurrende Maskiner, der trykte Bladet.

Desværre kan jeg ikke huske det, men Fader har fortalt mig, at jeg har siddet paa Grundtvigs Skød. Ved et Besøg havde Fader taget mig med, og da jeg havde staaet en Tid og formodentlig var blevet træt i Benene, afbrød jeg deres Samtale og sagde: »Jeg vil hen til den gamle Mand.« Fader tyssede paa mig, men Grundtvig, som sad ved Vinduet i sin Lænestol med Tæppet over Benene, havde hørt Udtalelsen og tog mig op til sig med de Ord: »Du er vist en god lille Dreng.«

Derimod staar et andet Barndomsminde mig klart. Nede ved Højbro standsedes Fader, som havde mig ved Haanden, af en Mand iført en Pels; han var høj og smuk med krøllet Haar. Han rakte mig Haanden, men jeg nægtede ihærdigt at modtage den. Da han var gaaet, spurgte Fader mig: »Hvorfor vilde du ikke give Orla Lehmann Haanden?« »Det var ikke Orla Lehmann,« svarede jeg, »det var Helsen.« Jeg havde hørt Fader og Ploug tale om Helsen, Amtmanden paa Fyen; de kaldte ham en Rævepels. Lehmanns Pels bragte mig den Overbevisning, at det var Helsen.

En Erindring er knyttet til Kunstakademiet og ganske kuriøs. Fader havde taget mig med derop, og i en af Salene traf han en Kunstmaler Lund (*ikke* F. C. Lund), med hvem han kom i Snak. Jeg, som maa have

været 5 Aar, hørte først efter, hvad de talte om, da Fader udbrod: »Men har De været i Milano 1796, saa kunde De jo have set Napoleon.« Jeg spidsede Øre, thi om Napoleon havde Fader fortalt mig. »Det har jeg saamænd ogsaa,« svarede den gamle Maler. »Hvad Indtryk fik De af ham?« spurgte Fader interesseret. »Aa, jeg fik ikke noget egentligt Indtryk,« svarede Lund. »Der sad en lille Mand paa en hvid Hest, og han hed General Bonaparte. Jeg kunde jo ikke vide, han skulde blive saa berømt,« Jeg husker altsaa en Mand sige, at han saa Napoleon den Store, da han ikke var videre berømt.

Et andet Minde fra samme Tid: jeg vaagnede i min Seng ved at høre Moder hulke: »Hvad er der, Mor?« raabte jeg. »Vor Konge er død, og vi skal have en Tysker til Konge,« svarede hun. Fader sagde strengt: »Saadan noget maa du ikke sige til Drengen,« hvilket ikke forbedrede min Stemning, saa meget mindre som jeg — atter med Barnepigen som Kilde — havde den Opfattelse af Tyskerne (»Vildtyskere«, kaldte Pigen dem), at de alle havde store Skæg og med Forkærlighed aad smaa Børn. Jeg satte i et Brøl af den anden Verden. Det gjorde et stærkt Indtryk paa mig, at Fader havde Taarer i Øjnene, hvad jeg aldrig har set ham have hverken før eller siden.

Staaende paa en Skammel ved et Vindue, der vendte ud mod Slotspladsen, saa jeg Frederik den syvendes Kiste langsomt køre frem dernede. Fader havde som Journalist faaet Lov til at betragte Toget fra Slotsvinduet og havde taget mig med. Jeg vidste, at Kongens Hest skulde gaa lige efter Kisten, og at den skulde skydes efter Begravelsen, fordi ingen maatte ride paa den mere. Senere har jeg faaet oplyst, at den ikke blev skudt, men fik Lov at dø af Ælde. Fader var netop i

det Øjeblik, Ligvognen kørte frem, gaaet hen til Ploug. Bagved mig stod der tæt af Mennesker, og pludselig saa jeg en Haand rakt ud over mit Hovede, den pegede ned paa Kisten, og jeg hørte en Stemme sige: »Hemmeligheden ved den Mand, som ligger der, var, at han var gal.« Jeg fortalte Fader det siden, og han blev saa vred, som jeg sjælden har set ham.

Datidens urimelige og uretfærdige Vrede mod Christian d. 9. naaede helt ned til mig, som var 6 Aar, men politisk interesseret. Da de første Firskillinger med den nye Konges Billede kom i Omløb, nægtede jeg i en Sporvogn, hvor jeg befandt mig med Ansvar for min et Aar yngre Søster, at modtage en saadan Mønt i Bytte. »Jeg tager ikke mod Penge med den Mands Billede paa,« sagde jeg til Konduktøren. En Mand, som sad overfor mig, bøjede sig frem mod mig og spurgte venligt: »Hvem er din Fader, min lille Dreng?« Jeg havde en Fornemmelse af det uhensigtsmæssige i at give den ønskede Oplysning og svarede: »Det kommer ikke Dem ved.«

Dog véd jeg, at Fader siden fik et andet Blik paa Christian d. 9. og tilfulde forstod at vurdere hans Ridderlighed, Fædrelandskærlighed og Pligtopfyldelse. Mine Børn og Børnebørn har jeg søgt at indprente en anden Vurdering af de to Konger end den, som i min Tid var den gængse. Den Mand, der for at vinde Popularitet kastede sit Ansvar fra sig i 1848, har efter mit Skøn nu kun den ene Undskyldning, som jeg hørte ved hans Kiste, at han neppe var fuldt tilregnelig. Kammerherreinde Sehested (Broholm), der som lille Pige kom sammen med den nogle Aar ældre »Prins Christian«, da ingen vidste, han skulde blive Konge af Danmark, sagde engang til mig om ham: »Han var den ridderligste Dreng overfor os Børn, og naar han

var med, var vore Forældre altid rolige for os.« Danmarkshistorien har allerede revideret Datidens Vurdering en Del og kommer sikkert til at fortsætte i samme Retning. Jeg maa tilstaa, at jeg, som blev opdraget til at elske og beundre »den folkekære Drot«, aldrig passerer et af de talrige Monumenter over ham uden at føle noget, der slet ikke ligner Beundring.

I mit 9de Aar lod Fader mig rejse paa egen Haand med Damperen til Malmø og derfra til Lund for at besøge hans Ven, Grev Gustav Hamilton, hvis ældste Søn var paa min Alder. Moder gav mig en Rigsdaler (2 Kroner i vor Tids Penge) med. Da Skibet var kommet ud paa Søen, gik jeg ned i Kahytten og spurgte Opvarteren, om jeg kunde faa noget at spise. »Har du Penge til at betale med?« spurgte han. Jeg overantvordede ham min Daler. »Hvad vil du have?« spurgte han. »Kan jeg faa en røget Sild?« svarede jeg. Røget Sild var min Yndlingsspise. »Hvad vil du have at drikke til?« »En Kop Chokolade,« svarede jeg. »Det skal du faa, min Dreng,« sagde han venligt. Jeg fik Sil-den og Chokoladen, Opvarteren beholdt Daleren, og jeg undredes over, at man kunde faa slige Herligheder for saa lidt. Paa Penge havde jeg altsaa ikke Forstand.

Hos Hamilton befandt jeg mig naturligvis udmærket. Sproget lagde mig ingen Hindringer i Vejen. Jeg havde indsugget Svensk næsten med Modermælken. Fader var ivrig Skandinav, og der kom mange Svenskere i vort Hus. Jeg husker, Moder broderede en Pude med de fire nordiske Flag (dansk, svensk, norsk og finsk) til den finske Digter Von Qvanten (»Suomis Sang«), som var en af Vennerne.

Fader kom over og hentede mig. Hamilton og han kørte op til Helsingborg for at forhandle om det skandinaviske Spørgsmaal med Redaktøren af »Helsing-

borg Dagblad« og tog mig med. Vi overværede et Hestevæddeløb, det eneste, jeg har overværet. Redaktøren boede ved Siden af Helsingborg Teater, som ikke spillede ved Sommertid, og jeg fik Lov til at gaa ind paa dets Scene, mens Herrerne forhandlede. Jeg havde aldrig været bag Kulisserne før, og det var et vidunderligt Æventyr. Scenen var dunkelt belyst fra et Par højtsiddende Vinduer, jeg agerede for mig selv og et indbildt Publikum i et Par Timer, der fløj som Minuter. Midt paa Scenegulvet lagde jeg Mærke til en gul Plet. Da jeg mange Aar efter var indbudt paa dette Teater til en Opførelse af et af mine Stykker og blev fremkaldt, syntes jeg, at jeg kendte Stedet og den gule Plet. Mindet overvældede mig saadan, at jeg vist gjorde en underlig Figur.

Hjemme blev jeg tidlig kendt med Svensk. Jeg lærte det som mit Modersmaal og ved derfor egentlig ikke naar eller hvordan. Fader læste svenske Æventyr og sang ved Klaveret svenske Folkeviser for os saa langt tilbage, jeg kan huske. Dybt Indtryk paa mit Barne-sind gjorde Visen om den »bergtagne« Jomfruen, som skulde gaa til Ottesang, men gik ind blandt de høje Bjerge og blev taget af Bjergkongen, Visen med Omkvædet: »Men jag vet, at sorgen er tung«. Tanken om at miste sit Hjem og komme i fremmed Vold fyldte mig med usigelig Vemod. Lidet anede jeg dengang, at jeg faa Aar senere skulde opleve noget, der kunde minde om Jomfruens Skæbne.

Jeg husker et svensk Æventyr, som gav mig det første Indtryk af Verdens Grusomhed og Tragik. Det var gammel Overtro, at, naar en Kirke rejstes, skulde noget levende begraves i Kirkegrunden. Nu beretter Sagnet, at man lokkede en lille Tiggerdreng ned i saadan en Udgravning ved at give ham et lækkert Stykke

Smørrebrød og kastede Graven til over ham. Da den først Skovfuld Jord faldt, raabte Drengen: »Ah, der faldt muld på min smörgås!« Naar Fader læste den Historie, krøb jeg ned under Bordet, for at ingen skulde se, jeg græd.

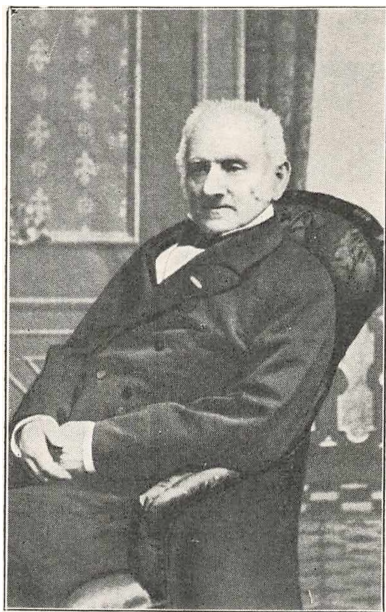
Moders Opdragelse af os Børn var forskellig fra Faders. Hun læste Skuespil for os, navnlig Oehenschlægers Tragedier, og lod os lære Scener af dem udenad og spille dem for hende, undertiden ogsaa for Venner, især af Hegernes Slægt. Da jeg som Axel begejstret tiltalte min lille buttede firskaarne Søster »granvoksne Valborg«, brast Tilskuerne i Latter, og jeg tiltordnede dem et forbitret »Griner I af Oehenschlæger!«

P. A. Rosenbergs Moder

Moder fortalte os ogsaa Æventyr, næsten altid uhyggelige og spændende, og spillede selvavede Figurer for os efter sin Søster Cecilies Eksempel. Den Scene, vi satte mest Pris paa, var et Besøg i et Galehus, hvor vi gik fra Celle til Celle og talte med de sindssyge, som Moder med stor Opfindsomhed varierede. Fader kunde ikke lide denne Leg, og vi legede den kun, naar han ikke var hjemme, og under Løfte om ikke at sige det til ham. Egentlig pædagogisk var Moders Metode vist ikke, men den var underholdende. Der gik forresten ikke mange Dage, hvor jeg ikke hørte Moder sukke: »Gid jeg var død!«

Sommeren tilbragte vi altid i Spjellerup, og det var vort Bernelivs Festdage. En Maaned efter min Fødsel blev jeg døbt af Bedstefader i Spjellerup Kirke. Saa langt tilbage, jeg kan huske, kørte vi hver Dag i hans

Pastor P. A. Plum

Charabanc til Vemme-
tofte Strand og gik i
Bad. Præstegaardens to
store Haver var fulde af
Stikkelsbær, som vi
havde Lov til at spise
af, saa mange vi evne-
de, og paa Plænerne
spillede vi Krocket eller
Kriquet. Ved Vemme-
tofte Strand har Moder
fortalt mig, sagde jeg
det første Ord, da jeg
var lidt over et Aar.
Jeg kom med en lille
Strandsten i Haanden,
og mens jeg pegede
paa en stor Rullesten,
sagde jeg med dyb
Stemme: »dor Dén«. —
og med Fistel: »lille

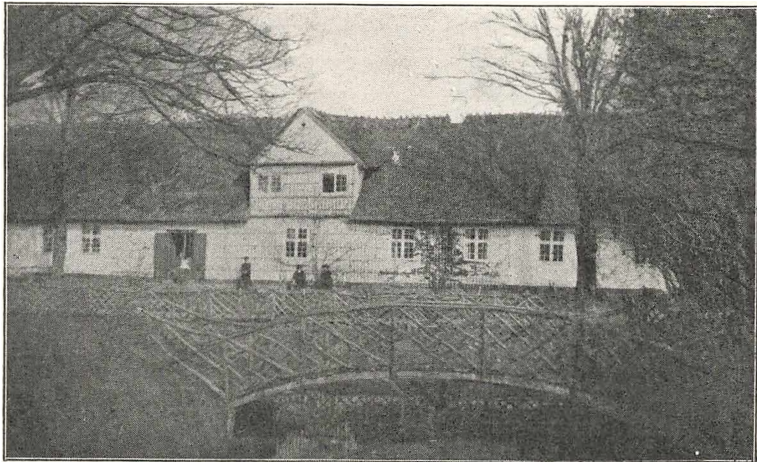
Dén«. — Heraf sluttede man, at jeg vilde blive Skue-
spiller. Bedstefader holdt paa, at jeg skulde være
Præst, og fortalte, at jeg, da jeg en Dag spadserede
med ham ved Haanden og kom forbi Degnens Kær,
spurgte: »Hvor er de Ænder, som var her ifjor?« »De
er spist«, svarede han. »Folk spiser alting«, bemærkede
jeg. »Det har Vorherre givet os Lov til«, belærte han
mig. »Nej,« svarede jeg, »der staar skrevet: du skal
æde Markens Urter.« Bedstefader kunde ikke i Øje-

blikket huske, hvor dette Skriftsted fandtes, og den lille 6-aarige Teolog lukkede Munden paa ham.

I Spjellerup legede jeg ikke blot med mine Søskende, hvis Tal hvert Aar øgedes med en, men ogsaa med Bønderdrengene; de gav mig uudslettelige Indtryk af den sjællandske Type, som jeg altid har sat Pris paa for dens skalkagtige Lune og Godmodighed. I nogle af mine digteriske Forsøg har jeg benyttet disse Erfaringer. Salen i »Dønvig Præstegaard« er en nøjagtig Kopi af »Salen« i Spjellerup Præstegaard, men Handlingen og Figurerne er naturligvis frit opfundne. Min Søster Sofie, nu Fru Wallén, og jeg tilegnede os begge Herredømmet over den midtsjællandske Dialekt, og vi har begge ved forskellige Lejligheder haft Brug for den. En Flok paa 5—6 Bønderdrengene stillede sig under min Kommando, vi foretog daglige Ekskursioner i Omegnen og lovede hinanden, at vi, naar vi blev voksne, vilde danne en Røverbande med mig som Kaptain. Det var vist Oehlenschlägers »De italienske Røvere«, som gav mig Ideen, men iøvrigt kendte jeg ogsaa »Rinaldo Rinaldini« og andre Røverromaner.

Der var flere Originaler dengang i Spjellerup Sogn, de fleste mer eller mindre fordrukne, og det vilde tage Plads op, om jeg vilde fortælle om dem her, men mange pudsige Træk har jeg bevaret i min Erindring, ogsaa brugt enkelte af dem, som f. Eks. hvad den gamle 90-aarige »sorte Ane« i Fattighuset engang sagde: »Det kære velsignede Brændevin, det er snart det eneste, jeg kan tygge.« Eller Jens Skomager, der flere Gange kom til Bedstefader for at blive skilt fra Konen, uden nogen- sinde at opnaa sit Ønske — i Bedstefaders Tid endte »den gejstlige Mægling« *altid* med Forlig — og som med Taarer i Øjnene sagde: »Hr. Pastor, De ved ikke, hvad det vil sige, naar man aldrig har et helt Ansigt.«

Der var den fordrukne Skrædder Amon, som altid, naar han var fuld, prækede Moral for sine Medmenesker. Engang sagde en af Tilhørerne: »Skjorten hænger bagud af dine Bukser, Skrædder Amon.« Med et dybt Hjertesuk og foldede Hænder svarede Amon: »Ja, man kan aldrig se sine egne Fejler.« Der var Sme-

Spjellerup Præstegaard, set fra Haven

den, som tillige var Dyrslæge. Da Bedstefaders gamle Æsel laa i de sidste Krampetrækninger, sagde han, efter at have givet den en Dosis hjemmelavet Medicin, »Nu kommer han sig.« Paa Regningen, som Bedstefader opbevarede i sit Skab som en Kuriositet, stod opført mellem diverse »Sko til Ælselen« (saaledes kaldte Bønderne Dyret) følgende, hvis Affattelse sikkert havde kostet Smeden en Del Hovedbrud: »For at kurere en Æsel (men døde) 3 Mrk. 8 Sk.«. Sognefogden, Anders Poulsen, var Bedstefaders Forpagter, og i hans Gaard tilbragte jeg mange herlige Timer, deltog ogsaa i Høsten, naar den kom tidligt nok, inden Fe-

riens Udgang. Sammen med hans Kone, den milde, altid kærlige Inger Marie, Sønnen Povl og Datteren Stine fejrede jeg hvert Aar min Fødselsdag 28de Juli. Vi spillede Kort om Æbleskiver, førte Regnskab med Kridt paa det brede Spisebords Flade og viskede Tallene ud med Æbleskiverne, som vi derefter fortærede med god Appetit. Stine »bed« Kandissukkeret til Kaffen for os, uden at denne mindre hygiejniske Fremfærd formindskede vor Nydelse. Ak ja, det var glade Dage.

Der, hvor Fattighuset laa, ligger nu den stættelige Forsamlingsbygning, hvori jeg adskillige Gange har holdt Foredrag. Tanken om at holde Foredrag for Dattidens Beboere vilde have

forekommet enhver Kyndig absurd. Stundom saa man med sky Ærefrygt en Vogn med fire Heste køre forbi, det var Priorinden paa Vemmetofte Kloster, vidste man. Den nuværende, rigt begavede og belæste Priorinde har ofte siddet paa Bænken i Forsamlingshuset mellem de andre jævne Folk og hørt paa Foredragene og deltaget i Sangen. Tiden har forandret sig, og paa dette Punkt til det gode.

I Spjellerup blev jeg første Gang i mit tredje Aar fotograferet, og jeg husker tydeligt de Rædsler, jeg gennemgik ved Operationen. Jeg havde hørt Kokke-

Peter Andreas (Rosenberg) 2½ Aar
Marie Elisabeth » Decbr. 1861.

pigen sige til Kusken: »Hans, gaa ud og tag en Høne af.« Og jeg havde set, hvad det vilde sige: Hans fangede den skrigende Høne og huggede dens Hovede af paa Huggeblokken, hvorpaa Kroppen fór omkring i Gaarden uden Hovede, til den faldt sammen. Nu med-

P. A. Rosenberg.

delte Barnepigen mig, at der var kommet en omvandrende Fotograf, og at jeg og min lille Søster skulde »tages af« — saadan kaldte man dengang Fotografering. Ingen forstod mine fortvivlede Pro-
tester. Det var vistnok første Gang, jeg gjorde den Erfaring, at de samme Ord *kan* betyde forskellige Ting.

Jeg var 5—6 Aar, da Fader og hans svenske Ven August Sohlmann, som netop havde faaet en Datter, bestemte os to Børn for hinanden som et Symbol paa det skandinaviske Broderskab. Vi blev tro-

lovede som Axel og Valborg med to Ringe af Hestehaar, og jeg fik min Udkaarnes Fotografi paa Ammens Skød, medens hun modtog mit, hvor jeg saare modfalden staar ved min siddende Søsters Side. Jeg opnaaede aldrig at mødes med min Forlovede, fik kun at vide, at hun hed Thora og voksede sig saa smuk, at hun blev erklæret for Sverrigs skønneste Mø. Jeg skal siden fortælle, hvor vemodigt det saa kønt begyndte Æventyr endte. Ak, det skandinaviske Broderskab gik det ligesaa.

Fra Krigen 1863—64 bevarer jeg kun Mindet om, at

Fader tog mig med op paa et Lazareth i København (vistnok i Rigensgade), for at jeg skulde bringe en saaret Finne ved Navn Likanen nogle Blomster. Jeg var ængstelig ved Tanken om de mange Saarede, som jeg tænkte mig svømmende i Blod, og blev lettet, da jeg saa de lange Rækker af rene hvide Senge og hørte Patienternes muntre Samtaler. Kort før Professor Vilh. Thomsen døde, tilskrev han mig et Brev, hvori han meddelte mig, at Likanen endnu levede, huskede hint Besøg og bad mig sende ham et Billede af Fader, hvad jeg naturligvis gjorde.

I Hjemmet paa Christianshavn kom foruden Familiens talrige Medlemmer flere kendte Mænd. Bedst husker jeg Ploug, Anker (Helten fra Dybbøl) og Digteren Kaalund, som legede med os Børn og fortalte os Historier, mest om Dyr. Jeg ser ham for mig med Slængkappen over Skulderen, det milde Blik fra de blaa Øjne, som let blev duggede, naar det, han fortalte om sine elskede Dyr, strejfede det vemodige eller tragiske. Han forærede os Bogen med Lundbys Tegninger til hans Fabler, og det var min tidlige Barndoms kæreste Læsning. Jeg kunde dem udenad og har endnu flere af dem ved Haanden. Kaalund har senere fortalt mig en lille Oplevelse fra Barndomshjemmet, som morede ham; jeg hører endnu hans klukkende Latter, naar han refere-

H. V. Kaalund

rerede den. Han var kommet paa Besøg og havde ringet paa Døren. Pigen sagde ham, at alle var ude paa Spadseretur. I det samme hørte han nogle Hvin inde fra Barnekamret og gik naturligvis straks derind. Der saa han mig ifærd med at prygle min Søster. »Hvor kan det falde dig ind, Dreng, at slaa din stakkels lille

Nik. Krossing

Søster, som ikke kan forsvare sig?» spurgte han strengt, hvorpaa jeg uden at blinke svarede: »Hun skulde have Prygl, og der var ingen andre hjemme.«

Dengang var jeg 6 Aar, og ved den Tid kom jeg i Skole, først i en Poge-skole, hvor senere Biskop Harald Stein var min Lærer, derefter i Borgerdydsskolen paa Christianshavn, hvor Martin

Hammerich var Rektor. Jeg gik der, til jeg 11 Aar gammel sendtes til Sorø. Blandt Lærerne var Astro-nomen Thiele, som forgæves søgte at indprente mig Begyndelsesgrundene til det matematiske Studium, og Nikolaj Krossing, min Lærer i Dansk og »Forstandsøvelse«. Ham elskede jeg, og han var en elskelig gammel Mand. Han læste »Aladdin« for os og fortalte os »Peter Parleys Rejser«, og de Indtryk fik blivende Betydning for mig. Hans Digt »Søskende jeg kender fem« og »Stork, Stork Langeben« kunde jeg udenad og sammenlignede dem kritisk med Kaalunds, som jeg dog gav Fortrinet. Krossing var saa interesseret i sine Drenge Skæbne, at han endogsaa rejste en Tur til Sorø, da jeg var kommet der, for at se, hvordan jeg havde det.

Mange Aar efter modtog jeg, da han var død, en Pakke med hans Manuskripter til Gennemsyn. De syntes mig ikke egnede til at trykkes og staar nu i min Reol som et Minde om min første Lærer. Engang bør de vel afgives til et af vore Biblioteker.

Hostrup havde i sin Sorg over Nederlaget i 64 skrevet en Artikel i »Fædrelandet«, hvori han foreslog, at danske Drengene ikke skulde lære Tysk. Denne mindre heldige Idé greb Fader, og han udvirkede, at jeg i de tyske Timer fik andet Arbejde, men til Gengæld efter Skoletiden en Ekstratime i Islandsk. Hvis en Fremmed paa Gaden tiltalte mig paa Tysk, havde jeg Ordre til at svare: »Je ne comprends pas, Monsieur.« Da den store franske Historiker Henri Martin engang ringede paa vor Dør, og jeg lukkede op, spurgte han mig paa Tysk, om Fader var hjemme, idet han gik ud fra, at saadan en lille Dreng ikke kunde Fransk, og hans Henrykkelse var overvældende, da jeg gav ham det mig paalagte Svar. Desværre var det alt, hvad jeg kendte til hans Modersmaal, saa jeg stod hjælpeløs i den Strøm af franske Komplimenter, hvormed han trakteredede mig, og maatte paa den Smule Tysk, jeg havde opsnappet i Timerne, sige ham, at Fader ikke var »zu Hause«. Iøvrig hændte det, naar Fader straffede mig for en eller anden Uartighed — og dem var der mange af — at jeg, for at hævne mig, gav ham en Salut — paa Tysk, der indbragte mig et Par velfortjente Lussinger. Efter 1870 blev Tysk tvungent Skolefag i de franske Skoler. Det var den Konklusion, Franskmændene drog af deres Nederlag. Jeg kan ikke nægte, jeg finder den forstandigere end Hostrups og min elskede Faders.

Hos Læreren i Islandsk blev jeg Kammerat med en jævnaldrende, Holger Ovesen (der en Tid blev Skuespiller ved det kgl. Teater). Han gjorde mig bekendt

med »Gøngenhøvdingen«, som greb mig stærkt. Da Brosbøll kom i Besøg hos Fader, stirrede jeg betaget paa ham og var ude af Stand til at faa et Ord frem til Svar paa hans venlige Tiltale. Han bladede i mit stærkt medtagne Eksemplar af Værket og fandt paa sidste Side under det sidste Ord: »Ende« tilføjet med min Barnehaand, »Desværre«. Det morede ham og fik mærkeligt nok Følger, thi da jeg mange Aar efter kom i hans Hus, mindedes han det og bad mig hjælpe hans Hustru med en Dramatisering af Bogen, der kunde træde i Stedet for M. V. Bruns, som han fandt meget slet og efter Forfatterlovens Vedtagelse forbød Opførelsen af.

Jeg opfyldte hans Ønske, og det var denne Bearbejdelse, der senere nogle hundrede Gange blev spillet paa Casino og andetsteds. Da Stykket opførtes ved hans Hundredeaarsfest, skrev jeg Prologen. Skøndt jeg nu vel kan indse Carit Etlars Begrænsning som Digter, bevarer jeg Mindet om ham i Taknemlighed. Forøvrigt synes jeg, at »Herverts Krønike« og »Viben Peter« er betydeligere end »Gøngenhøvdingen«, og at han har et ubestrideligt Talent som Fortæller. Jeg har læst flere af hans Romaner for mine Børnebørn, og vi har haft stor Glæde af dem.

Et endnu stærkere Indtryk gjorde dog mit første Besøg i Det kgl. Teater. Børn kunde dengang komme i Teatret langt tidligere end nu. Det var »Jeppe paa Bjerget«, jeg saa, sammen med et Bournonvillesk Balletdivertissement, og Phisters Spil henrev mig til vild Begejstring, saa jeg havde ondt ved at sidde stille paa min Plads. Jeg husker, at Stykkets romantiske Handling greb mig ganske umiddelbart, uafhængigt af Satsen. Hjemme spillede jeg Scenerne af Komedien for Enhver, der vilde se derpaa, og jeg kan Scene for Scene

huske Iscenesættelsen, ogsaa de geniale Indfald af Phi-ster, hvor han afveg fra Teksten og forbedrede den.

Da Fader nogen Tid efter tog mig hen til »Den skønne Helene« i Folketeatret, blev jeg dybt skuffet og bad om at komme hjem, inden Forestillingen sluttede. Derimod staar »Fra Diavolo«, Balletten »Valdemar« og først og fremmest »Don Juan« for mig omgivet af den Magi, som Scenen forlener et Værk, naar man er ung og modtagelig. »Don Juan« med Christian Hansen og Peter Schram blev for mig Operaen over alle. Fader spillede den igennem for mig ved Klaveret og gav mig den Mark, som en Galleribillet kostede, næsten hver Gang den blev spillet. Scene-Drapperiet skar for Galleriets Tilskuere Kommandantens Rytterstatue over midtvejs; jeg havde set Scenen paa Kirkegaarden mindst 20 Gange uden at have set Stengæsten nikke, hvad jeg vidste, han gjorde, og kunde høre paa Orkestrets spørgelsesagtige Akkorder. Til min Fødselsdag fik jeg en Parterrebillet og oplevede nu det rystende Optrin baade med Øren og Øjne.

Teatret indtog en Tidlang absolut første Plads i min Fantasi. Naar jeg gik paa Gaden, drømte jeg mig ofte ind i den Illusion, at jeg var paa en Scene, og at de Folk, som kom og gik, var Skuespillere, der deltog i Stykket som jeg selv. Min Bedstefader forærede mig til Jul et Dukketeater, og paa det spillede jeg baade »Jeppe« og »Aladdin«. Vilde ingen andre overvære Forestillingerne, tvang jeg mine mindreaarige Søskende dertil og kløede dem, hvis de faldt i Søvn. Tidligt, meget tidligt drømte jeg om at komme op paa den rigtige Scene uden at ane, *hvorledes* det engang skulde times mig.

Paa en af de Skoleskovture, som Borgerdydskolen

hvert Aar foretog, imponerede en af Kammeraterne i øverste Klasse mig, saa jeg endnu husker det. Han hed Lütken, og jeg tror, han senere blev gift med Sangerinden Augusta Lütken. Han havde skrevet en Sang, som blev trykt og afsunget i Skoven. Jeg bragte Fader mit Eksemplar og fortalte ham med aandeløs Begejstring: »Tænk dig, Far, *Lærerne* sang med, og Rektor Helms, som selv er Digter, udbragte et Leve for Lütken. Og de raabte allesammen Hurra. Han maa da være glad.« Fader gennemlæste Sangen, klappede mig paa Hovedet og sagde afsvarende: »Ja, min Dreng, det er ikke absolut udelukket, at du engang kan blive Digter. Han her bliver det aldrig.« Jeg husker ogsaa min dybe Forbavselse og de Grublerier, Faders Ord gav mig Stof til.

Mine første Forsøg som Forfatter var imidlertid ikke Skuespil, men Lyrik, betegnende nok Krigsdigte: Eftervirkninger af de store Begivenheder i min Barndoms Danmark. Efter Bedstefaders Død fandt jeg i hans Skrivebordsskuffe et Digt fra mit 9de Aar, som han havde gemt og dateret. Da det er paa kun 8 Linier, tør jeg maaske være ubeskeden nok til at meddele det her paa Tryk:

Lad ikke Sværdet synke ned,
 Fordi du mange tæller!
 Kun fremad gaa dit kække Fjed,
 Kun fremad, hvor det gælder!
 Spørg ej om dine Fjenders Tal,
 Hug til, hug ej med Læmpel!
 Thi Modet paa den røde Val
 Er dog den bedste Kæmpe.

Hvad jeg ellers frembragte, er, som hin lille sorte Hønes Ydelse i »Den Stundesløse«, »ikke anført«.

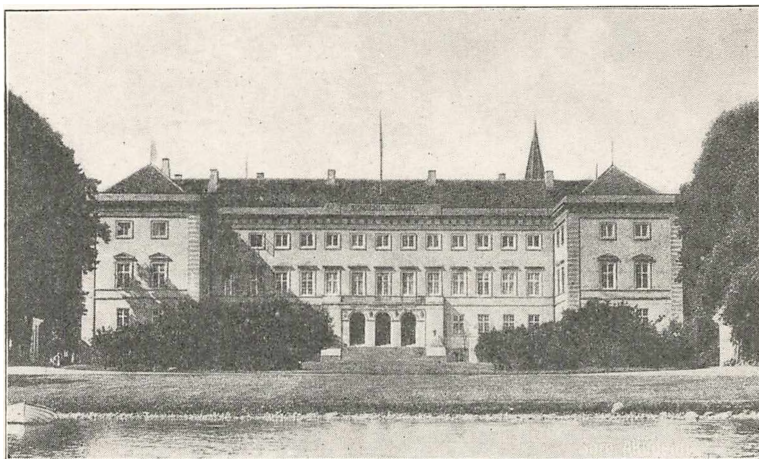
3.

SORØ.

I 1866 mistede min Fader sin Stilling som Fuldmægtig i Kultusministeriet. Han deltog i det politiske Liv som begejstret Demokrat og redigerede Bladet »Hejmdal«, der stod »Fædrelandet« nær, men et Stykke til venstre for det. Nu optog han en Artikel i »Hejmdal«, rettet mod Kongen. Han blev opfordret af Ministeren til at angive Forfatterens Navn (det var Lucianus Kofoed), men det vilde han selvfølgelig ikke. Man stillede ham saa Valget mellem at ophøre med al politisk Virksomhed eller miste sit Embede. Han valgte det sidste. Vi var dengang 6 Børn, og Fader fik kun sin meget beskedne Pension og Lønnen som Redaktør at leve af. Da hans Optræden havde vakt Sympati, samlede man ind til en Gave til ham, og den bragte ham over den første strenge Tid, men fra nu af blev hans Liv et Slid for det daglige Brød, hvad han iøvrigt aldrig beklagede sig over.

Som Fuldmægtig havde han haft Regnskaberne for Sorø Akademi at revidere, og han fik derved et Indtryk af, at Eleverne blev godt behandlede. Da jeg — hvad det foregaaende maaske har givet Læserne en Anelse om — var en meget uartig Dreng, og da jeg rimeligvis

vilde kunne faa Friplads paa Akademiet, besluttede han og Moder, skøndt det vist faldt hende haardt nok, at sende mig til Sorø. Jeg aflagde Prøve og kom ind, foreløbig som skolesøgende Discipel, i Pension hos en Fru Schlegel, som Faders Ven, Maleren Chr. Dalsgaard varmt anbefalede. Ved Prøven viste jeg en Uviden-

Sorø Akademi, set fra Søen

hed i Matematik, der fik Rektor Tregder til at ryste paa Hovedet. »Ja min Dreng,« sagde han med Deltagelse, som maaske skyldtes hans personlige Oplevelser i Skoleaarene: »Du er jo ganske flink, men den Matematik, den bliver dig en slem Hemsko hele Livet.«

Da jeg fulgte Fader og Moder til Stationen, passerede vi Skolens Keglebane. Der stod nogle opløbne Knægte og spillede Kegler. De kiggede efter mig, og en af dem sagde højt: »Der har vi en ny Bavian. Ham skal vi nok faa tævet af.« Det lød opmuntrende. Fader sagde: »Saasnart den første er uforkammet mod dig, saa stik ham en ud! Det gælder om straks at sætte sig i Re-

spekt.« Jeg skrev mig dette Raad bag Øret — desværre! Med inderligt Vemod skiltes jeg fra mine Forældre og vandrede alene den lange Vej fra Stationen til mit nye Hjemsted. Jeg digtede et Sørgekvad paa Vejen og husker endnu følgende triste Linier:

Og jeg kommer herfra, naar jeg først bliver stor,
 Og naar Dannelsens Baand om mit Hjerte sig snor,
 Men min Barndom, den lyse, den er faret hen,
 Og den finder jeg aldrig, aldrig igen.

Mon ikke paa den Vandring Beslutningen fødtes i mig: aldrig at sende mine Børn, hvis jeg fik nogen, bort fra deres Hjem? Jeg tror det. I alt Fald har jeg gjort, hvad jeg kunde, for at Børn og Børnebørn beholdt deres Plads i Hjemmet, og aldrig raadet nogen til at sende deres fra sig.

Straks den første Skoledag fik jeg Lejlighed til at prøve Faders nordiske Helteteori i Praksis. En stor Dreng kom hen til mig i Frikvarteret og spurgte, hvad jeg hed, og hvad min Fader var. Jeg svarede, at han var Doktor, jeg havde altid hørt ham kalde saaledes, efter at han med en Afhandling om Rolandskvadet havde erhvervet sig den filosofiske Doktorgrad. Den store Dreng bemærkede i en, som det forekom mig, haanlig Tone: »Det er vel Doktor Hjælpeløs.« Jeg fik en levende Følelse af, at dette var en Fornærmelse, og efter en kort Overvejelse stak jeg ham en i Synet. Han gloede forbløffet paa mig, saa vendte han sig og kaldte paa nogle Kammerater. »Her skal I se en Fyr,« sagde han; »han *slaar* sgu.« De stimlede sammen om mig. Det var ikke hyggeligt. »Nu skal jeg sige dig en Ting, din Avekat,« sagde han, som havde faaet Slaget af min Næve. »Du er ikke med paa Noderne. En lille Dreng slaar ikke en stor. Glem det ikke! Og for at du skal huske

det, saa har du her din Tossestreg igen!« Dermed plan-
tede han sin Næve midt i mit Ansigt. Jeg havde en
angstfuld Fornemmelse af, at min Næse var forsvundet
ind i Hovedet, og da jeg af en medlidende Kammerat
blev ført hen til en Vandspand, for at Blodet fra Næ-
sen kunde blive aftvættet, interesserede det mig mest
i Vandspejlet at overbevise mig om, hvorvidt min
Angst var begrundet. Til min store Beroligelse saa jeg,
at Næsen tværtimod var blevet en Del større end før.

Dette første Kursus i Udenrigspolitik gjorde sin Virk-
ning. Jeg indlod mig aldrig mer paa at tæve min Over-
mand i Alder og Kræfter, men holdt mig til mine Jævn-
byrdige.

Fru Schlegels Pensionat laa et Stykke udenfor Sorø,
og jeg maatte hver Morgen gaa gennem hele Byen for
at komme til Skolen. Det hændte, at en og anden af de
Bønder, som kom til Torvet med Varer, tilbød mig at
køre med ham, hvad jeg naturligvis med Glæde tog
imod. En Dag, da jeg sad bag i Vognen, standsede He-
sten af en ukendt Grund udenfor Apoteket, og da Ku-
sken gav den et Rap, gik den saa pludselig frem, at jeg
drattede bagud af Vognen og knaldede Baghovedet mod
Stenbroen. Jeg blev bragt ind i Apoteket og kom til
mig selv, men beholdt en mærkelig Bule, som jeg har
endnu. Fra denne Stund, forsikrede min elskede Mate-
matiklærer, Hans Corfixen, forstod jeg Matematik, som
hidtil havde været mit bælmørke Fastland. Rimeligvis
var det dog snarere hans Undervisning, der omsider
bar Frugt. Han var den genialeste Lærer, jeg har kendt,
en sokratisk Natur, som forstod at faa Eleven til selv
at arbejde med Stoffet. Jeg skylder ham meget. Hver
Gang jeg i mit Liv har staaet foran en Opgave, der
skulde løses, og det har jeg ofte, mindes jeg hans Me-
tode: »Se efter, hvad der er givet, og hvad der skal

naaes, drag de fornødne Hjælpelinier og søg de Kundskabelementer, som du mener, kan føre til Maalet!« Han var teologisk Kandidat, men vilde af religiøse Grunde ikke være Præst og havde lagt sig efter Matematik. Med vore Dages Fagforeningsprincipper kunde han ikke være blevet Lærer i Faget. Han lod ofte, som om han ikke selv kunde klare dette eller hint Problem, og ved at pirre til os med Spørgsmaal fik han os til selv at finde Vejen til Løsningen, som han i særlig indviklede Tilfælde honorerede med en Firskilling.

Foruden ham skylder jeg Fysiklæreren, Eugen Ibsen, Tak, ikke blot for hans Undervisning, men for de Indtryk, han gav mig

af en stort anlagt Personlighed. Han forelæste stundom i Timen et eller andet Digt, han holdt af, og gjorde det med en saadan Begejstring, at jeg endnu husker hans Betoninger. Saaledes lærte jeg Runebergs »Døblen ved Juutas« at kende. Det var en Oplevelse Mellem Eleverne fortaltes det, at han var Helten i Bergsøes »Fra Piazza del Popolo«; det omgav ham med en mystisk-romantisk Glorie, og da han stillede sig som Højremand mod Alberti, blev alle vi Elever erklærede Højremænd. Flere af dem forvandt det aldrig senere i Livet.

H. Corfixen.

Endelig maa jeg nævne Slesvigeren Peter Lorenzen, Læreren i Naturhistorie, som forstod at vække min Interesse navnlig for Planteverdenen og Mineralriget. Han var en udpræget pædagogisk Begavelse, og hans Undervisning har sat Spor i mit Liv.

Eugen Ibsen, ca. 1867.

Disse tre Lærere drog mig over mod Naturstudierne og de eksakte Videnskaber, og da man indførte Delingen mellem den matematisk-naturvidenskabelige og sproglig-historiske Vej, valgte jeg den første uden Anelse om, at mit Livsarbejde skulde falde indenfor den anden. I Historie havde vi Digteren Michael Rosing, hvis Vers jeg beundrede, men hvis Timer kedede mig ubeskriveligt, og i Litteraturhistorie var det Hoff, den senere Rektor, der af en eller anden Grund havde set sig gal paa mig og lod mig føle sin Uvillie. Han var sikkert en begavet Mand, vittig og kundskabsrig, men mig formaede han ikke at interessere for Faget; jeg fandt ham tør og pedantisk. Jeg betragter det som en Lykke, at jeg saaledes i min Skoletid og de første Studenteraar indførtes i en Verden, jeg næppe var blevet kendt med, hvis mine Lærere i Aandsfagene havde formaaet at fængsle mig som de tre i Naturfagene.

Et Aar efter at jeg var kommet til Sorø, fik jeg Plads paa Akademiet, sprang en Klasse over, fik Friplads og

det Møllerske Legat (120 Kroner aarlig), saa Fader havde min Opdragelse til Student omtrent gratis. Fra Efteraaret 1870 husker jeg, hvor optaget vi Elever var af Krigen mellem Frankrig og Tyskland. De fleste af os var begejstrede for Frankrig og tro'de paa dets Sejr.

Mit Hjerte var delt. Min Fader tænkte som de fleste, at vi burde gaa med paa fransk Side og faa Sønderjylland tilbage.

Men jeg havde læst nogle franske Romaner af Paul de Kock i Oversættelse og fandt dem modbydelige, hvorimod jeg fra min Barndom var blevet kendt med Goethes Digte, hans Romaner og »Faust« og bar derfor paa en lønlig Forkærlighed for den tyske Aand. Da jeg, efter at vi havde faaet Nederlaget ved Sedan at vide, udtalte nogen Glæde der-

Kautschukmændene
Henning Møller, Erik Pfaff og P. A. Rosenberg

over, bekom jeg en Dragt Prygl af et Par haandfaste Kammerater, som var Tyskhadere. Min gamle Grandonkel Erik Werlauff hævdede fra Krigens Begyndelse, at Tyskland vilde sejre; han var dødssyg, men erklærede, at nu vilde han ikke dø, for han havde set, hvem der fik Ret. Han lukkede først sine Øjne 1881. Moders Broder Peter Plum var hans Huslæge, og han paastod, at Werlauff udelukkende levede saalænge, fordi han ikke *vilde* dø.

Paa Akademiet morede vi os i vor Fritid med at

efterligne de Beridere, hvis Forestillinger vi nogle Gange fik Lov at overvære, og vi drev det til at give Opvisninger for et indbudt Publikum. Jeg udmærkede mig som Akrobat og Trapezkunstner. Vi spillede ogsaa Komædie, som jeg dirigerede, opførte f. Eks. hele Oehlsenschlægers »Landet fundet og forsvundet«. Jeg var Bjørn Asbrandsen og Verner Dahlerup Vennen Steen. Ved Juletid spillede der i Festsalen offentlig Komædie for Publikum. Da jeg var lille af Vækst, blev jeg anvendt i Dameroller, f. Eks. som Mine Tokkerup i »Spurv i Tranedans« og Amalie i »Genboerne«. Jeg lærte en Del med Hensyn til Teaterkunsten ved disse Lejligheder, tror jeg.

Blandt Kammeraterne sluttede jeg mig navnlig til Karl Madsen, den senere Direktør for Kunstakademiet. Han var et Par Aar ældre end jeg. Vi digtede sammen Smædeviser om de store Drengæ, der var onde mod os, og Madsen lod et Par af disse Viser falde i Lærernes Hænder, hvor de gjorde saa megen Lykke, at vore Bødler ikke mere turde røre os. Aand er Magt.

Forresten var Madsen selv ikke blid mod sin Kammerfuks, Augustinus. Da denne skyldte ham 8 Skilling og ikke kunde betale, holdt Madsen Auktion over alt hans Habengut og satte en Seddel paa det tomme Skab med Paaskriften: »Ach, du lieber Augustin, alles ist weg, weg weg.« Det indkomne Beløb dækkede ikke Gælden, hvorfor Madsen dikterede ham Gældsængsel, bandt ham til Bordbenet og viste ham frem for Penge. Naturligvis var det hele Narrestreger, Augustinus fik sine Ting tilbage, men Drengen troede, det var Alvor, og græd gudsjammerligt.

Madsen imponerede os alle mægtigt, da han til sin Afgangseksamen — han var Præliminarist — skrev sin

Eksamensstil om Reineke Foss paa Vers. At han vilde blive noget stort, var vi alle sikre paa.

Da jeg kom op i den sidste Klasse paa Akademiet (fjerde), hvorfra vi fik Afgang til de to Gymnasielklasser, fik jeg en Kammerat i Herman Bang. Hans Fader, som havde været Præst paa Als, hvor Bang fødtes, og i Horsens, var blevet Præst i Tersløse, og Bang kom nu paa Akademiet. Han var 15 Aar, litterært interesseret, udgav et haandskrevet Blad, hvori han optog Digte af mig, som han honorerede. Selv skrev han Noveller. Jeg husker en, som gik gennem mange Numre og hed: »Pastor Helmer og hans Hustru«. Den viste allerede den for Bang karakteristiske impressionistiske Stil.

Bang og jeg var Nr. 2 og 3 (undertiden omvendt) i Klassen. Nr. 1 var den senere Højesteretsdommer Valdemar Schau; ham kunde ingen af os slaa, da han var dygtig i alle Fag. Bang fik daarlige Karakterer i Matematik og Fysik, jeg i Latin og Historie. Madvigs latinske Grammatik var mig inderlig forhadet, og da jeg ved Eksamen havde Madvig til Censor og blev saadan trukket igennem af ham, at min Karakter sank til g?, blev Hadet til Raseri. Lidet anede jeg, at hans Grammatik engang skulde blive en Bog, jeg med Lidenskab fordybede mig i og kom til at beundre som et af de største Mesterværker, en Dansker har skabt. Den spanske Biolog Ramon de Cajal (Nobelpristager) har paavist, at Organet for Abstraktion først udvikles i Pubertetsalderen. Plager man Børn med Grammatik, er det som at ville lære en Blindfødt Farvelære. Grammatiken, navnlig Syntaxen, er Sprogets fineste Essens, dets Sjæl; at servere denne Herreret for barnlige Ganer er intet andet end at kaste Perler for Svin.

I Matematik gik det mig saa meget desto bedre til denne Eksamen. Julius Petersen, hvis Lærebøger vi be-

nyttede og elskede, havde lavet Opgaverne det Aar. Der var 6, hvoraf vi skulde løse 2 efter eget Valg. Jeg løste dem alle seks. Da jeg kom ind i Klassen, hvor Julius Petersen sad som Censor, saa han paa mig og spurgte: »Hvad vil du nu foretage dig?« Den store sorte Tavle var fuld af Tal og Figurer fra den forrige Eksamination.

Herman Bang

Jeg tog Svampen og svarede: »Nu vil jeg foreløbig viske Tavlen ren.« Da rejste Censoren sig og sagde: i en tilsyneladende bøs Tone: »Hvad er det, Knægten siger?« Derpaa tog han mig, svang mig op over Skulderen, bar mig ud og satte mig udenfor Døren. Jeg var en Smule benauet, men havde jo nok en Fornemmelse af, at det ikke var saa slemt ment. Da Eksaminationen var sluttet, og han læste Karaktererne op, lød de for mit

Vedkommende: »skriftlig Matematik ug, mundtlig lige-saa.«

Efter at vi var rykket op i Gymnasiet, blev Omgangen mellem Bang og mig fremmet ved vor Deltagelse i den æstetiske Klub »Baldur«s Øvelser. Vi havde i det siste Aar før Artium vore Værelser ved Siden af hinanden. Jeg havde sluttet mig til to Kammerater, Frederik Matthiessen, senere Overlærer i Sorø, og Axel Steenbuch, den kendte Forfatter. Vi saa med Kritik paa Bang, som samlede en Flok af Beundrere om

sig, og da Steenbuch som skrev mange, smukke, melankolske Digte, blev valgt til Præsident for Klubben, trak Bang og hans Kreds sig tilbage fra dens Møder. Ved en Paladsrevolution satte Bang igennem, at Steenbuch nedlagde Præsidenthvervet og overlod mig Pladsen. Fra nu af blev Bang en flittig Deltager i Forhandlingerne. Saavidt jeg ved, betragtes dette siste Aar 1874—75 som »Baldur«s Guldalder den Dag idag.

Bangs højeste Ønske var ikke at blive Digter, men Skuespiller. Naturen havde i ingen Henseender udrustet ham i denne Retning, og det blev en Skuffelse, som jeg tror, han aldrig forvandt. I min Bog om ham har jeg fortalt den Episode fra Skoletiden, som i en vis Forstand blev skæbnesvanger for ham. Jeg citerer her mig selv, da jeg ikke finder nogen fornuftig Grund til at omsætte Historien i andre Ord og ikke kan vente, at Læserne af denne Bog skal kende nævnte Biografi: »I Foraaret 1875 kom den store Skuespiller Phister ned til Sorø for at spille »Jeppe paa Bjerget« til Fordel for en Guddatter, der skulde giftes og manglede Udstyr. For at gøre Udgifterne saa smaa som muligt blev Komediens andre Roller udført af Gymnasiasterne (velvillig Assistance), og Bang spillede den ene af Advokaterne Nu hændte det, at Phister, som for nogen Tid siden havde trukket sig tilbage fra Scenen, blev distræt netop i Retsscenen og gentog en Replik, han havde sagt, i Stedet for at gaa videre. Situationen var vanskelig, da Bang ikke godt kunde gentage sin meget lange Svarreplik. Med Aandsnærværelse slog han saa i Bordet og raabte op i Ansigtet paa Professoren: »Det haver du jo alt sagt, din Himmelhund!« Phister stirrede imponeret paa sin ungdommelige Kollega, og da han ved Aktens Slutning blev fremkaldt, tog han Advokaten med. Men han gjorde mer end det — desværre!

Han forsikrede Bang, at han havde Evner som Skuespiller og tilbød at læse med ham, naar han var blevet Student. Det Løfte holdt Phister. Bang indstillede sig til Prøve paa Det kgl. Teater som Tartuffe og blev forkastet af Emil Poulsen, hvad Bang aldrig tilgav. I »Haabløse Slægter« har han taget Oplevelsen til digterisk Behandling.

Det Aar jeg blev Gymnasiast, fik min Broder Vilhelm Plads paa Akademiet. Ved Optagelsesprøven spurgte Læreren ham: »Kan du sige mig noget mærkeligt om et eller andet Dyr?« Efter en kort Betænkning svarede Drengen: »Naar man kniber Bagdelen af en Sallemåler, vokser den straks ud igen.« Han mente vistnok Salamander. Han blev ligesom jeg matematisk Student, men var allerede i Sorø optaget af Musiken, som Siboni underviste ham i. Jeg fik desværre ingen saadan Undervisning. Sin Fritid tilbragte Vilhelm meget ofte paa mit Værelse paa Gymnasiet. Vi levede os i de to Aar meget sammen. Min øvrige Familie saa jeg jo kun i Sommerferier og Juleferier og havde ikke meget Kendskab til mine andre Søskende.

De 6 Aar, jeg tilbragte i Sorø, har naturligvis efterladt en Mængde Minder, som det vilde være urimeligt at dvæle ved her: Spadsereture i den smukke Egn, Røture paa Søen, Kricketkampe og Røverlege og meget andet, hvori jeg deltog med Iver. Et Par Træk vil jeg omtale noget udførligere, fordi de synes mig af Interesse.

Jeg blev modtaget med stor Venlighed hos flere af Byens Familier, med særlig Taknemlighed husker jeg Økonomens Frue, Fru Jensen, og Familien Damkier, Fru D. var Akademiets Oldfrue. Hos hende havde jeg engang en Oplevelse, som gjorde Indtryk paa mig. Da jeg efter Sædvane i det store Frikvarter kom ind i

Fruens Havestue, fik jeg Øje paa en svær Mand med et rødmosset Ansigt, han sad i en Lænestol og røg paa en Cigar. »Ved du, hvem jeg er?« spurgte han. Jeg svarede Nej. »Har du aldrig set Don Juan?« spurgte han atter. »Jo,« svarede jeg, »en Masse Gange.« »Naa ja, men jeg er Don Juan.« Manden var Kammersanger Chr. Hansen. Jeg slog en Latter op og sagde: »Nej, det kan De skam ikke bilde mig ind.« »Aa Sigfridel!« kaldte han paa sin Datter, som var kommet med ham i Besøg, »vil du akkompagnere mig til Champagnearien.« Og saa sang han Champagnearien, som kun han kunde synge den. Jeg har senere hørt en halv Snes Don Juan'er i forskellige Lande, ingen som han. Jeg var ved at tabe Næse og Mund. »Kan du saa kende mig igen?« spurgte han. »Ja,« svarede jeg betaget; »men De ser anderledes ud paa Scenen.« Han lo og klappede mig paa Hovedet: »Rigtigt, men Mozarts Don Juan kender man paa Stemmen.« Denne Oplevelse gav mig det første Indtryk af Forskellen mellem Illusion og Virkelighed. Forresten underviste jeg Hansens yngste Søn, Sverkel, i Matematik, som han var tilbage i, og fortjente derved mine første Penge som Lærer.

Et andet Minde er oplysende med Hensyn til min Matematiklærers Forhold til sine Elever. Vi skulde paa Gymnasiet være i Seng Kl. 10^{1/2}, men overholdt ikke Budet. En Nat sad jeg fordybet i Spekulationer over dobbelt irrationelle Størrelser og gjorde bl. a. den Iagttagelse, at $\sqrt[3]{a+\sqrt{b}}$ i visse Tilfælde kan omskrives til $\sqrt{m}+\sqrt{n}$. En Betingelse var det, at $a^2 \div b$ er et Kubiktal. Ved nu at undersøge Cardans Formel for Rødder af tredie Grads Ligninger, opdagede jeg, at hans Formel, som netop har Formen $\sqrt[3]{a+\sqrt{b}}$ opfyldte Betingelsen, idet $a^2 \div b$ var $\div 1$, altsaa et Kubiktal. Jeg skyndte mig fra Gymnasiet over til Akademiet, hvor Corfixen

som inspektionshavende Lærer boede, kravlede ind ad et aabent Vindue og vækkede ham Kl. 12—1 om Natten med det Udbrud: »Jeg er paa Vej til at kunne tredele Vinklen.« Og nu er det karakteristisk for Manden,

P. A. & Vilh. R.

at han i Stedet for at skælde ud, klædte sig paa og undersøgte mit Fund. »Ja,« sagde han. »Det er rigtigt. Hvis Formlen *ikke* havde opfyldt Betingelsen, havde du præsteret et nyt Bevis for, at Vinklen *ikke* kan tredeles. Nu mangler det altsaa kun, at du bringer Cardans Formel paa Kvadratrod, saa er du en berømt Mand; men jeg er bange for, det vil falde dig svært.« Det viste sig, at han havde Ret. Men min Iagttagelse, som jeg indsendte til »Matematisk Tidsskrift«, blev

dog optaget som en Kuriositet.

En Lærer, der faar sine Elever til at bære sig saaledes ad og tager saaledes mod dem, er en sjælden Fugl. Det var Corfixen.

Endnu vil jeg fra Tiden i Sorø omtale, at jeg modtog stærke, uforglemmelige Indtryk af Pastor Glahns Undervisning til Konfirmationen i Sorø Kirke. Glahn var Søn af Grundtvigs Ungdomselskede, Bodil Marie Blicher, og var Grundtvigianer. Fra min Barndom havde Fader lært mig Grundtvigs Salmer, og nu fik jeg dem kær for Livet gennem Glahns Fortolkning.

Ved Konfirmationen, som den var indrettet dengang, sluttede Præsten med at spørge Konfirmanden: »Vil du

forblive i denne Tro til din Død?» Og naar Svaret lød »Ja,« tilføjede han: »Saa giv mig derpaa din Haand!« Dette voldte mig nogen Anfægtelse, og jeg sagde til Pastor Glahn, at jeg ikke mente, jeg kunde love aldrig at opgive min Tro, selv om jeg havde den nu; jeg kunde ikke vide, hvorledes det vilde stille sig for mig senere. Han svarede, at der ved hans Spørgsmaal kun skulde forstaas, om jeg *vilde* (ønskede og agtede) at forblive troende; det kunde jeg jo nok give min Haand paa. Han viste menneskelig Forstaaelse af et ungt Hjertes Rørelser.

Min Bedstefader var, som jeg har nævnt, Modstander af Grundtvig, og før jeg skulde begynde Konfirmationsundervisningen, spurgte han mig, om jeg vilde konfirmeres af en Grundtvigianer eller af ham. Jeg svarede, at jeg foretrak Grundtvigianeren. Bedstefader havde hidtil udført alle kirkelige Handlinger i vor Familie, og jeg fik senere at vide, at mit Valg havde bedrøvet ham meget. Nu fortryder jeg, at jeg tilføjede ham den Sorg. Min Begejstring for Grundtvigs Salmesdigtning kunde jeg godt have beholdt alligevel. Bedstefader var en ædel Mand, hjertensgod, og jeg skylder ham meget. Det forfærdede mig, da han engang sagde: »Véd du, at din store Mester førte Proces mod sin nyfødte Søn for at berøve ham hans Mødrenearv?« Jeg vidste, at Bedstefader var absolut sanddru, og jeg tvivlede derfor ikke om, at han talte Sandhed. Først mange Aar efter fik jeg at vide, hvad der laa til Grund for denne Beskyldning. Grundtvigs anden Hustru, Marie, født Carlsen, døde i Barselseng med Sønnen Frederik Lange Grundtvig, og da hendes Ejendom var Fideikommis, tilfaldt den Sønnen. Grundtvig gik nu ud fra som en given Sag, at han var sin Søns selvskrevne Formyndere; men Overformynderet meddelte

ham, at ifølge Tradition kunde en Fader ikke være sin Søns Formynder. Det forlangte Grundtvig en Dom for, og han maatte derfor anlægge Sag mod Boet og fordre Ejendommen udleveret som Formynder for Sønnen. Han vandt Processen, og siden den Tid kan en Fader i Danmark være sin Søns Formynder. Det er betegnende for Hadet mod Grundtvig, at hans Fjender, selv de braveste, udlagde hans Adfærd paa den Maade som min Bedstefader. Der skulde iøvrigt gaa en Del Aar, før Grundtvigs Tanker fik deres fulde Betydning for mig, og Vejen til ham gik for mig gennem Søren Kierkegaard. Til min Konfirmation forærede Bedstefader mig en Salmebog, hvori han havde skrevet et Citat af Corintherbrevet: »Værer Børn i Ondskab, i Forstand derimod værer fuldvoksne!«

I Foraaret 1874, medens jeg var paa Gymnasiet, døde min Moder i Barselseng. Jeg vidste ikke, hvor syg hun var, og underligt var det, at jeg en Dag pludselig fik en saa brændende Lyst til at se hende, at jeg rejste ind til København en Lørdag Eftermiddag, da jeg var fri for Skole. Hun døde et Par Dage efter. Et Digt, jeg havde skrevet til hende, fik hun ikke læst. Fader lagde det i hendes Kiste. Det begyndte: »O Gud ske Lov for Landet hist, naar slukt er Livets Kærte!« Det gjorde et frygteligt Indtryk paa mig, da Faders Brev om hendes Død kom. I min Overbevidsthed havde jeg ikke anet, at der var Fare for hendes Liv. Hun var en kærlig Moder, uendelig samvittighedsfuld og flittig, og saa rigt begavet, men i Bund og Grund tungsindig. Det sidste, hun sagde til mig hin Lørdag, var: »Jeg har altid ønsket at dø, nu ønsker jeg at leve; saa urimelig er jeg.« Alligevel tror jeg, Døden var en Befrielse for hende. Hun blev begravet paa Spjellerup Kirkegaard ved sin Søster Cecilies Side. Bedstefader holdt Talen

ved hendes Grav. Nu ligger han selv mellem sine Døde.

Det sidste stærke Minde, jeg har bevaret om Moder, var en Sejlstur, Fader og hun med os Børn foretog fra Vemmetofte Strand til Møen, Aaret før hendes Død. Hun sad ved Faders Side paa en Bænk og saa ud over Søen og de hvide Klinter, mens vi legede, og jeg husker, hun tog Faders Haand og sagde stille: »I saadan et Øjeblik synes jeg, det er værd at leve.«

Fader var sønderknust ved Tabet, og der gik Aar, før hans stærke livsfrodige Sind rettede sig nogenlunde. Det er karakteristisk for ham, at han kunde spørge ironisk med sin Melankoli. Erik Bøgh omtaler i sin »Jonas Tvermoses Ærgrelser« en Kattedkoncert om Natten, hvor navnlig en graastribet Hankat hyler gudsjammerligt. Naar Fader undertiden sank sammen i Sorg, og jeg spurgte ham, hvad der var i Vejen, svarede han: »Aa, jeg har Besøg af den graastribede, min Dreng.«

Det var et uopretteligt Tab ogsaa for den store Børneflokk, at Moder gik bort saa tidligt. Mine to yngste Søstre, — den yngste var den, hvis Fødsel kostede Moder Livet — blev adopteret af min Onkel Peter og hans Hustru, mine to Brødre kom til Sorø, der var saa 6 tilbage, da to Brødre døde som Børn. Fader havde et Par Aar før Moders Død bygget sig en Villa paa Petersborgvej, og det var en af hendes siste Glæder at plante i den lille Have, der mindede hende om de to store i Spjellerup, hvor hun havde tumlet sig som Barn lige til sit Giftermaal.

STUDENTERAARENE.

I Sommeren 1875 fik jeg Artium som »matematisk-naturvidenskabelig« Student med første Karakter. I Historie havde jeg mg? Min Lærer Rosing sagde mig, at det var ham, der trods min gode Præstation ved Eksamensbordet fik Karakteren sat ned ved at fortælle Censorerne om min Dovenskab Aaret igennem. »Fordi du har et hurtigt Hovede,« sagde han, »og ved Repetitionen kan lære dig en Mængde, der er glemt en Maaned senere, skal du ikke faa Udseende af at være en Dygtighed.« Jeg fandt det dengang uretfærdigt; nu indser jeg, at Manden havde Ret. Man har jo ogsaa nu indført Aarskarakterer, som regnes med ved Eksamensresultatet; det er meget fornuftigt.

De to næste Aar boede jeg hos Fader og forberedte mig til Filosofikum. Brøchner og Rasmus Nielsen skiftedes til at dimittere og havde hver sit Aar. Jeg skulde høre Brøchner. Af en Grund, som det nu er mig umuligt at angive med Sikkerhed, bad jeg Fader om at maatte opsætte Eksamen, til jeg kunde faa Rasmus Nielsen at høre. Jeg forklarede, at jeg jo derfor lige godt kunde begynde Forberedelsen til den Magisterkonferens i Matematik, som var mit Maal. Han indvilligede, hvad min Onkel Peter fandt meget forkaste-

ligt. »Skal den Knægt have Lov til at vrage en Mand som Brøchner?« spurgte han indigneret. Jeg kan ikke lade være at tro, at det var min Skytsengel, der har ført mig saa lykkeligt gennem Livet trods alle Hindringer, jeg med mine Dumheder og Fejlgreb har lagt ham i Vejen, der fik mig til at fatte denne Beslutning. Jeg ved bestemt, at Fader ikke havde nogen Del deri; selv havde jeg hverken læst noget af Rasmus Nielsen eller hørt synderligt om ham.

I Sommeren 1875 forærede min Moster Marie mig en Rejse sammen med Fader, min ældste Søster og min Broder til Bornholm. Vi gik Fodture Øen rundt. Navnlig var jeg henrykt over at følge Læsaen i alle dens Krumninger fra Almindingen ud i Østersøen en Mils Vej syd for Rønne. Jeg havde taget de fornødne Redskaber med og studerede nu de mærkelige Skiferformationer langs Aaen, huggede Stykker løs og kom hjem med en Tornyster fuld af værdifulde Forøgelser til min Mineralsamling.

En pudsig Episode mindes jeg fra Helligdomsgaarden. Bornholm var dengang ikke saa besøgt som nu, og det var nærmest Beboernes Gæstfrihed som gjorde det muligt at strejfe om der i Dagevis. Mens vi sad og spiste paa Helligdomsgaarden, kom der to forpustede, sveddryppende Tyskere og raabte paa »Bier«. Pigen svarede, at det havde man ikke paa Gaarden. »Men Herrerne kan faa Øl,« tilføjede hun, udtalende det siste Ord med bornholmsk Dialekt som Øhl, hvilket Ord paa Tysk betyder Olie. Tyskerne spyttede af Rædsel: »Oel! Im Gottes Namen, Oel!« Jeg forbarmede mig over dem og sagde dem, at Oel var det samme som Bier. Saa fik jeg Brug for mit Tysk, og det, mens Fader hørte paa det. Han lo og blev ikke vred.

I 1875 var det fanatiske Tyskerhad i Danmark be-
gyndt at afsvales noget.

Jeg gik paa polyteknisk Læreanstalt, hvor jeg havde Adgang som matematisk Student, og hørte Julius Petersen, Adolf Steen og Seidelin, deltog ogsaa i fysiske og kemiske Øvelser og tegnede Maskiner paa Tegnestuen, hvor Ellinger, den senere Professor og Politiker, var min Kammerat og paa den venligste Maade tog sig af mig. Han var Professor Holtens Plejesøn og langt dygtigere end jeg. Navnlig Julius Petersens Forelæsninger betog mig, og jeg vandt hans Yndest. Hjemme studerede jeg Legendres Talteori og Keglesnitslæren i en tysk Bearbejdelse, hvis Titel jeg har glemt. Ved at undersøge Parablens Fodpunktskurve fandt jeg en Række Egenskaber ved den, ni tror jeg i alt, som fik mig til at tro, jeg havde gjort en ny genial Iagttagelse. I en af de Opgaver, Steen stillede os, fik jeg puttet en Fremstilling af mit Mesterstykke ind, og i dyb Spænding afventede jeg Resultatet. Steen gav mig Stilebogen tilbage uden at sige noget om det unge Geni. I Marginen havde han skrevet kort og fyndigt: »Bernouillis Lemniskat, fundet af ham 1680; foruden de 9 Egenskaber, De angiver, paaviste B. femten andre.« Det var en Skuffelse, og jeg forstod, at det var ikke let at opdage noget nyt i denne Videnskab, hvis vidunderlige Konsekvens den Dag idag kan fortrylle mig, saa jeg glemmer alt andet.

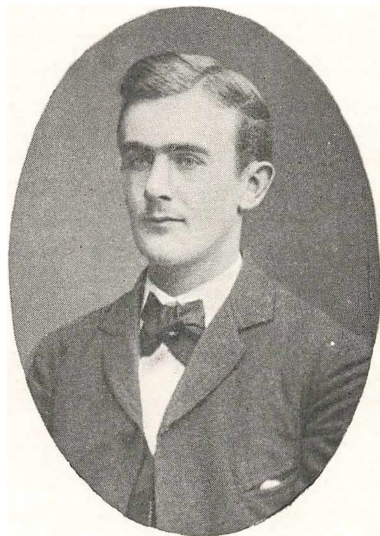
Professor Klein, som havde bygget Villaen paa Petersborgvej for Fader, skaffede mig Timer som Lærer i Regning paa den tekniske Skole; de betaltes med 1,25 Kr. Timen, hvad jeg fandt kongeligt. Mine Elever var navnlig unge Haandværkere, de fleste ældre og alle større end jeg; jeg var jo kun 17 Aar. Da jeg første Gang fik min Maanedsløn udbetalt, sagde Forstan-

deren, den høje bredskuldrede Kæmpe Kaptajn Thalbitzer, til mig: »Jeg har lyttet udenfor Døren til Deres Undervisning. Den gaar an. Men De tæver ikke de Fyre nok.« Jeg svarede, at jeg ikke mente mig kvalificeret til at »tæve« voksne Mennesker og forresten heller ikke kunde naa at gøre det. Jeg kunde jo ogsaa risikere, at de slog igen. »Det skulde de bare vove paa,« svarede Kaptajnen. I de efterfølgende Maaneder hændte det undertiden, at han kom farende ind i min Klasse og uddelte et Par »Øretæver« i Flæng. Saa dan var de sociale Tilstande — dengang.

Jeg husker, at jeg for mit første anselige Honorar (14 Kroner) delikaterede mig med 6 Østers i en Kælder i Vimmelskaf-

tet. Fader havde engang sagt, at Østers var den herligste Spise af alle: »Det er Havets Poesi, man indsuger,« forsikrede han. »Det er ikke en fysisk, men en aandelig Nydelse.« Da jeg aldrig før havde haft Lejlighed dertil, besluttede jeg nu at forsøge, og ved at iagttage de andre Østersspisendes Adfærd fik jeg Forsøget gennemført. Jeg maa indrømme, jeg fandt Faders Ord bekræftede. Østers er fremdeles (ved Siden af Kaviar) den lækreste Spise, jeg kender.

Foruden Studierne paa Læreanstalten, deltog jeg sammen med min Fætter, Gotthold Krag, i »Akade-

Gotthold Kragh

misk Skyttekorps« Øvelser, ogsaa i Gymnastiken, og jeg mindes navnlig de store Øvelser i fri Luft ved Furesøens Bred og andre Steder i Nordsjælland, hvor Korpsets vittigste Aand, Bjørn Stephensen, var utrættelig i at finde paa Gavtyvestreger og rive Brandere af. I en af hans Viser husker jeg endnu det første Vers, som hentyder til den »Slavepunch«, hvormed vi delikaterede os om Aftenen efter Øvelsen. Det kan give en Forestilling om Tonen, som var munter og uskyldig:

Kryb, Skytte, kryb langs med Furesøens Vove,
 Nu kommer Natten saa sort.
 Hist ligger Fritz bag de dæmrende Skove,
 Mortensen lister sig bort.
 Skynd dig nu hjem til din ventende mageløse guldgule Drik!
 Og naar imorgen den kommer tilbage,
 saa kan du se, hvad du fik.

Jeg deltog ogsaa en Tid i Studenterforeningens Møder; men dér fandt jeg Tonen en hel Del mindre tiltalende, selv om der ogsaa var Glimt af Vid og Lune. Jeg trak mig snart tilbage noget skuffet. Jeg havde ventet mig mere af Plougs og Hostrups Efterfølgere. Den vittigste af dem var vistnok Conrad Møller (Hornung og Møller), som skrev gode Viser under Mærket nkl. For min aandelige Udvikling kom imidlertid Livet blandt Studenterkammeraterne ikke til at betyde synderligt.

Endnu en Oplevelse fra dette første Studenteraar vil jeg berette. Medens jeg en Nat sad bøjet over Legendres store, i saa mange Maader beundringsværdige Værk »Theorie des nombres«, slog den Tanke pludselig ned i mig: »Dette skal altsaa blive dit Livs væsentlige Indhold.« Og jeg gennemstrømmedes af en

ubeskriverlig trist Følelse ved Tanken. Saa herlige de matematiske Sætninger end forekom mig, som de spandt sig ud af hinanden med ubøjelig Konsekvens — de havde dog saa lidt med Livet at gøre, det rige, mangefarvede Liv, som rørte sig om mig og i mig. Kunde det tilfredsstille mig i Længden? Jeg syntes, jeg var som Ulrikka i Hauchs »Søstrene paa Kinna-kullen«, som jeg netop havde set paa det kgl. Teater, hun, der spinder Guld i Bjerget, til hun gammel og rynket føler, at Vældet i hendes Bryst er udtørret. Den spinkle Traad, der knyttede mig til Poesien — thi jeg forfattede stadig med Mellemlum Vers — var ikke helt bristet. Men hvad saa? Hvad skulde jeg gribe til, hvis dette mit Forsæt at blive en dygtig, helst verdensberømt Matematiker maatte opgives? Saa stod jeg jo paa bar Bund. Nej! Igen i Lag med Legendre!

Da jeg i et Brev til Corfixen, hvem jeg stadig korresponderede med om mine Studier, havde talt lidt nedslaaende om de svage økonomiske Udsigter, en Matematiker havde i Danmark, svarede han mig, at han i sit Testamente havde indsat mig til Arving af en Sum, der kunde forslaa til mine Studiers Gennemførelse, og at han gerne vilde sende mig Penge, hvis jeg trængte til dem før hans Død. Da jeg senere, som jeg kommer til at fortælle, opgav Matematiken, strøg han, som rimeligt var, denne sin testamentariske Bestemmelse. Trækket er imidlertid karakteristisk for Manden.

Som Lærer i Regning ved »Velgørenhedsselskabets Skole«, hvor ogsaa min Ven og Skolekammerat Fred. Matthiessen var Lærer, savnede jeg, og han med mig, en Lærebog i Regning, der var lidt mindre aandsforladt end de kendte. Vi forfattede en ny i Fællesskab; den udkom paa Karl Schönbergs Forlag og havde bl. a.

den Egenskab, at de fleste Opgaver var hentede fra det virkelige Liv, altsaa ikke med opdigtede Tal, ad modum: »En Mand køber en Gris for 24 Kr. osv.«, men med reelle Tal, hentede fra Statistik, Geografi, Historie osv. Med denne Regnebog debuterede jeg altsaa som Forfatter. Bogen vakte nogen Opmærksom-

Rasmus Nielsen

hed og kom i to Oplag. Men de mange interessante Opgaver førte til, at Eleverne af deres Lærer begærede Oplysninger, der ikke havde noget med Regnekunsten at gøre, og, hvad der var værre, som Læreren ikke altid kunde svare paa: »Hvad er Chimbo-razo?« og lign. Følgen blev, at Bogen ikke vandt Indpas i Skolerne, hvor man blev ved det gamle, vante: »En Mand køber en Gris.«

I Efteraaret 1876 begyndte jeg hos Rasmus Nielsen. Mellem Studenterne det Aar var Grundtvigs Søn, Frederik Lange Grundtvig. Han havde udgivet et Digt i flotte Vers, rettet mod Venstre, og jeg betragtede ham med sky Beundring. Men endnu mere grebes jeg af Beundring ved Nielsens Forelæsninger. Noget saadant havde jeg aldrig drømt om. Det gik mig, da jeg af Danmarks, maaske i det Øjeblik Verdens, aandfuldeste Mand, indførtes i Filosofiens Alfeland, som Platon siger, det gaar den, der første Gang mødes med Filosofien: jeg undredes. For hver ny Time

blev det mig mer og mer klart, at dette og intet andet, maatte blive mit Fremtids Studium. Jeg lod mig jævnlig eksaminere, og Nielsen har senere sagt mig, at han bed Mærke i mine Svar. Det var ikke blot den Maade, hvorpaa han i jævne Ord, som vi forstod, gjorde os bekendt med de store Verdenstænkernes Ideer, ikke blot hans klare Redegørelse for Forholdet mellem Tro og Viden, som betog mig, men navnlig hans Udsyn over Historiens Gang, Sammenhængen i Slægternes Livsførelse, de ledende Ideer og den Aand, som aabenbarer sig derigennem. Dette, som havde kedet mig i Skolen, stod nu for mig i en hel ny Belysning. Jeg saa, at Historien var det vigtigste af alle videnskabelige Fag, og at man gennem det førtes ind til Forstaaelse af Menneskelivets dybeste Problemer.

Rudolf Schmidt

Den 29. November 1876 opførtes paa Det kgl. Teater et Skuespil af en anonym Forfatter. Det hed »Den forvandlede Konge«. Fader havde købt Billetter til sig selv og mig. Hovedrollerne spillede af Emil Poulsen og Agnes Dehn (senere Fru Gjørting). Emnet er det gamle Sagn om Kongen, som nægter Skriftens Ord, at Gud opløfter de Ydmyge og nedstyrter de mægtige fra

Tronen, og derefter gennem en Engels Indgriben, som Digteren genialt har gjort til Kongens Skytsengel, ydmyges og belæres om sine Fejl. Det blev spillet mesterligt og gjorde paa mig et Indtryk som intet andet Skuespil. Da det udkom, købte jeg det og lærte det udenad. Teatrets Betydning som Redskab for Aand blev mig fra det Øjeblik indlysende, og jeg daterer paa en Maade min aandelige Fødsel fra den Aften. Endnu den Dag i Dag forekommer dette Skuespil mig det betydeligste danske Digterværk i nyere Tid. At Forfatteren var en Elev af Rasmus Nielsen, anede jeg ikke, men jeg følte vel nok dunkelt en indre Sammenhæng mellem de to stærkeste aandelige Oplevelser i dette mit »Gennembrudsjaar«. Fader havde gjort Rudolf Schmidt opmærksom paa Sagnet og var altsaa indviet i Hemmeligheden, og han morede sig over mine Forsøg paa at finde Forfatteren, navnlig da jeg en Tid mente at have fundet ham i Charles Gandrup, Carl Gandrups Fader, hvis smukke Skuespil »Periander« jeg af den Grund viede et grundigt Studium.

I Foraaret 1877 fik jeg Filosofikum med Udmærkelse, og Rasmus Nielsen føjede til Oplæsningen af min Karakter: »Denne Præstation maa jeg særlig fremhæve«. Det var mig som et Ridderslag, der hædrede, men tillige forpligtede. Jeg søgte ham saa op, bl. a. for at bede om en Anbefaling til min Ansøgning om det Moltkeske Legat. Han gav mig den i de varmeste Udtryk; men Fader, som havde paataget sig at lægge Ansøgningen i Postkassen, glemte den i en Frakkelomme, og den blev aldrig indgivet. Dette Besøg hos Rasmus Nielsen har jeg skildret i min Bog om ham mange Aar efter. Han var endnu vidunderligere paa Tomandshaand end paa Katederet, og Indtrykket fra den Eftermiddag er mig saa nærværende, som var det igaar. Jeg sagde

ham, at det var min Hensigt at studere Religionsfilosofi og tage en Konferens deri. Han var tilfreds med, at jeg i to Aar havde hørt Forelæsninger paa den polytekniske Lærestanstalt. »I vore Dage«, sagde han, »er Studiet af Naturvidenskaberne den nødvendige Indledning til enhver Form af filosofisk Studium. De kan takke deres Genius, at De er blevet ledet ind paa disse Fag.« Nu forstaar jeg, han havde Ret, at ogsaa dette var en vidunderlig lykkelig Førelse, som ikke skyldtes min egen Forstaaelse. Tværtimod!

Jeg skrev til min gamle Ven Corfixen, at jeg havde ændret mine Fremtidsplaner, hvad der gjorde ham ondt; men han ønskede mig al Lykke med Beslutningen, og dermed ophørte vor Korrespondance. Julius Petersen meddelte jeg det samme; men her blev jeg modtaget paa en anden Maade. Han stirrede paa mig med opspilede Øjne og udbød: »Nu har jeg aldrig hørt noget saa forrykt. Naar man har Evner til Matematik, saa at opgive den herligste af alle Videnskaber! Og var det saa endda noget fornuftigt, De vilde tage Dem til. Men hvorfor vælger De det mest fjollede af alle saakaldte Studier? Jeg havde tænkt, De skulde blive min Efterfølger. De har skuffet mig dybt. Gaa Deres Vej og kom aldrig mere for mine Øjne!« Jeg saa ham kun en Gang siden ved Kromans Doktordisputats, da kom han hen til mig og sagde: »Maaske lod der sig alligevel bringe nogen Mening i Filosofien, hvis man underkastede dens Argumenter en rationel Sandsynlighedsberegning. Det gælder saa kun om at finde en Enhed for Grundene.« »Ja,« svarede jeg, »Men det bliver vist svært.« Julius Petersen var et Geni; han fik ikke paa langt nær det ud af sine Evner, som han kunde have faaet. Maaske vilde en Smule filosofisk Indsigt have været ham til Nytte.

I Sommeren 1874 havde Fader besøgt Island til Tusindaarsfesten. Han skrev Breve til mig paa Islandsk og forlangte, at jeg skulde svare i samme Sprog, hvad jeg gjorde saa godt, jeg kunde. Da han i mit første Studenteraar saa mig stærkt optaget af at læse den islandske Filosofis, Magnus Eirikssons Bøger, førte han mig sammen med ham, og denne begrænsede, men noble Idealist gjorde Indtryk paa mig. Han var Rationalist, hvad vi nu maaske vilde kalde Unitar, og navnlig vred paa Paulus, som han mente, havde forvansket Jesu rene Lære. Det var Læsningen af Victor Rydbergs Skrifter, men især Rasmus Nielsens Religionsfilosofi, der lod mig indse, at hvis Jesus var et Menneske som vi andre, altsaa ikke syndefri, saa kunde han ikke være Verdensfrelseren og ikke have udgivet sig for Sandheden og Livet. Et Ord af en fransk Tænkter slog ned i mig, da jeg havde pløjet mig gennem Renans Bog om Jesu Liv: »Judas forraade Jesus, Peter fornægtede ham, det var Renan forbeholdt at protegere ham,« et Ord, jeg ikke siden har glemt. Da jeg kom ilag med Kierkegaards Værker, saa jeg stedse klarere, at Rationalismen traadte Kristendommen flad og ingen Anelse havde om dens dybe Mysterier. Henrik Pontoppidan kalder den »en Narresut«.

I 1876 giftede Fader sig paany. Min Stifmoder var en Broderdatter af Biskop Bindsbøll og havde været gift med en Mand, som rejste fra hende og deres Barn og ikke mere lod høre fra sig. Hun var fra Skanderborg, hvor hun og Fader som ganske unge havde sværmet for hinanden. Da de kirkelige Autoriteter havde tilladt deres Ægteskab, idet den bortrejste Mand efter de mange Aars Forløb kunde betragtes som død, rejste Fader over til Skanderborg, og dér blev de viet. Samme Nat ringede det paa vor Dør ude paa Petersborg:

vej Kl. 2 om Natten. Det var et Telegrafbud. »Kommer De midt om Natten?« spurgte jeg søvndrukken. »Ja,« svarede han. »Det er et Dødsfald i Skanderborg. Saadanne Telegrammer skal udbringes straks.« Jeg rev Telegrammet op, og i det Minut ønskede jeg min elskelige Stifmoder, som jeg senere kom til at sætte saa højt, Døden; thi en af dem maatte det vel være, tænkte jeg. Der stod: »Gaaet er nu i Grav den graastribede. Aldrig leve han op igen!« Den graastribede var, som jeg har fortalt, det Navn, Fader gav sin Melankoli. Jeg brast i Latter. Fortørnet udbrød Budet: »Er det Abekattestreger? For saadan nogets Skyld skal man rende ud paa Østerbro midt om Natten,« hvorpaa han bandende fjernede sig. Jeg synes jo nok, man paa Telegrafstationen kunde have indset, at det var et »Dødsfald« af en noget apokryf Beskaffenhed.

Faders andet Ægteskab var meget lykkeligt. Min Stifmoder var et af de bedste Mennesker, jeg har kendt, og vi Børn elskede hende som en Moder. Der kom Hygge og Harmoni over vort Liv i Hjemmet. Hun havde en voksen Datter med to yndige Smaapiger, som vi ogsaa sluttede os til. Svigersønnen var brystsyg og døde kort efter. Han var intelligent og belæst, hengiven til Socialisme og noget bitter mod Tilværelsen, hvad man nok kunde forstaa, da den ikke havde været ham blid.

I denne Sommer indtraf en anden Familiebegivenhed af noget mindre Betydning. Min »Forlovede« i Stockholm, den skønne Thora Sohlmann, »Sverrigs største Skønhed«, hævdede sin Forlovelse med mig. Vi havde aldrig set hinanden og saas heller aldrig siden. I et humoristisk formet Brev meddelte hun mig, at hun havde forelsket sig i en svensk Officer og derfor, skønt hendes Hjerte blødte derved, og skønt hun kunde

indse, at mit ogsaa vilde bløde, maatte sende min Ring tilbage. Jeg svarede i samme Tone, tilgav hende Hjertesaaret og ønskede hende Lykke i det nye Forhold, et Ønske, der, saavidt jeg ved, gik i Opfyldelse. Et halvt Aar senere fik vi Besøg af hendes Moder og

Fru Johanne Louise Heiberg

en yngre Søster Nanna, der maaske vilde have fængslet mit unge Hjerte, hvis det ikke dengang allerede havde været engageret hos en af mine Kusiner.

I Foraaret 1877 var jeg første Gang i Besøg hos Fru Heiberg. Min ældste, nu afdøde Søster drømte om at blive Skuespillerinde. Hun havde indstuderet en Scene af Henrik den 4de med mig og vilde gerne vise den for en Autoritet. Vor Grandtante Juliane Heger indførte os hos Fru Heiberg, som boede i et af

Hjørnehusene ud mod Dronning Louises Bro. Vi blev vist ind i et Værelse ud mod Søerne. Paa den ene Væg hang et Maleri, forestillende Fru Heiberg som Lisbeth i »En Søndag paa Amager«, paa den modsatte Væg en Alabast-Buste af Heiberg. Kort efter stod Fru Heiberg i Døren med et Sjal om Skuldrene, som paa det kendte Maleri, og hilste med et Dronningenk; derpaa gik hun gennem Stuen, aabnede Fløjdørene til Altanvinduet: »Lad os faa Luft og Sol ind i Værelset!« sagde hun. Min Søster og jeg spillede saa Scenen for hende. Hun raadede meget bestemt min Søster fra at tænke

paa Teatret, men opfordrede mig til at aflægge Prøve. Jeg mente, jeg var for lille af Vækst. »Det kan man bøde paa,« svarede hun. »Lad mig se, hvorledes deres Øren sidder paa Hovedet! Det er det eneste, man ikke kan rette paa. Jo, de sidder meget godt. De burde forsøge; jeg tror, De har Talent.« Naturligvis gav det mig noget at tænke paa, men jeg besluttede i alt Fald ikke at gøre noget Forsøg, før jeg havde taget den Magisterkonferens i Religionsfilosofi, som var blevet mit foreløbige Maal. Da jeg nogle Aar senere kom oftere i Fru Heibergs Hjem og fik stærkere Indtryk af hendes Personlighed, opsætter jeg yderligere Omtale af hende til da.

Skøndt mine Studier optog meget af min Tid, kunde jeg ikke lade være at skrive Vers, og jeg indsendte nogle af dem til forskellige Tidsskrifter. Et længere Digt optog H. P. Holst i »For Romantik og Historie«. Fr. Winkel Horn tog flere Bidrag af mig i »Familievennen« og »Husvennen«. En Fortælling, som handlede om en ung Fysiker, der vil udnytte Luftens Elektricitet som Kraftkilde — en dengang ret ny Ide — men mister Livet ved sit Eksperiment, sendte jeg til Brødrene Brandes' »Det nittende Aarhundrede«. Jeg fik den igen med et Brev fra Georg Brandes, som mente, at den var for umoden (hvad den sikkert var), men spurgte mig, om jeg vilde paatage mig at anmelde naturvidenskabelige Skrifter, da han saa vistnok kunde bruge mig. Jeg svarede, at jeg var 17 Aar og ikke følte mig dygtig nok til at bedømme videnskabelige Arbejder. Brandes har omtalt denne lille Episode i sine Erindringer. Det var først flere Aar senere, det blev mig klart, at jeg ikke blot var uenig med Brandes i hans Vurderinger og Vurderingsmotiver, men at jeg vilde bekæmpe den Aand, der udgik fra ham, saa godt og energisk, jeg

kunde. Jeg havde læst hans »Kritiker og Portrætter« og »Danske Digtere« og fandt dem livligt og aandfuldt skrevne. Dengang var han ikke saa udpræget fanatisk i sine Angreb paa Kristendommen som senere, og skøndt han i sit Debutarbejde havde taget Afstand fra Rasmus Nielsens Anskuelse af Forholdet mellem Tro og Viden, betragtede han sig dog endnu som hans Elev. Jeg tror egentlig aldrig, han helt fornægtede ham. Ved en Fest for Høffding husker jeg, at han i sin Tale næv- nede Nielsens Navn med Ærbødighed og sagde, at han skyldte ham meget. Ogsaa til Brandes vil jeg i mine Erindringer flere Gange komme tilbage.

Fader arbejdede paa sit store Værk »Nordboernes Aandsliv«, efter at han havde sagt Politiken Farvel med en fyndig Artikel i »Kolding Folkeblad«, der sluttede med de Ord: »Naar Højre faar Døden og Venstre Djævelen, har begge faaet, hvad der tilkommer dem.« Det var Partiernes Stilling til Forsvaret, der forbitrede ham. Han fandt det oprørende, at Estrup ikke tog mod Bergs Tilbud om Støtte dertil, og var med til at rejse Selvbeskatnings-Bevægelsen, der resulterede i Anlæg- gelsen af Garderhøjfortet. Han gav en Trediedel af sin ikke store Aarsindtægt til Selvbeskatningen, og det stod mig klart, at jeg maatte forsørge mig selv; han kunde ikke støtte mig økonomisk. For mit Ophold be- talte jeg med at undervise mine yngre Søskende. 1877 dimitterede jeg min yngste Broder til Sorø. Han blev som sine ældre Brødre matematisk Student og valgte Matematik til sit Studium.

Bedstefader vidste, hvordan Landet laa, og da han engang i Maj 1877 læste et Avertissement i et Blad, hvori Skolebestyrer Johan Mantzius søgte en Lærer i Matematik, Fysik og Fransk til Kostskolen i Birkerød, sendte han mig det og raadede mig til at søge Pladsen.

Jeg rejste straks til Birkerød og havde en Samtale med Mantzius, som blandt andet spurgte mig om mit Syn paa Georg Brandes. Derefter engagerede han mig til at begynde Undervisningen efter Sommerferien. Jeg skulde bo paa Skolen, have Tilsyn med Drengene, mit Ophold og 800 Kroner aarlig. Lidet anede jeg naturligvis, i hvilken Gråd dette Skridt skulde bestemme hele mit kommende Liv. Fader solgte den Guldmedaille, han som ung havde faaet af Universitetet for en Afhandling om Bellman, og for Pengene blev jeg udstyret til min nye Gerning. Selv flyttede han paa denne Tid til Lyngby, hvor han købte en Villa »Vennely« nord for Byen og tog en Broder til min Onkel Plums Hustru som Pensionær i Huset. Derved var han økonomisk nogenlunde sikret.

BIRKERØD.

JEG blev i Birkerød i fire Aar. De fik Betydning for min Udvikling i flere Retninger. Egentlig er jeg vistnok af Naturen bestemt til Lærer. Jeg begyndte at undervise, da jeg var 15 Aar, og er vedblevet dermed indtil nu, da jeg er 76, og det har altid moret mig at lære selv og lære andre; jeg haaber, jeg kan blive ved dermed til min Død. I Birkerød fik jeg 6 Timer daglig: Regning, Matematik, Fysik, Fransk, snart efter ogsaa Dansk og Gymnastik. Og Timerne var mig en Fryd, jeg glædede mig til dem som til en Fest, har ogsaa faaet talrige Vidnesbyrd om, at det glædede Eleverne, i alt Fald en Del af dem. Poul Møller, som selv var Lærer, skriver etsteds, at man ikke burde have samme Betaaling for den sjette Time som for den første, da man dog ikke giver det samme for en tygget Skraa som for en frisk. Jeg har aldrig følt det saaledes. Jeg var lige interesseret i alle Dagens Timer og har aldrig følt mig gladere, end naar jeg sad paa Katederet. Det skulde da være de Timer, jeg selv efter min Skoletid har siddet paa Skolebænken. Saalænge man kan blive ved at lære selv og at lære fra sig til andre, er Livet værd at leve og Ungdommens Tid ikke omme. Naar jeg endnu

stadig føler mig ung i Sindet, tror jeg, det for en Del kommer deraf.

Om Aftenen holdt jeg Foredrag for dem, der vilde høre, Elever og Voksne fra Skolen eller Egnen, læste ogsaa op af de store Digtere, navnlig Shakespeare, Holberg og Oehlenschläger. Joh. Mantzius var en betyde-

Birkerød Statsskole

lig Pædagog og en meget intelligent Mand, han forstod at bruge sine Folk, og han satte mig i Arbejde paa bedste Vis. Jeg fik hos ham en Fordannelse, som senere gjorde det muligt at tage den Gerning op, jeg anser for min væsentligste: Foredragsvirksomheden ude paa Land og i By, hvorom mere siden. Jeg vidste naturligvis ikke, hvad det var, jeg forberedte mig til, men saaledes har det været hele mit Liv: en usynlig Haand førte mig derhen, hvor jeg skulde virke. Saa har jeg vel Lov og Pligt til at kalde mit Liv lykkeligt.

I min Fritid arbejdede jeg med Filosofien. Mit Maal var Magisterkonferencen i Religionsfilosofi. Der kom

en Tid, da Søren Kierkegaard greb mig saa stærkt, at alt andet, selv Rasmus Nielsens Tanker, blegnede. Jeg købte for min opsparde Lærerløn efterhaanden alle hans Skrifter og havde en god Vejledning i Rudins Bog om ham, som desværre kun er et Fragment. Georg

Johan Mantzius.

Brandes' Biografi harmede mig. Med stort Talent og eminent Fremstillingskunst var her givet et Billede af Kierkegaard, der lignede, som Billedet i et Hulspejl ligner: alle Træk fortrukne i en bestemt Retning, nemlig hen efter Brandes selv: Kierkegaard var en Brandes i Anlæg, men standset paa Halvvejen. Han opdagede Ateismens Amerika, men blev ved at kalde det Kristendommens Indien. Denne Bog gjorde mig ganske klar over, at jeg hele mit Liv vilde staa i Kampstil-

ling til dens rigt udstyrede Forfatter, saa farlig netop paa Grund af sin sofistiske Begavelse.

Søren Kierkegaards Søstersøn, Henrik Lund, som en Tid var hans Privatsekretær, og som ved hans Begravelse protesterede mod, at en Præst foretog Jordpaa-kastelsen, ejede den nærliggende Gaard, »Friheden«. Han kom i Besøg paa Skolen, og da han havde hørt om min Begejstring for hans store Onkel, kom han op paa mit Værelse og fortalte mig om sit Samliv med Kierkegaard. Han gjorde et eksalteret Indtryk paa mig. Jeg husker, at han bl. a. sagde: »Danmark maa forgaa, fordi

det ikke tog mod Kierkegaards Sendelse, ligesom Jøde-land forgik, fordi det korsfæstede Kristus.« Jeg tror nok, jeg ved denne Samtale fik noget, jeg dunkelt havde følt, bekræftet: trods Kierkegaards Storhed, hans enestaaende Geni, Dybden i hans Syn paa Mennesket var der alligevel noget umenneskeligt i den Kristendomsopfattelse, han gjorde gældende. Intet alvorligt kristent Menneske slipper udenom Kierkegaard. Den »Snævring«, han fører ind i, som han kalder »Den Enkelte«, maa enhver igennem, hvis det skal blive Alvor med hans Kristendom. Men Mesteren blev selv staaende i Snævringen. Der er noget symbolsk i hans Navn. Han fører sin Læser ind over Kirkegaarden til Kirkens Dør, men ikke indenfor den. Fra »den enkelte« skulde Vejen gaa videre til Menigheden, Menigheden, som for Kierkegaard nærmest var en Vildfarelse, en Faareflok, hvor Ansaret forflygtigedes. Fra Kierkegaards Tanker, som altid har bevaret deres Værdi for mig, førtes jeg til Grundtvig, og først her forstod jeg, at Rasmus Nielsens Tænkning byggede paa begge disse vore to største Aander.

Pastor Begstrups Kapellan Otzen havde fra sin Fader arvet *alle* Grundtvigs Skrifter, selv de mindste Flyveblade, og i Løbet af et Aar arbejdede jeg mig gennem denne Kosmos, der rummer saa meget uordnet Stof, men ogsaa saa megen Visdom og ægte Menneskelighed. Jeg tror ikke, der er mange, som har læst *alt*, hvad Grundtvig har skrevet, og det er jo ganske vist heller ikke nødvendigt. Nærmest som et Kuriosum nævner jeg, at jeg har gjort det. Et Aar igennem holdt jeg hver Uge Foredrag, hvori jeg gennemgik det læste. Mantzius, som var Grundtvigs Elev paa Skolens Omraade, hørte med Interesse paa denne Gennemgang.

Hans Broder den kendte Skuespiller, Kristian Mant-

zius, kom jævnlig i Besøg; han spottede vittigt over Grundtvigianismen, men tog dog Hatten af for to af dens Tilhængere: Broderen og Svogeren, Hostrup, som var Præst i Hillerød. Jeg havde allerede som Elev paa Sorø Akademi hørt Kr. Mantzius læse Holberg og Ho-

Dr. Karl Mantzius

strup op. Nu fik jeg som voksen den Glæde og Berigelse at høre disse Oplæsninger gentaget i Birkerød. De fik stor Betydning for mig. Mantzius var uden Tvivl den største Mester i Oplæsningens vanskelige Kunst, Danmark har ejet, større som Oplæser end som Skuespiller. Jeg betragter mig i flere Maader som hans Elev. Ogsaa hans Søn, Karl Mantzius, som var min Jævnaldrende, kom tit i Besøg. Han studerede

Fransk, og vi mødtes her i Interesse for den herlige franske Litteratur, men først og fremmest i Kærlighed til den dramatiske Kunst, som senere skulde blive Karl Mantzius' Livsgerning. Vi spillede til Fordel for Birkerød Asyl Skuespil af Hostrup og Scener af Holberg, enkelte Gange ogsaa mindre Komedier, som jeg lavede til Lejligheden. Som Medspillende hentede vi bl. a. min Søster og Broder fra Lyngby, Frk. Marie Mørk fra Hillerød, Frk. Johanne Lange fra Skolens Personale og mange andre. Ogsaa Holger Begtrup spillede med, og

der knyttedes Baand, som fik Betydning for Livet. Min Søster og Karl Mantzius blev forlovede, ligesaa Holger Begtrup og Frk. Lange. Flere af disse Forestillinger gentoges i Hillerød, og Hostrup med hans højtbegavede Hustru var mellem vore Tilskuere. At Bekendtskabet med Karl Mantzius skulde føre til den mest afgørende Vending i mit Liv, kunde jeg ikke ane — herom senere —, men gennem disse Øvelser blev jeg sikkert forbedret til ti Aar efter at begynde min Gerning som Sceneinstruktør ved Dagmar-teatret, hvor jeg atter mødtes med Mantzius som Direktør og Skuespiller. Underligt væves Livets Spind. Hvordan vilde det gaa os, hvis ikke en usynlig Haand styrede Traadenes Knytning?

Blandt Skolens Lærere var senere Rektor ved Fredericia Latinskole Johan Buntzen Koch. Han var Lærer i Latin og Græsk, og jeg fik Gavn af hans Undervisning i disse Fag, som jeg i min Skoletid havde forsømt. Vi blev Venner for Livet, og hans Oversættelser af Aristofanes gjorde mig for første Gang kendt med denne vittigste af alle Dødelige. Senere kom den meget intelligente og højt kultiverede N. H. Bang som Lærer, senere Skoledirektør, han var stærkt radikalt indstillet, og vi kom ofte i heftige Disputer med hinanden, hvoraf jeg i alt Fald lærte noget — man har godt af at forsvare sin Sag mod en klog Modstander —, jeg tror ogsaa, at vi trods Uenighederne efterhaanden kom paa en god Fod med hinanden. I nogle Aar var jeg Lærer i Gymnastik og fik Kricketspillet indført blandt Eleverne. I en Kamp mod Københavnerne havde vi endog den Triumf at sejre, hvorpaa de sendte os et stærkere Hold, som slog os sønder og sammen. Til Fordel for Asylet gav vi ogsaa Gymnastikopvisninger, der ofte formede sig som Beridderforestillinger — Koch balancerede paa slap Line, jeg slog Saltormortaler over en Hest og gik

paa Hænder. Men først da Kaptajn Klinkby afløste mig som Lærer i Gymnastik, kom Faget ind i en regulær Form. Denne overordentlig dygtige og energiske Mand indførte ogsaa Feltøvelser i Marken, stundom Natmanøvrer i Ruderskov, og da jeg som akademisk Skytte havde lært noget i den Retning, fik jeg Anførslen over den ene Hær, medens Koch som Regel fik den anden, og Klinkby disponerede og bedømte. Jeg tror ikke, jeg foruretter min gamle Ven Koch ved at sige, at jeg som Regel blev erklæret for Sejrherre.

Blandt Eleverne var der enkelte, som senere fik et Navn, bl. a. Johannes Dam, som har fortalt mig, at han skylder min Paavirkning sin Interesse for Dante og de store Renæssancedigtere. Den kendte Pianist Emmanuel Wad, hvis Broder var Lærer ved Skolen, udmærkede sig allerede som Dreng ved sit Klaverspil. Jeg havde ikke haft Lejlighed til at fordybe mig i Musik før, men jeg følte mig stærkt draget deraf, og gennem Wads Klaverspil lærte jeg mange af Mestrene at kende, navnlig Chopin, Beethoven, Mendelsohn og Schumann. Wad satte ogsaa Musik til flere af mine Digte. Jeg forberedte ham til matematisk Artium, som han tog ved Universitetet med Glans. Einar Christiansens yngre Broder, nuværende Professor Viggo Christiansen, var ogsaa en af mine Drengene, en ildfuld, glimrende begavet Fyr, som jeg — med Rette altsaa — ventede mig noget stort af.

Kærest af alle Drengene fik jeg Ivar Nyholm og Niels Vestergaard, der nu er død; de opholdt sig ofte i Fritiden paa mit Værelse og var mig til stor Opmuntning. Jeg opkaldte min anden Søn efter Ivar Nyholm, og han opkaldte sin Søn efter mig. Flere Gange besøgte jeg hans Forældre, som boede i Nærheden af Helsingør, og han var stundom Gæst hos mine Forældre i

Lyngby. Endelig nævner jeg blandt Eleverne den senere Fotograf Frederik Riise, som ingenlunde var nogen Mønsterdreng, men gav mig Interesse for Studiet af Sneglene, især Vandsneglene; vi foretog Ekskursioner og Skrabninger i Egnens Moser og Søer. Min Broder Vilhelm blev smittet af vor Begejstring, og en Tid lang var vi rent besatte af dette Studium, som i alt Fald havde den Værdi, at det førte os ud i Naturen og gav Anledning til mange Friluftsture og Fodvandringer.

I det andet og tredie Aar i Birkerød fik jeg fat paa Emile Zola's Romaner og Skuespil. De betog mig stærkt, navnlig hans Skuespil »Therèse Raquin«, og til Faders Sorg svor jeg en Tid til Naturalismens Fane. Senere kom jeg til at indse, at det, der greb mig hos den store franske Digter, som jeg stadig anser for en af de allerstørste, slet ikke var hans æstetiske Teorier, der er mere end tvivlsomme, men netop den Romantik, som paa Trods af Teorierne er Kærnen i hans gigantiske Produktion. Gennem Zola kom jeg ind paa Læsningen af Balzac, Taine og andre franske Forfattere, som lærte mig mangt og meget og navnlig udvidede min Horizont.

Som Formand for vor Foredragsforening, fik jeg Rudolf Schmidt til at tale for os nogle Gange, og det Bekendtskab, jeg gennem Fader havde gjort med »Den forvandlede Konge«s Digter, fik derved en Fortsættelse, som senere skulde føre til et frugtbart Elevforhold af stor Betydning for min Udvikling. Medens jeg var i Birkerød, kom Sarah Bernhardt og Coquelin som Gæster til Det kgl. Teater, og jeg saa dem begge spille. For at kunne faa det hele med, forsømte jeg det sidste Tog til Birkerød og gik saa i Nattens Løb de 20 Kilometer, opfyldt af de stærkeste Indtryk fra Forestillingerne.

Blandt Skolens Gæster var den norske Digter Nordahl Rolfsen, en vittig og belæst Mand, som gennem sine Foredrag og Oplæsninger gav os ny Forstaaelse af de store Nordmænd, Ibsen og Bjørnson. Han ægtede senere Skolens Skønhed, den yndige Hedevig Birch, som var en Slægtning af Joh. Mantzius og tilhørte Skolens

Marie Mørk

Personale. Vi var vistnok mange, der sværmede, mer eller mindre i Stilhed, for hende. Hun var ikke blot smuk og god, men tillige klog og aandelig vaagen.

Blandt de frugtbarste Bekendtskaber, Opholdet i Birkerød bragte mig, var tre, som jeg har gemt tilsidst. De hørte alle til i Hillerød. Først Venskabet med Familien Mørk, som fra gammel Tid var Venner af Mantzius. Sønnen, Erhard Mørk, blev sat i Skole hos os, fordi han ikke kunde lære Matema-

tik i Frederiksborgs lærde Skole, hvis Lærer erklærede ham umulig paa dette Felt. Det viste sig, at han var i Besiddelse af et særligt Talent for Matematik. Han blev en af mine dygtigste og kæreste Elever. Som voksen viede han sig til Militærstanden, blev Medlem af Generalstaben og kan nu meget mere Matematik end jeg. Efter at være gaaet af som Officer er han blevet Organist i Hillerød, hvor jeg har truffet sammen med ham flere Gange i de sidste Aar. Med rørende Troskab mindes han endnu sin gamle Lærer.

Hans Søster Marie Mørk er landskendt som Grundlægger og Leder af det store Pigeinstitut i Hillerød. Hun er et af de aandslivligste Mennesker, jeg har kendt, en udpræget Personlighed, fyldt af Interesser og altid oplagt til at lære — netop derfor egnet til at lære andre. Jeg har haft stor Glæde af i Aarene efter at komme til hendes Skole som Taler og Oplæser. Jeg regner hende lige som hendes Broder til mine bedste Venner. Hendes Moder var, som hun selv, en sjælden aandfuld og levende Personlighed. Gennem dem kom jeg i nogen Forbindelse med Politikeren Chresten Berg, som boede i Hillerød. Hans to Sønner, Sigurd og Ejnar, var mine Elever i Matematik, navnlig den første var dygtig, og jeg husker, at deres Fæder i et Brev bad mig ikke vække Sigurds matematiske Interesse i altfor høj Grad, da han ikke undte sig Søvn for Arbejdet med de Opgaver, jeg stillede ham.

Erhard Mørk

Dernæst mit Bekendtskab med Komponisten Joseph Glæser, som var Organist ved Slotskirken, et Bekendtskab, der hurtig blev til et varmt Venskab, varende Livet igennem. Han var Musiklærer ved Skolen, underviste f. Eks. Emmanuel Wad i Klaver. Jeg fik ogsaa Timer hos ham. Jeg kendte daarligt Noderne, men følte allerede dengang en intensiv Glæde ved at høre

god Musik. Glæser komponerede til en Del Tekster af mig, bl. a. til et længere Digt om Jeanne d'Arc, som Bielefeldt kom ud paa Skolen og sang ved en Koncert. Navnlig naar Glæser improviserede paa Klaveret, var han stor. Ved ham fornyede jeg Bekendtskabet med »Don Juan«.

Joseph Glæser

Naar jeg besøgte ham i hans Hjem i Hillerød, eller han besøgte Fader i Lyngby, fik vi større Partier af »Don Juan« foredraget. N. V. Gade boede i en Villa, som stødte op til Faders, han udtalte engang over Hækken, der skilte Haverne, sin Beundring for den Klaverspiller, der »spillede Mozart som en indfødt Tysker.« Glæser var jo ogsaa paa en Maade Mozarts Landsmand, skøndt han følte sig som Dansk og med sine Sange har vundet danske Hjerter. Kammersanger Chr. Han-

sen havde ved sine Koncerter ofte sin største Succes paa Glæsers Melodier. Endnu synges »Droslen slog i Skov« og »Høje Nord« til Stadighed omkring i Landet.

Glæser fortalte mig, hvordan Melodien til den sistnævnte blev til. Paa Sejlturen fra København til Kristiania med Studenterne, der skulde holde Møde med deres skandinaviske Kammerater, havde Hostrup digtet Teksten, og han kom saa ned i Kahytten til Glæser og viste ham den. »Hvis du kan lave en Melodi,« sagde han til ham, »vil Studenterne indstudere den ombord

og synge den imorgen ved Festen«. Glæser skrev saa firstemmigt den prægtige Melodi, og den blev virkelig sunget Dagen efter, at den var digtet og komponeret.

Vi gik Fodture sammen i Nordsjælland, og naar vi overnattede paa en Kro eller paa et Hotel, hvor der var Klaver, improviserede Glæser jævnlig om Aftenen. Det slog da sjælden fejl, at Stuen ganske stille fyldtes af et lyttende Publikum. Han udnævnte mig til »Impresario« og indledte undertiden Koncerten med at spille Melodien til Koret af »Recensenten og Dyret«: »Hvor er Manden, som med Dyret trækker om?« Han havde et velsignet Humør, men forstod ikke, dengang han var ung, at udnytte sine Evner paa rette Maade. Da han skrev den henrivende, inspirerede Musik til Bournonvilles Ballet »Fjernt fra Danmark«, opsatte han Finalen til anden Akt saa længe, at Mesteren tabte Taalmodigheden og lod Lumbye og C. C. Møller gøre Arbejdet færdigt. Balletten blev opført og opføres endnu med: »Musikken *tildels* af Joseph Glæser«, og Bournonville kom ikke til ham med nye Bestillinger. Det var »Wienerblodet« i Glæser, som var baade hans Styrke og hans Svaghed.

Naar jeg blader i mine Minders Bog, er der nogle Pagina, jeg dvæler ved med ublandet Glæde, dem, der bærer Hostrups, den gamle Digtets Navn. Han og hans rigt begavede, ildfulde Hustru var Personligheder, som man kun behøvede at træffe en Gang for aldrig at glemme dem. Og saa forskellige de var, saa særpræget hver for sig, følte man dog ligesom en lys, harmonisk Tone klinge ud fra deres indbyrdes Forhold. Sjælden har vist et Samliv været inderligere end deres.

Hostrups første Hustru, som han ægtede paa hendes Dødsleje, var en Søster til Kristian og Johan Mantzius. Hostrup var Slotspræst i Hillerød og kom ofte med sin

anden Hustru, en Datter af Digteren Hauch, i Besøg paa Skolen. Derved gjorde jeg de to udmærkede Menneskers Bekendtskab og blev flere Gange med stor Venlighed modtaget i deres smukke Hjem, som Sønnen Helge har givet et saa lysende Billede af. Første Gang jeg var der, sammen med min gamle Ven Joseph Glæser, husker jeg, at Hostrup bød mig paa en Pibe Tobak og udviklede de uomtvistelige Fordele ved at ryge Merskumpibe, medens han omhyggelig stoppede en saadan af anselige Dimensioner. Efter at han var blevet færdig hermed, tændte han Piben og satte sig i sin Skrivebordsstol, hvor han røg den ud, øjensynlig forglemmende, at den egentlig var bestemt til Gæsten. Jeg gjorde ham selvfølgelig ikke opmærksom paa Disstraktionen, og Glæser morede sig kongeligt. Da vi sammen gik fra Præsteboligen, sagde Glæser til mig: »Nu haaber jeg, du aldrig glemmer Fordelene ved at ryge Merskumpibe.«

Ved et andet Besøg mindes jeg, at Hostrup fortalte livligt om, hvorledes »Genboerne« var blevet til. Kristian Mantzius opfordrede Vennen til at skrive en rigtig Studenterkomedie, nu, da Ploug var færdig med at skrive sine »Atellaner«, og i Løbet af faa Dage blev første Akt af »Genboerne« digtet, uden at Hostrup var klar over, hvorvidt eller hvordan den skulde fortsættes. Mantzius blev henrykt ved Læsningen og opfordrede ham ivrigt til at gaa videre, og mens Hostrup skrev løs paa Fortsættelsen, begyndte Mantzius Indstuderingen af første Akt. Under Prøverne improviseredes flere af Morsomhederne. Løjtnantens Deklamation af »Rosen blusser alt i Danas Have« var f. Eks. Mantzius' Opfindelse. I Manuskriptet stod kun: »Løjtnanten deklamerer og forvrøvler sig idelig.« Ved en senere Opførelse prøvede Mantzius med et andet Digt

— saavidt jeg husker Chr. Winthers »Murad« — men vendte tilbage til »Rosen blusser« som det, der egnede sig bedst. Jeg husker ogsaa, Hostrup sagde, at Amalies Svar paa Klints: »En Skaal for Jomfruens Kæreste«, der jo lyder: »Det kan De selv være«, blev improviseret af vedkommende Studenterskuespiller, der udførte Amalies Rolle, jeg tror, han hed Olsen. »Genboerne« var en Emanation af den danske Studenteraand i hin Tid, og det er pudsigt for os nulevende at erfare, hvilken Forargelse den paa sine Steder vakte. Bl. a. ærgrede den Søren Kierkegaard en hel Del: Søren Torp hed jo oprindeligt Søren Kirk og fremstiller en af Kierkegaards Efterabere; i Virkeligheden havde baade Hostrup og hans Hustru naturligvis den dybeste Veneration for Kierkegaards Forfatterskab.

En Gang var jeg indbudt til et Diskussionsmøde i Hostrups Hjem. Den unge iltre Morten Pontoppidan lagde for med et Foredrag, rettet mod »den sorte Skole«. Han fortalte, at hans Hustru havde foræret ham et Blækhus, formet som Minervas Ugle, saa at hver Gang, han skulde bruge det, maatte han »knække Halsen paa Minervas Ugle«, dette Motiv varierede han nu i den hos Datidens Grundtvigianere brugelige Måner. Jeg opponerede og udtrykte mig rimeligvis lige saa iltert og uovervejnet som han; jeg udtalte, at Hr. Pontoppidan let kunde knække sin egen Hals under Forsøget, før han fik Bugt med Videnskabens gamle Symboler. Man var ikke vant til sligt i Vennekredsen, og det blev højst ugunstigt optaget af Tilhørerne. Da vi senere drak en staaende Te, undgik man mig ostentativt som et sort Faar, og mange vrede Blikke vendtes mod mig. Da kom Fru Hostrup hen til mig og udviklede i et rivende Foredrag *sin* Mening, som vel nærmest faldt sammen med Pontoppidans, men dog gav

mig nogen Ret ogsaa, og medens dette stod paa, nærmede Gæsterne sig for at sige Godnat til Husets Frue. Men naar Fru Hostrup talte om noget, der optog hende, hørte og saa hun intet, hun blev ved, med begge Albuer trykket ind mod Siderne, og tilsidst stod der en hel Queue af Gæster, som ventede paa, at hun et

Elisabeth Hostrup c. 60 Aar

Øjeblik skulde standse. Hostrup morede sig over Situationen, han gik hen til hende, lagde Armen om hendes Liv, og, medens hun ustandseligt fortsatte sin Tale til mig, tog han hendes ene Haand med sin og rakte den hen til den første i Gæsternes lange Række. Han efterlignede hendes Stemme paa den pudsigste Maade: »Godnat! — Kom snart igen! — Hils hjemme.« o. s. v. et nyt venligt Ord til hver ny Gæst, indtil hele Ræk-

ken under glade Smil var ekspederet, uden at hans Hustru havde nogen Anelse derom, thi hun talte uafbrudt under det hele. Det var som en lille Lystspilscene, han digtede og improviserede.

Vi havde i Birkerød — i velgørende Øjemed — spillet »Eventyr paa Fodrejsen« og gentog Forestillingen i Hillerød. Karl Mantzius var Assessor Svale, Holger Begtrup Kammerraad Krans, min Søster Fru Wallén Fru Krans, Martinius Nielsen (som endnu ikke havde debuteret) spillede Herløv, Frk. Marie Mørk Johanne,

og jeg var Skriverhans. Der hændte Martinius Nielsen det Uheld, at han gik i Staa i Sangen: »man maa rejse til Fods«, og jeg som stod i Kulissen, stemte saa i for at hjælpe ham i Gang, hvilket omsider lykkedes. Hostrup erklærede, at han ikke havde mærket noget nede paa Tilskuerpladsen, men Martinius var bundfortvivlet hele Aftenen, og jeg glemmer aldrig den Energi, hvormed han forsikrede: »Det er første og sidste Gang, jeg betræder en Scene«.

Efter Forestillingen talte vi med Hostrup om Opførelsen, og han var som altid venlig og overbærende. Overfor min Skriverhans bemærkede han, at jeg gjorde ham yngre og impulsivere, end han var tænkt. Jeg havde den Frækhed at forsvare min Opfattelse med, at Mandens Omvendelse syntes mig psykologisk uforstaaelig, hvis han ikke var en Natur, der havde let til det Onde som til det Gode. »Det er godt nok«, sagde Hostrup; »men saa har man ingen Sikkerhed for, at han vil skikke sig vel i Amerika.« »Det er jeg heller ingenlunde sikker paa, at han gør,« svarede jeg. »Ja, men kære unge Mand,« raabte Hostrup med et helt forskrækket Udtryk i Blikket, »det *maa* vi skam være ganske sikre paa.«

Om Vermund, der udførtes af afdøde Rektor Joh. B. Koch, bemærkede Hostrup, at han ikke troede, der fandtes saa fordærvede Mennesker paa Jorden. Jeg mente i mit korte Liv at have truffet en og anden Vermund, og det mener jeg for Resten den Dag i Dag. »Nej, nej!« sagde Hostrup, »han er overdreven. Jeg skammer mig over ham.« Jeg spurgte i den Anledning, om der var noget som helst sandt i den Paastand, man den Gang stundom hørte fremsat, at Hostrup fortrød, han havde skrevet de lystige Studenterkomedier. »Nej«, svarede han: »synes De, jeg burde fortryde det?« »Ét

Stykke, har du skrevet, Hostrup,« sagde han Hustru, »som du burde skamme dig over.« »Hvad er saa det for et?« spurgte han med et pudsigt Udtryk af skælmisk, forelsket Forventning. »Det er »Mester og Lærling«,« svarede hun med vanligt Eftertryk. »Det er et *modbydeligt* Stykke.« »Hvorfor dog det?« spurgte jeg, »jeg synes da, det er herligt.« »Ja, ja, du ved nok, hvad jeg mener, Hostrup,« sagde hun, »det Stykke er ikke værd at bruge til andet end til Papillotter.« »Du maa ikke sige saadan noget, Elisabeth,« smilede Hostrup; »saa tror Rosenberg, du ligger hver Nat med Hovedet fuldt af Papillotter.«

Senere fik jeg at vide, hvorfor Fru Hostrup var saa vred paa det ulykkelige Stykke. I de Dage, da Gunnar Heibergs »Kong Midas« med dets Karikatur af Bjørnstjerne Bjørnson spilledes, var Fru Hostrup dybt indigneret over Stykket og hævdede, at enhver Anvendelse af direkte kendelig Model i et Digterværk var utilladeligt Misbrug af Digterens Evne og Magt. Nu er der jo unægtelig to saadanne Modelstudier i »Mester og Lærling«. Redaktør Grønholt er tegnet efter Edvard Meyer og Sofus Brink efter Chr. K. F. Molbech. Denne sidste havde sværmet en Del for Fru Hostrups smukke Søster Mathilde, og til hende er rimeligvis de vemodige Digte »Hvad hjælper det« og »Du brune Hjort« digtede. Men netop denne Figur i Stykket er et Vidnesbyrd om Hostrups geniale Gætteevne. I tredie Akts første Optrin lader han Sofus sidde paa en Skammel og holde Garnet for den elskede Genstand, Charlotte Lupin. Da Molbech 20 Aar senere skrev »Ambrosius«, valgte han en tilsvarende Situation til sit Elskerpar, uden selvfølgelig at mindes Hostrups. Saa sikkert har Hostrup truffet.

Det sidste »Teaterminde«, jeg har om Hostrup, er fra Opførelsen af »For Alvor« i Hillerød, hvor jeg spil-

lede Frans Halland. Hostrup sendte mig efter Forestillingen op paa Teatret et Kort, hvorpaa han havde skrevet: »Jeg har aldrig før troet paa Frans Hallands Omvendelse, *nu* tror jeg paa den.«

Et Træk som vidner om hans Elskværdighed: han kom engang op til mig paa mit Værelse i Birkerød og sagde: »Jeg skal om 14 Dage vie et ungt Par. Da men er født Heger og i Familie med Dem. Hun sagde igaar til mig, at hun naturligvis glædede sig til sit Bryllup, men at der var en lille Plet i det lyse Billede. Hun vilde saa gerne have en Sang til sit Bryllup, og hun vidste ikke, hvor hun skulde faa den fra. »Ingen, jeg kender,« sagde hun, »kan digte. Jeg har en Halvfætter i Birkerød, men ham kender jeg ikke det mindste til, saa ham kan jeg jo ikke bede; men han kan digte, har jeg hørt.« »Nu synes jeg,« sagde Hostrup, »det vilde være morsomt, om De lavede en Sang til hende; jeg skal besørge den trykt, og saa faar hun den som Overtaskelse paa selve Dagen.« Jeg gjorde det naturligvis og fik nogle Dage efter Besøg af hendes Fader, en overmaade »stilig« Herre, som bragte mig hendes og sin Tak. Nogle Aar efter — ak, jeg syntes, det var kun faa! — læste jeg op i en københavnsk Pigeskole. Der kom to søde unge Piger hen og hilste paa mig og fortalte mig, at de var Døtre af den Halvkusine, hvis Bryllup jeg havde hædret med en Sang. Da laa Hostrup forlængst under Mulde.

Hans Mildhed, Elskværdighed og fine Humor var vel de mest fremtrædende Træk hos ham. Dog har jeg set ham en enkelt Gang i en meget alvorlig Situation optræde med stor Karakterstyrke. De nærmere Omstændigheder føler jeg mig ikke berettiget til at fortælle om, men denne Oplevelse gav mig et uforglemmeligt Indtryk af, at der bagved det stilfærdige, af Lune lysende

Ydre laa en *Mandsvillie*. Han var ved denne Lejlighed uenig med sin Hustru, men hun bøjede sig for hans Mening med en øjeblikkelig og hos hende uvant Eftergivenhed. Flere Gange hørte jeg ham prædike, altid kort og fyndigt, og medens hundrede Prædikener, jeg har hørt, er mere eller mindre glemt, staar hans Pinseprædiken over de to Motiver: »Kom, o Helligaand, kom *brat!*« og »Nu *sagtelig* skrid, vor Højtidsdag!« for mig med det uforgængeliges Præg. I hans herlige Sange, som *alle* er gode, føler man maaske tydeligere end i Skuespillene det mandige og stærke i hans Væsen, der endogsaa i visse Tilfælde kunde skyde over Maalet, som da han efter 1864 foreslog, at danske Børn ikke skulde undervises i Tysk. Den dybe Smerte, som af fødte dette Forslag, kan man forstaa, og uendelig græbende er det for os, der lever nu, at læse eller synge Hostrups dejlige Sang til Lærken om »Duen, der slipper af Ørnens Klo,« som han netop digtede i hin frygtelig tunge Tid. Tro paa Livets Værdi og dets styrende Magters Retfærdighed og Kærlighed var vistnok det inderste i hans elskelige Natur.

Skønt jeg var stærkt optaget af mit Arbejde paa Skolen og mine Studier, kunde jeg dog ikke lade være at skrive Vers og Udkast til dramatiske Forsøg. De fleste gik i Papirkurven, men et Par fik Lov at leve.

Det ene var et Drama om Normannen Hasting, som fik Lehn i Normandiet før Rollon, men ikke kunde holde det stillesiddende Liv ud og drog paa nye Vikingetog. Det, der interesserede mig i Emnet, var dels Modsætningen mellem Natur- og Kulturmennesket, dels det, at en Mand saaledes, uden at ane, hvad han gør, forbereder en stor historisk Indsats, thi den raa Viking blev jo Forløber for Normannernes mægtige Kulturindsats. Stykkets siste Replik lød: »Svinde vil Hastings

Ry som den drivende Sky, og dog var Udsæden til en stor Høst hans, men det vidste han ikke.«

Ligesom jeg var færdig med Arbejdet, blev jeg syg af Gigtfeber og laa i min Faders Hjem i Lyngby. Jeg hørte Lægen sige til Fader udenfor Døren til mit Soveværelse, at Krisen vilde komme næste Nat, og at der var alvorlig Fare. Naturligvis var det ikke Meningen, at jeg skulde høre det. Den Nat laa jeg og spekulerede paa, om det virkelig vilde blive min siste; jeg følte det som noget, jeg ikke ret kunde tro paa, men bange ved Tanken var jeg ikke. Jeg bad Fader om at lade mit Stykke renskrive og sende det til Teatret, »hvis der skulde hænde noget«. Han forstod mig og lovede det. Da jeg siden under min »Rekonvalescens« kom ind i hans Arbejdsværelse, saa jeg, at han havde paabegyndt Renskriften. Jeg indleverede selv Stykket til Det kgl. Teater og fik det tilbage med Molbechs Censur, der forkastede det, men mente, det røbede dramatisk Evne.

Det andet Arbejde, af digterisk Art, jeg foretog mig, var et Slags psykologisk Eksperiment. Henrik Ibsen, hvis Digtning jeg naturligvis beundrede, — jeg havde set ham flere Gange i mit Barndomshjem, herom mere siden — havde i et Interview udtalt, at »Versets Tid var forbi« med den Motivering, at Verset intet kunde sige, som ikke lige saa godt kunde siges i Prosa. Det gjorde mig ondt helt ind til Hjerteroden, at Ibsen, der selv var en Versets Mester, kunde sige noget saadant. Jeg mente, at der var Nuancer i det menneskelige Stemningsliv, som kun kunde forløses kunstnerisk gennem Versets Musik, og saa prøvede jeg paa at bevise det. I en Række Digte, som jeg kaldte »Af et Digterliv« af »L's Papirer« (Formen stærkt paavirket af Søren Kierkegaard), vilde jeg give en Kærlighedshistorie, hvis ydre Ramme var traditionel, men hvor Pointen skulde være

den digteriske Gengivelse af alle Forholdets Nuancer, lige fra den erotiske Betagelse til Slutningens mandige Resignation. Jeg synes endnu den Dag idag, der var Idé i den Bog, ogsaa noget lyrisk Talent, — egentlig var den jo en dramatisk Monolog i mange Afdelinger. Den udkom 1881 hos Karl Schønberg og blev, saavidt jeg ved, kun anmeldt af Edv. Brandes, der frakendte

P. A. Rosenberg c. 1881

den al Værdi. Der var ikke et Menneske, som forstod Meningen, og mindst af alt, at den var rettet mod Ibsens Paa-stand. Enkelte af Digtene er sat i Musik af forskellige Komponister, og jeg har saamænd engang hørt et af dem sunget i Radioen; men som Debut betragtet var Bogen altsaa forfejlet.

Min Debut som dramatisk Forfatter gav Ibsen ogsaa Anledning til. 1879 spillede »Et Dukkehjem«, som vakte stor Opsigt. Der kom en Dukkehjemsperiode, hvor det blev moderne med »Opgør« blandt Ægtefolk. Et Par Tilfælde forefaldt indenfor min Bekendtkabskreds, og før Strindberg i »Giftas« rettede sin Satire mod Fænomenet, havde jeg skrevet en Enakter, som jeg kaldte »Skyggebilleder«, og som havde samme Formaal. Der var i 1880, da Stykket blev til, en ung norsk Skuespillerinde, Frk. Aagot Gjems i Besøg hos Mantzius i Birkerød. Vi spillede med hende og en anden norsk Skuespiller, Bernt Johansen, Ibsens, »De Unges Forbund« paa Teatret i Hillerød, hvor Karl Mantzius var

Daniel Hejre, min Søster Sofie Madam Rundholmen, Holger Begtrup Kammerherren, jeg Steensgaard o. s. v. De norske »Gæster« spillede deres Roller fra Teatrene i Kristiania og Bergen: Selma og Lundestad. Det var en ret mærkelig Dilettantforestilling. Da nu min Ven Ivar Nyholm syntes, mine »Skygebilleder« var saare værdifulde, overantvortede han en Afskrift til Frk. Gjems, som tog den med til Kristiania.

Just i Foraaret 1881 havde jeg en lille Oplevelse, der kan synes ubetydelig, men fik Betydning for mig. Jeg sad en Aften paa min Hybel ved det aabne Vindu, da to af Byens unge Damer gik forbi nede paa Vejen, og jeg hørte den ene sige til den anden: »Jo, jeg forsikrer dig, det er aldeles sikkert; Rosenberg har sagt det.« Hvad det var, jeg havde sagt, fik jeg aldrig at vide, men pludselig slog det ned i mig, at jeg altsaa i mit 23. Aar var ifærd med at blive en Slags Autoritet, som man beraabte sig paa. Næste Dag gik jeg ned til Mantzius og sagde, at jeg til Efteraaret vilde tage til København, afslutte mine Eksamensstudier og indstille mig til Konferens. Jeg havde Indtrykket af, at det gjorde ham ondt, men han forstod mig, og vi skiltes i Venskab. Han gav et lille Gilde for mig til Afsked og takkede mig for de 4 Aar. Jeg svarede ham, at jeg havde nok saa megen Grund til at takke ham. Og i Virkeligheden havde disse fire Aar paa flere Maader forberedt mig til min senere Gerning, skønt jeg umulig kunde vide, i hvilken Grad mit Bekendtskab med Karl Mantzius paa afgørende Maade skulde gribe ind i mit Liv.

Blandt de Arbejder, jeg fik færdig i Birkerød, maa jeg endnu til Slutning nævne et Forsøg paa at besvare Universitetets Prisopgave 1880: »Villiens Væsen og Virkemaade«. Den indbragte mig et »Accessit« og en

Pengesum. Rasmus Nielsen sagde mig, at han havde indstillet den til Guldmedaillen, men at Høffding havde holdt paa »Accessit«, hvilket vistnok ogsaa var alt, hvad Arbejdet kunde fortjene.

6.

I KØBENHAVN.

DET sidste Aar, jeg var i Birkerød, døde min Morfader Pastor Plum i Spjellerup. Min Farmoder var død kort efter min Moders Død. Jeg anser det for en Lykke i voksen Alder at have kendt sine Bedsteforældre. Hver Generation har sin særegne Værdi, som ikke kan erstattes af andre, hvor meget Verden end skri- der frem i Civilisation. Bedstefader Plum var en myn- dig Mand, for hvem hans Forgænger i Embedet, Myn- ster, var det uopnaaelige Forbillede. Elsket, næsten tilbedt af sin Familie og nærmeste Omgang var han, tror jeg, egentlig ikke elsket af sine Sognebørn, men han var højagtet og noget frygtet. Jeg saa aldrig no- gen af Bønderne i Spjellerup betræde hans Kontor undtagen paa Strømpefødder. De kaldte ham »Vor Fader«. I vanskelige Tilfælde tyede de til ham og fik altid Raad eller Hjælp. Han styrede Sognets Anlig- gende enevældigt, men til alles Gavn. Sognefogden havde ikke meget at skulle have sagt.

Jeg husker de Dage, naar Bedstedefader beregnede Hartkornsskatterne. Da var han ikke god at komme nær. Det varede over en Uge, og naar han til Slutning adderede Beløbene, blev Resultatet uvægerligt forkert. Var det samlede Beløb da større, end Summen skulde være, udskrev han Skatterne og lagde Overskudet i de

fattiges Kasse. Var det mindre, gav han de største Skatteydere et Tillæg hist og her, indtil Summen stemte. Der var aldrig nogen, der gjorde Vrøvl; man tog mod Skatterne som mod Sol og Regn. Da jeg som Gymnasiast gjorde Bedstefader opmærksom paa, at man ved Hjælp af Logaritmetabellen kunde fordele Hartkornsskatterne i kortere Tid, end han brugte der= til, sagde han: »Vil du da være saa venlig at paatage dig Hvervet?« Jeg svarede ja, og paa to=tre Dage fuld= bragte jeg uden Overanstrengelse det Arbejde, Bed= stefader plejede at være 5 Gange saa længe om. For første Gang i 40 Aar stemte Summen ved Additionen. Bedstefader prøvede grundigt mit Arbejde ved at sam= menligne med foregaaende Aars Resultater, og da han indsaa Rigtigheden, gav han mig 4 Kroner og sagde: »For Fremtiden skal *du* ligne Skatterne i Spjellerup Sogn.«

Et andet pudsigt Træk fra Bedstefaders sidste Aar vidner om Forholdet mellem ham og hans Husfolk. Der var Bispevisitats i Præstegaarden. Biskop Martensen sad for Bordenden ved Bedstefaders højre Haand, og en Række Nabopræster opfyldte det forlængede Bords Flanker. Samtalen gik livligt under rigeligt Traktement med Suppe, Andesteg, Melon og Vin, da vor gamle Røgter Hans traadte ind i Stuen paa Høse= sokker og uden Hensyn til de fine Gæster sagde: »Pa= storen maa straks komme ud og se til den store So; den sidder paa sin Rump og gaber.« Selskabet brast i Latter. Da saa Hans med funklende vrede Øjne hen= over Rækken og sagde: »Ja, nu griner I; men naar Soen er kreperet, griner I, Fanden vælte mig, ikke,« hvorpaa han knejsende forlod Valpladsen. »Der har De en dyg= tig Røgter, Pastor Plum,« sagde den kloge Biskop Mar= tensen.

Da Hans var gammel og affældig, fandt han det uværdigt at spise Naadsensbrød, hvad Bedstefader naturligvis villig gav ham. Saa hængte han sig i sine Seler og fulgte derved, uden at ane det, sine nordiske Forfædres Eksempel.

Som et Vidnesbyrd om, hvor forskellig Tonen mellem Datidens Præster var fra Nutidens, skal jeg fremføre et Træk, som Bedstefader, der ikke savnede komisk Sans, selv har berettet. En af Nabopræsterne var Provst Würtzen (i Lyderslev, saavidt jeg husker). Han var en Broder til Frederik den Syvendes bekendte Adjudant, Kaptain Würtzen, og havde den bedste Vinkælder i Danmark, næst efter Kongens. »Han har Ting, som jeg ikke har,« sagde Majestæten; »men jeg har endnu flere, som han ikke har.« Engang ved et Præsteselskab hos Würtzen hentede han fra sin berømte Kælder en Flaske, omspundet af Spindelvæv, trak den op og skænkede i smaa Glas, et til hver af Gæsterne. »Drik den med Andagt!« sagde han; »det er den fineste Madeira i Verden; jeg har kun 5 Flasker tilbage af den.« Da han saa de mærkelige Miner, Gæsterne gjorde ved Nydelsen, udbrød han: »Er den ikke god?«, nedsvælgede sit Glas, fo'r op og spyttede: »Føj for en Ulykke! *Det er Kirkevin!*« Kirkevinen var dengang den tarveligst mulige saakaldte »Franskvin«, og naar den ved en Fejltagelse havde ligget en lille Menneskealder, var den ikke velsmagende.

Da mine to velhavende Onkler, Peter Plum og Frederik Ricard, frafaldt deres Arvepart, fik hver af os Børn i Arv efter Bedstefader 1000 Kroner. Denne Sum satte mig istand til at fortsætte mine Forberedelser til Konferencen i København. Jeg lejede et Værelse i Vendersgade, lavede selv Kaffe, Frokost og Aftensmad og spiste til Middag paa et Spisehus. Den eneste

Luksus, jeg tillod mig, var at leje et Klaver for ved Hjælp af Hornemans Klaverskole at stave mig til Begyndelsesgrundene i Pianospillet's ædle Kunst. Selv havde jeg megen Glæde deraf; hvad Naboerne havde, er en anden Sag. Min Genbo, Urtekræmmeren i Kælderen, smigrede mig dog ved at sige, det var rart at høre, naar jeg om Sommeraftnerne spillede for aabne Vinduer. »Det er nu alligevel mere afvekslende end som Lirekassen,« tilføjede han.

En Formiddag, da jeg havde købt Smør og begav mig hjemad, kom jeg til at kigge paa det Avispapir, der var svøbt om Smørret — (saaledes emballerede man i hine troskyldige Tider) — og til min store Overtaskelse læste jeg: »Kristiania Teater har nylig opført et Skuespil af en ung dansk Forfatter, P. A. Rosenberg. Stykket gjorde«, her var Papiret revet over, og jeg blev altsaa ladet i Uvidenhed om, hvad Fortsættelsen lød paa: Lykke eller Fiasko. Bladet var »National-Tidende«. Jeg gik straks op paa en Restauration og fik fat paa de Numre af Bladet, der fandtes, uden at støde paa Notitsen. Den var aabenbart af ældre Dato. Avispapiret om Smørret havde ingen Dato paa. Jeg skrev saa et Brev til Kristiania Teater og fik Svar fra Direktør Schrøder, at »Skyggebilleder« ganske rigtigt var spillet for et Par Maaneder siden med Frk. Gjems, Klausen og Schanche (Fader til den senere kendte Skuespiller) i Hovedrollerne og havde gjort Lykke. Naar man ikke tidligere havde meddelt mig det, var det, fordi man havde bragt i Erfaring, at jeg var fraflyttet Birkerød, men ikke vidste min nuværende Adresse. Indlagt fulgte 6—700 norske Kroner i Honorar (Procenter af Indtægten).

Jeg var naturligvis henrykt over denne uventede, kolossale Forøgelse af mit ikke rigelige finansielle Bud-

get, og nu fik jeg den Idé, at naar Stykket kunde spilles i Kristiania (hvor jeg altsaa har haft min Debut som dramatisk Forfatter), kunde det maaske ogsaa gaa i København. Jeg fik paa min Anmodning til Direktør Schrøder en Udskrift af Teatrets Iscenesættelse, den første, jeg saa i mit Liv, og studerede den grundigt. Stykket indleverede jeg til Det kgl. Teater, og da jeg traf sammen med Emil Poulsen, mit Ideal af en Skuespiller, fortalte jeg ham om Stykket og sagde, at mit Ønske, hvis det blev antaget, var, at han, Fru Eckardt og Olaf Poulsen spillede Hovedrollerne. Faa Dage efter Indleveringen fik jeg Brev fra Kammerherre Fallesen med Anmodning om at indfinde mig paa hans Kontor. Med bankende Hjerter gik jeg derop. Han tog venligt imod mig og sagde: »Ja, lad mig nu se, hvad Censor siger.« Censor var Erik Bøgh. Kammerherren læste derefter med sin let snøvlende Stemme op af et Papir en kraftig Nedrakning af det indleverede Stykke, hvorved Hjertet sank i mit Liv, men afbrød pludselig Læsningen med de Ord: »Det forstaar jeg ikke... jeg synes dog... vent lidt! Jamen det er jo et helt andet Stykke, denne Censur gælder.« Efter nogen Søgen fandt han Censuren over mit Stykke. Den var gunstig og indstillede Stykket til Antagelse. H. P. Holst skulde sætte det i Scene, og han havde foreslaaet at ændre Titlen til »Fantomer«, hvad jeg bifaldt. Da jeg til Rollebesætningen foreslog de tre nævnte store Kunstnere, samt min gamle Sanglærer fra Borgerdydsskolen, Peter Jerndorff, svarede Fallesen: »Ja, ham og Olaf Poulsen kan De faa, men Emil Poulsen og Fru Eckardt har saa meget at gøre, at de maa skaanes. Vælg to andre. Her har De Listen over Skuespillerne!« og med et Glimt af det Lune, som var ham egent, til-

føjede han, »De kan godt faa Opera- og Balletpersonalet med,« idet han kastede endnu to Lister til mig.

Hvem jeg valgte, har jeg glemt, men jeg gik straks op til Emil Poulsen, som dengang boede nærvæd Teatret, og forklarede ham Sammenhængen. Han smilede med sit fine, lidt vemodige Smil og sagde: »Men De personlig vil altsaa helst have Fru Eckardt og mig?« Jeg bekræftede det. »Gør mig saa den Tjeneste med det samme her at skrive det til Kammerherren,« han skød et Ark Papir og en Pen hen til mig. »Ja, men naar Kammerherren selv har sagt...« indvendte jeg. »Gør nu som jeg siger!« afbrød han mig rolig, og da jeg havde skrevet Brevet, lagde han det i Konvolut, satte Frimærke paa og sagde: »Her er en Postkasse lige ved. Læg Brevet i med det samme, De kommer forbi!« Jeg gjorde det og ventede onde Følger. De udeblev imidlertid. Stykket fik den Besætning, jeg ønskede, og jeg blev ved Juletid anmodet om at overvære en Prøve. Gamle H. P. Holst sad nede i Parkettet, og Arrangementet paa Scenen var saa forvirret, at hvad der ét Øjeblik var en Dør, i næste blev benyttet som Vindu, osv. Jeg gjorde spagfærdigt opmærksom derpaa. Emil Poulsen tog mig til Side og sagde: »Den gode gamle Digter dernede kan ikke længer. Lav os hellere et Arrangement!« Jeg huskede den norske Scenes og kopierede det nøjagtigt. I denne Form spilles Stykket engang i Januar 1882. Da William Bloch nogle Aar senere blev H. P. Holsts Efterfølger som Instruktør, sagde han engang til mig: »Her ligger et Arrangement til Deres Stykke, som De efter Sigende selv har lavet. I saa Fald er De jo født Sceneinstruktør, for det er ypperligt.« Jeg maatte bedrøve ham med, at det ypperlige Arbejde ikke var mit, men af norsk Oprindelse.

Ved Opførelsen gjorde mit lille Stykke Lykke hos Publikum. Jeg havde efter Fallesens Anvisning overværet Forestillingen i Forfatterlogen. Naturligvis takkede jeg Skuespillerne. Olaf Poulsen erklærede det for en afgjort Succes og foreslog mig at drikke Dus med ham. H. P. Holst ønskede mig til Lykke og sagde: »Der er noget ved Dem, der minder mig om en af mine Ungdomsvener, Digteren H. C. Andersen.« Jeg havde set den store Digter i mit Barndomshjem og tænkte ved mig selv: Ligheden kan ikke ligge i Benene. Emil Poulsen smilede, trak paa Skuldrene og saa paa mig med et Udtryk, der tydelig sagde: »Den Gamle gaar i Barndom.« Fallesen viste mig galant fra Scenen ned i første Parket og sagde: »Der er nu for den nærmeste Fremtid Deres Friplads.« Med en Følelse af usigelig Lettelse og ydmyg Glæde hørte jeg saa Heibergs »Et Æventyr i Rosenborg Have«, og hver Gang jeg siden har set denne Forestilling eller blot hørt Weyses Musik dertil, kan jeg føle en svag Genklang af denne Lykkestemning bølge gennem mit Hjerte.

Næste Dag rakkede de københavnske Blade enstemmig mit Arbejde ned, som de har gjort det ved alle mine senere Forsøg. Alligevel gik Stykket en Del Gange, stadig under Publikums Bifald, og Odense Teater spillede det under Aug. Rasmussens Direktorat, ligeledes med Held. Jeg fik et Honorar, som dengang altid udbetaltes i Guld, og som fik mig til at føle mig som en Krøsus. Jeg tog straks fat paa et nyt Skuespil »Hjarne«. Det, der fængslede mig i Emnet, var Modsætningen mellem Digter og praktisk Statsmand, den tragiske Konsekvens af Forvekslingen. Stykket blev skrevet i Prosa med Ibsens og Bjørnsons historiske Skuespil som Forbillede, indleveret til Teatret og forkastet uden nærmere Motivering. Det udkom 1883 i Bogform og

er aldrig opført. Saavidt jeg ved, blev det ikke nævnet eller omtalt i et eneste Blad.

Carl Ewald mødte mig paa Gaden, og han sagde: »De har skrevet en Komædie om en Mand, der hed Hjarne. Er han ikke død for flere hundrede Aar siden?« Jeg bejaede det lidt forbavset. »Hvor Fanden gider De saa skrive om ham?«, sagde den moderne Digter. Det var Tidens Aand, som talte gennem ham.

Imidlertid havde jeg faaet Tilbud fra Hans Gregeren om at undervise i hans Skole i Matematik og Fysik. Mellem mine Elever var Peter Gradman, senere Skuespiller og Operainstruktør. Ogsaa fra Frk. Zahle fik jeg, noget senere, Tilbud om at undervise i Dansk. Jeg havde saaledes ingen økonomiske Bekymringer og har egentlig aldrig siden haft saadanne, skøndt jeg vist ikke er økonomisk anlagt og sjælden har skænket den Side af Livet mine Tanker. Jeg begyndte ogsaa at manuducere til Filosofikum, først min Broder Vilhelm, senere andre, i nogle Aar blev det mit Hovederhverv. Efter Rasmus Nielsens Bortgang var det navnlig Høffdings Elever, jeg hjalp; mellem dem var flere senere kendte Mænd, bl. a. Redaktør V. Koppel.

Min Søster Sofie vilde være Skuespillerinde og aflagde Prøve ved Det kgl. Teater, hvor hun blev antaget og debuterede 1882 som Toinon i »Gnisten«. Fallesen sagde til mig: »Deres lille Søster er en pæn ung Pige af god Familie; hvor falder hun dog paa at ville spille Komædie?« Saaledes opfattede han, der var Teaterchef og selv gift med en Skuespillerinde, Standen. Ogsaa hendes Forlovede, Karl Mantzius, søgte Teatret efter at have opgivet sine franske Studier. Han aflagde Prøve paa den Maade, at han spillede »Den Stundesløse« paa Hofteatret, idet han selv udførte Titelrollen, for en indbudt Kreds, deriblandt Det kgl.

Teaters ledende Mænd; ogsaa Phister overværede Forestillingen. Mantzius havde anmodet mig om at spille Oldfux. Det var ængstende for mig at vide, at Rollens mesterlige Udfører sad nede i Parkettet og saa paa mine Anstrengelser. Mantzius blev antaget og kom snart ind i et stort Repertoire. Mærkelig nok havde han ikke arvet sin Faders Talent som Op- læser; men som Skuespiller var han ham jævnbyrdig, om ikke overlegen: hans lysende Intel- ligens, Kultur og Energi, med et Indslag af tørt Lune, Evnen til Selvsug- gestion, som er den store Skuespillers vigtigste At- tribut. Hans Figurer var altid, eller næsten altid, levende og forskellige, i nøje Overensstemmelse med Forfatterens Inten- tion.

Fru Sofie Mantzius
(som Antoinette i Gnisten) 1883

Kristian Mantzius havde i sin Tid boet i Gaden Aabenraa i samme Hus som Komponisten C. F. E. Horneman. Derved var Fru Louise Horneman og Fru Anna Mantzius blevet Veninder. Og da nu min Søster skulde opholde sig i København inden sit Bryllup, blev det bestemt, at hun skulde i Huset hos Hornemans, der var flyttet til Gothersgade, Etagen over Wilhelm Hansens Musikfor- lag og Handel. I dette Kunstnerhjem besøgte jeg min Søster og blev præsenteret af hende for Familien, ogsaa

for dens yngste Medlem, Elisabeth Horneman, som var 14 Aar og endnu ikke konfirmeret. Jeg fik straks et stærkt Indtryk af hendes Personlighed og døbte hende »Løveungen«. Hun havde to mægtige Fletninger nedad Nakken, saa lange, at hun kunde sidde paa dem, og var optaget af Musik, som hun dyrkede under sin Faders

C. F. E. Horneman

Vejledning paa hans Institut. Edvard Grieg, som havde studeret sammen med Horneman i Leipzig og var hans bedste Ven, kom jævnlig paa Besøg med sin Hustru Nina; de holdt begge meget af Elisabeth og betragtede hende næsten som en Datter. Grieg udtalte Ønsket om, at hun engang skulde spille hans Klaverkoncert offentlig, og tilegnede hende et Hefte af sine Klaverstykker.

At hun vilde være Musikdyrker, var i alt Fald en given Sag. I Hornemans Hjem var Musikken i den Grad det centrale og Beundringen for dens Udøvere saa udpræget, at jeg, som jo var ganske ukyndig paa det Omraade, hvor meget Musik end fængslede mig, maatte føle mig som en Paria i Raceselskab, og hvis Tanken om engang at vinde det yndige, begavede Barn nogensinde dukkede op i mit Sind — hvad jeg nok tror, den gjorde — saa maatte jeg jage den fra mig som en Absurditet: man forelsker sig ikke i en Prinsesse, naar man er af jævn borgerlig Stand.

1883 flyttede Fader ind til København. Han blev an-

sat som Docent i nordisk Litteratur ved Universitetet og maatte være i dets Nærhed. Han solgte »Vennely« og købte en Villa i Pilealléen, hvor han boede de siste to Aar af sit Liv. Fra Opholdet i Lyngby mindes jeg, hvorledes min Broder Vilhelm og jeg sejlede paa Lyngby Sø og stundom havde Fader og hans gamle Skolekammerat, Thomas Lange, der boede ved Sorgenfri Slot, med i Bagstavnen. I en lille Skitse, der indleder mine »Smaa Fortællinger«, har jeg fortalt derom. Nu, efter at Fader var kommet tilbage til Hovedstaden, traf vi atter sammen med Thomas Lange. Hans »Aen og Havet« og navnlig »Fra Æventyrets Land« satte jeg meget højt. Som Personlighed var han hverken udpræget eller imponerende, en lidt epikuræisk anlagt Natur, som nød Livet paa ædel Maade, og for hvem Poesien var den fineste Ret ved Taffet.

1882 flyttede jeg fra Vendersgade og blev Pensionær hos Chr. Drewsen, hvis Pensionat laa i Folketeatrets Bygning paa Nørregade lige over Teatret. Drewsen var en elskværdig Mand, anlagt til Grandseigneur, Søn af Silkeborgs Grundlægger og som saadan opdraget til Rigdom. Han satte imidlertid sin Arv overstyr og maatte med sin Hustru, der ikke var stærk af Helbred, ernære sig ved at holde Pensionat. Den ældste Datter, Johanne, tog Plads som Guvernante og kom undertiden paa Besøg. Hun var klog og smuk og forgudede sin Fader; til stor Sorg for ham og hans gode Hustru døde hun et Par Aar senere af Tyfus. »Nu er Solen gaet af dette Hjem,« sagde han til mig.

I hans Pensionat skrev jeg et Skuespil, som jeg kaldte »Familien Falk«. Det gik en Del Aar senere paa Dagmar-teatret med Titlen: »Under Ideens Banner«. Horneman læste det og syntes om det; han inviterede Emil Poulsen med hans Frue til at høre mig læse det

op i hans Hjem, og de fandt det ogsaa anvendeligt. William Bloch var stemt for dets Antagelse ved Det kgl. Teater og viste mig stor Venlighed baade dengang og siden. Hvad Censor mente, fik jeg ikke at vide, thi Fallesen erklærede bestemt, at under ham blev det ikke opført. »Det er socialistisk i sin Tendens,« sagde han til mig, »og det vil jeg ikke opmuntre. Det saa kaldte sociale Problem er simpelthen dette: Arbejderne vil have Sardiner paa deres Smørrebrød; det kan de ikke faa, og dermed Basta!« Saaledes dømte en intelligent Mand dengang. Nu har Arbejderne faaet Sardiner paa deres Smørrebrød, men det sociale Problem henstaar endnu saa temmelig uløst.

Det var mig en bitter Skuffelse, at Stykket blev afvist, og jeg besluttede at ophøre med at skrive Komedier. Efter Drewsens Raad indsendte jeg det dog til Direktør Abrahams ved Folketeatret, der straks antog det, men da han hørte, hvad Fallesen havde sagt, blev han bange og bad mig tage det tilbage mod en Affindelsessum, hvad jeg naturligvis gjorde. Jeg lærte ved denne Lejlighed Abrahams at kende og blev hans Ven for Livet. Han var en sjælden fin og nobelt tænkende Mand, ikke et eneste ufint Træk har jeg set i hans Færd; han blev ofte skammelig misforstaaet og bagtalt, navnlig fordi han var af jødisk Afstamning. Jeg kommer senere tilbage til vort Forhold, her vil jeg kun endnu nævne, at jeg skylder ham Bekendtskabet med en Mand, jeg kom til at sætte meget højt som Personlighed, den eneste, tror jeg, jeg har foreslaaet at være Dus med, længst afdøde Peter Fristrup. Han var af meget jævn Familie og viste mærkelig tidlig dramatisk Evne. Kun 15 Aar gammel skrev han en Farce, som opførtes paa Frederiksberg Teater og indbragte ham 10 Kroner, samt et Frikort til Forestillingen.

gerne. Han kunde bygge et Stykke op, saa det virkede, et Talent, som er ret sjældent i Danmark, og overhovedet udenfor Frankrig. Da han var overdreven beskeden og mindst af alt ønskede at trænge sig frem, blev han benyttet af adskillige kendte Forfattere, som *ikke* havde dette Talent. Han kurerede deres mer eller mindre vanskabte Børn og gjorde det helst anonymt. Gustav Wied, Sven Lange, Rose Bruhn, og andre nød godt af hans Bistand. Han havde derhos det ægte københavnske Lune, som han f. Eks. gav Luft i Parodikomedierne »Svend, Knud og Valdemar«, og »Kameliadamen«. Det første er, saavidt jeg ved, det i København oftest af alle opførte Stykker, oftere endnu end »Elverhøj«. Da jeg engang mødte ham paa Gaden og spurgte, om han ikke, hvad jeg anede, havde Del i en Succes, der netop gik paa Folketeatret, svarede han bekræftende, men tilføjede med et skælmsk Smil: »Det, der gaar paa Det kgl. Teater har jeg derimod absolut intet Ansvar for.« Det var »Macbeth«.

Jeg lærte ham at kende derved, at han til Folketeatret indleverede et Skuespil »Rosenborg«, som behandlede Christian den fjerdes Privatliv. Abrahams, som selv udførte Kongens Rolle, syntes om Stykket, men det indeholdt et Par Kærlighedsscener, som var mindre vellykkede — sligt laa ikke for Fristrups Pen. Abrahams anbefalede ham saa at bede mig skrive dem, og Fristrup tilbød mig dette Medarbejderskab mod at betale mig 15 pCt. af hans Tantiømer. Stykket gik 44 Gange, og hver Lørdag i dette Tidsrum indfandt han sig punktlig hos mig og udbetalte mig den ikke helt ringe Sum; han sad i jævne Kaar, ernærede sig som Fotograf og fik vist ikke selv saa meget for sit Medarbejderskab andetsteds. Jeg kom til at holde af ham. Vi skrev i Forening et Stykke »De unge Mennesker«, som opførtes paa Dagmartheatret 1896—97. Han var en

af de retsindigste Personer, jeg har kendt, og hans tidlige Død smertede mig dybt.

»Familien Falk« læste jeg, som det meste af, hvad jeg forfattede, højt for min gamle Grandtante Juliane Heger; det morede hende, og hun takkede mig altid, selv naar hun syntes, det ikke duede, hvad hun i saa Fald udtrykte paa Hegersk: »Det synes jeg, er noget Pjask, min Ven.« Da jeg efter hendes Indbydelse mødte op med mit Manuskript under Armen, saa jeg, at der i Sofaen sad en pæn ældre Dame, som var kommet i Besøg. Jeg kendte hende ikke — af gode Grunde. »Fru Konow maa vel nok høre med?« spurgte Tante Juliane. »Med Fornøjelse,« svarede jeg, og saa læste jeg de fire Akter, som heldigvis fandt Naade for Tantes Øjne. Den fremmede Dame bemærkede: »Jeg har saamænd ikke hørt en Digter læse sit Arbejde højt, siden jeg hørte Fader gøre det.« Da jeg ikke anede, hvem Fru Konow var, spurgte jeg venligt nedladende: »Skrev Deres Fader Stykker?« »Ja,« svarede hun. Det har vel været en eller anden Dilettant, tænkte jeg og spurgte videre: »Blev nogen af dem spillede eller trykt?« »Jo,« svarede hun, »det blev de fleste.« Tante Juliane udbrød: »Dreng, véd du da ikke, at Fru Konow er en Datter af Oehlenschläger? Hun er kommet fra Norge for at blive her. Hun er jo din Grandtante!« — Tableau! — Det var godt, jeg ikke vidste det, mens jeg læste, tænkte jeg.

Rasmus Nielsen døde 1884. I sit siste Leveaar var han meget svag. Jeg besøgte ham jævnlig i Aarene forud og havde stort Udbytte af hans Raad. Engang da jeg var Gæst ved hans Bord, kunde han se paa mit Blik, at jeg undredes over hans, trods Alderen, usvækkede Appetit. Han smilede og sagde: »Al den Gaasesteg bliver til Filosofi, maa De huske.« Ogsaa med

Rudolf Schmidt kom jeg nu i nærmere Forbindelse, han indbød mig til sit Hjem, hvor jeg ikke blot lærte meget af hans altid aandfulde, stundom noget ensidige Domme over Tidens Fænomener, men ogsaa hørte ham forelæse sine digteriske Arbejder, efterhaanden som de blev til. Navnlig »Den siste paa Lazarettet« og den dramatiske Skitse »Nikodemus« greb mig, og jeg forargedes over den uretfærdige Dom, Dagspressens Anmeldere fældede over ham som Digter.

Saa godt som alle »Anmelderne«, ogsaa de konservative Blades, var mer eller mindre aabenlyse Tilhængere af Brandes. Kun de, der har oplevet det, kan gøre sig en Forestilling om den Terrorisme, der herskede i Københavns litterære Verden dengang. Digtere som Schmidt, Recke, Bergsøe, Molbech, Kaalund blev enten rasket ned eller tiet ihjel, og da Drachmann og Karl Gjellerup brød med Brandes, ramte Bandstraalen ogsaa dem. Denne sjofle Partiskhed var det i fuld saa høj Grad som Brandes' Angreb paa Kristendommen, der vakte min Harm mod ham og gjorde mig til hans Modstander for Livet. Da han i en overfladisk Artikel om Oehlenschlägers »Aladdin«, som han rev ned paa, paastod, at Digtet røbede fuldstændig Mangel paa Vidnen om orientalsk Tankegang, og som Eksempel nævnede Dervishens Tale til Aladdin paa Retterstedet, skrev jeg en Artikel i »Dagbladet« efterfulgt af et Par Stykker, hvori jeg bl. a. paaviste, at omtrent hvert Ord, Dervishen siger, er laant fra en arabisk Kilde, Oehlenschläger benyttede. Fra dette Øjeblik var jeg sat paa det sorte Brædt og fik det at føle. I de 11 Aar, fra 1883 til 1894, kunde jeg intet faa udgivet undtagen »Klytemnestra« (1889), som Riis-Knudsen bestodte trykt. Min Forlægger, den brave Karl Schönberg, som visselig ikke beundrede Brandes, spurgte mig, om jeg

ikke kunde aflægge Brandes et Besøg, da min Chance for at faa noget frem paa Tryk derved vilde forbedres betydeligt. Jeg svarede ham, at jeg heller vilde æde mine egne Fingre end antichambriere hos Georg Brandes, og jeg betragtede det nu som givet, at jeg maatte opgive alle Tanker om Forfattervirksomhed.

»Ambrosius«' Digter, C. F. Molbech var i særlig Grad Genstand for Brandes' Had. Sine »Hovedstrømninger« havde Brandes tilegnet Brøchner, og det var ham derfor sikkert en Skuffelse, at Brøchner, som i sine siste Leveaar fik et andet Syn paa Kristendommen end før, overdrog Molbech, og ikke ham, at gennemgaa og mulig udgive hans efterladte Manuskripter. En Del Aar efter Molbechs Død 1888 skrev Brandes en Artikel om ham, hvori han skændede hans Minde og fremsatte ærerørig Sladder om hans Privatliv.

Da det er karakteristisk for Kampmetoden i hin Tid, vil jeg dvæle lidt udførligere ved denne Smudsartikel uden dog at fordybe mig i de værste af dens Svinerier. Brandes beskyldte Molbech for Egoisme og anførte som Bevis, at han i sin Sommerlejlighed lod sin Familie opholde sig i den mørke Havestue, medens han selv arbejdede i et solbeskinnet Rum, samt at han lod sig servere ekstra Middagsmad. Vi, der kendte Molbech personlig og havde været hans Gæster, skrev da en ganske kort Protest med vore Navne under. Molbech havde Mavekatarrh og maatte derfor holde Diæt, og han arbejdede i »det solbeskinne Værelse« i Skjorteærmer, medens han overlod Familien og Gæsterne den skyggefulde, kølige Havestue. Vi var, saavidt jeg husker, seks Underskrivere, deriblandt Ernst v. d. Recke, og alle seks fik vi nu i »Politiken« vor Omgang, fuld af Haan og Perfidi. Min Henrettelse blev foretaget af den unge lovende Joh. V. Jensen. Bran-

des nævnede mig som en Fyr, der i Aarevis havde forfulgt ham med anonyme Skriverier. Jeg sendte Bladet en Notits paa fem Linier, hvori jeg meddelte, at jeg overhovedet *aldrig* havde ladet noget trykke anonymt. Den blev selvfølgelig ikke optaget. En nobel Krigsførelse i Sandhed!

Denne sidste Episode fandt Sted engang i Halvfemsere og bryder altsaa her den kronologiske Orden.

Maaske tør jeg ved samme Lejlighed gøre min Stilning til Georg Brandes op en Gang for alle. Efter at han havde udgivet sit ganske senile Produkt »Sagnet om Jesus«, tillod jeg mig at persiflere Titlen i en Krønike i »Nationaltidende«, som jeg kaldte »Sagnet om Georg Brandes«. Endnu længe efter Brandes' Død kunde man nemlig støde paa saadanne Paastande som, at han havde »indført Realismen i Danmark« og vækket det danske Folk af dets »Tornerosesøvn« ved at gøre det bekendt med »Europas Litteratur«. Disse Bedrifter stemplede ham som et af de faa førende Genier, vi har haft. Det er endnu ikke helt overflødigt at paapege det fantastisk-usande i disse »Sagn«.

Skal der overhovedet forbindes nogen Mening med Ordet »Realisme«, maa det vel være saadan noget som Virkelighedsdigtning. Men i saa Fald sker Omslaget i den danske Litteratur fra »Romantik« til »Realisme« i Aarene 1824—28, altsaa 18 Aar før Brandes blev født. Poul Møllers »En dansk Students Eventyr« er fra 1824; »Lægdsgaarden i Ølsebymagle«, den første realistiske Bondenovelle paa Dansk, er et Par Aar ældre. Blichers jyske Noveller begynder omtrent samtidig. Er de ikke realistiske? De giver ikke Glansbilleder af Jyderne, men sanddru Skildringer af dem, som de er, med Fortrin og Fejl. Heibergs Vaudeviller (fra 1825 og derefter) fører Dagens og Gadens Skikkelser op paa Sce-

nen til Forargelse for de Gamle (Rahbek f. Eks.), der saa endog Dyrehavsbakken fremstillet paa Det kgl. Theater. Hertz, Hostrup, og flere andre fortsatte i Heibergs Spor. Er »Sparekassen« og »Genboerne« ikke »realistiske«? Hvad er de da? Fru Güllembourgs Noveller har deres Forbillede i Fru Hegerman-Lindencrones »Hverdaghistorier« fra 1825. Fru Güllembourg kalder sig »Forfatter til en Hverdaghistorie«. Disse Virkelighedsskildringer fik som bekendt en Fortsættelse op til 1870 og videre frem. At Digtere belyser deres egen Tid gennem Skildringer af den, skulde altsaa være noget, Georg Brandes har opfundet? »Adam Homo« fra 1842, Brandes' Fødselsaar, er dog vel saa god Realisme som nogen, ikke at tale om Schacks »Fantasterne«, og hele Skolelærerlitteraturen (Zacharias Nielsen, Anton Nielsen, Thyregod o. fl.).

Og det pudsigste ved dette Æventyr, som endogsaa er sluppet ind i vore Skolebøger, er, at blandt de Digttere, der sluttede sig til Georg Brandes, kun Schandorph, Erik Skram og Edvard Brandes kan kaldes Realister. Hvem læser dem i vore Dage? Pontoppidan og Jakob Knudsen udgik fra de grundtvigske Højskolekredse, ikke fra Brandes. Drachmann, I. P. Jacobsen, Gjellerup — de var altsaa »Realister«. »Marie Grubbe« er realistisk, og Blichers »En Landsbydegns Dagbog« er saa formodentlig romantisk? Det, der lever af hin Tids Digtning, er ikke en Smule mere realistisk end den foregaaende Menneskealders. Tvertimod! Og medens saa mange af »Gennembrudets« litterære Eksperimenter er døde og begravede, tillader »Ambrosius«, »Fulvia« og »Bertran de Born« sig at leve i god Kondition, Vilhelm Bergsøes Romaner sælges i nye Oplag, og Herman Bang, som forkætrede af Partiet Brandes (han er for-

modentlig heller ikke Realist?), vinder frem i det Europa, Brandes skilte med.

Sandheden er, at Brandes ved sin Partiskhed, hæmmede, til Dels standsede, de danske Digttere, som virkede ved hans Fremtræden, og hans »Realisme« slog ganske sikkert langt mere af Værdi ihjel, end den skabte. Drachmanns, Jacobsens, Gjellerups bedste Værker var nok kommet til Verden uden hans Assistance.

Det var det første »Sagn«. Det *andet* er ikke mindre apokryft: Danmark var 1870 et »Torneroseland«. Brandes lærte os Europas Aandsliv at kende! Vor Guldalders store Digttere lærte *alle* af Europa, bestemtes i visse Maader paa afgørende Punkter aandelig af denne Paavirkning. Oehlenschläger fik som bekendt ret vigtige Impulser fra de tyske Romantikere, endnu vigtigere fra Schiller og Goethe. Grundtvigs Livssyn skyldes Schelling og Fichtes »Taler til den tyske Nation« meget. Ingemann og Poul Møller gribes af Walter Scotts Digtning. Blicher sværmer for Ossian og efterligner ham, er ogsaa i sine Noveller paavirket af skotsk Poesi. Behøver man at henvise til Heibergs Elevforhold til Hegel, som ogsaa en Tid fængslede Søren Kierkegaard og Rasmus Nielsen. Vaudevillen skyldes den store tyske Tænker en Del af sin Tilværelse, en anden Del skyldes den franske Skuespilform, hvorom Navnet minder. Hvor meget har Hertz ikke lært af Fransk mændene? H. C. Andersen vedgik i sit første Værk sin Gæld til E. T. A. Hoffmann, og et Par af hans mest skattede Eventyr har deres Kilde i spansk Litteratur. Paludan-Müller sværmede i sin Ungdom for Byron og efterlignede hans Form. Tror man, »Adam Homo« var blevet det, den er, uden Byron's »Don Juan«? Paa lignende Maade lærer Hauch og Bredahl af Shakespeare, Hostrup af Raymund og gennem ham

af Spanierne. Kan der nævnes en eneste betydelig dansk Digter i Tiden før 1870, som ikke har modtaget vigtige Impulser fra Europas Litteratur?

Og Læserne, kendte de maaske ikke »Europa«? Blev ikke Hovedværker som »Don Quixote«, »Divina comedia«, Shakespeares, Goethes, Molières, Byrons, Dickens, Thackerays, Scotts og utallige andres Værker oversat paa vort Modersmaal? Vil nogen paastaa, at disse Oversættelser skyldes Paavirkning af Georg Brandes? Var Molbech, Lembcke, P. Hansen osv. Elever af Georg Brandes? I 1845 blev Grimur Thomsen Doktor paa en Disputats om Byron. Dengang var Brandes 3 Aar.

I mit Barndomshjem, som i mangfoldige andre, var Dickens, og Thackeray lige saa læste som danske Digtere. Vi læste Goethe, Heine, Byron, Shelley og blev gennem Caralis' Oversættelser kendt med en Række engelske og skotske Lyrikere. Da Aarestrups Digte udkom efter hans Død, viste det sig, at han mærkelig nok, havde været fortrolig med Thomas Moore og Heinrich Heine længe inden »Gennembrudet«. Vi læste i Skolen Merimées og Hugos Romaner. Teatret spillede alle de større franske Dramadigtere, ogsaa de nyeste. Rudolf Schmidt indførte ved sin Oversættelse Claude Tillier og andre franske Novellister. I »Fædrelandet«s Feuilleton var der stadig Plads for Oversættelser og Essays over europæiske litterære Værker. Se selv efter, hvis De ikke tror mig! Endog Amerika kom med. Bern oversatte Longfellow's »Hiawatha«, Thor Lange »Den gyldne Legende« (og russiske Digtere), Schmidt Walt Whitmans »Demokratiske Fremblik«. Alt dette er velkendte Eksempler, kendt ogsaa af dem, der tror paa Sagnet om »Torneroselandet«. Hvilke er de europæiske Forfattere af Betydning, som vi først

lærte at kende gennem Georg Brandes? Lad de suggestionerede stille sig selv dette Spørgsmaal? Under Forsøget paa at besvare det, kunde det tænkes, de vaagne.

Det *trede* Sagn var det om Georg Brandes som det førende Geni, der skabte en ny Tid. Han var en udpræget kritisk Begavelse med en vidunderlig Modtagelighed for aandelige Indtryk og en mærkelig Evne til at opfatte Nuancer i de artistiske Virkemidler, Digterne anvender. Hvis man har Lyst til at anvende Ordet »genial« paa enhver fremragende Grad af aandelig Evne, kan man for saa vidt gerne kalde Brandes en »genial« Kritiker; men det er utvivlsomt et Misbrug af Ordet. Et Geni er en Nyskaber, en, der har et nyt oprindeligt hidtil ukendt Syn paa en væsentlig Side af Tilværelsen, medens Talentet altid er reproducerende, Geniet kan derfor være ensidigt, og er det ofte, medens Talentet som Regel er smidigere; de udfylder hinanden og er begge af Værdi for Samfundet, men der er nu alligevel Forskel. En aandrig Mand har sagt: »Geniet siger som Luther: Her staar jeg, Gud hjælpe mig, jeg kan ikke andet. Talentet siger: Jeg kan lige saa godt paa en anden Maade.«

Georg Brandes var et stort, et rigt facetteret Talent, men han var intet Geni; prøver man paa at hævde det, kommer man til at gøre ham Uret.

Inderst inde var han Tilhænger af det 18de Aarhundredes Idealer; hans store Værk skulde dokumentere denne hans Kongstanke (som *ikke* er original), at Romantiken kun var en Reaktion, nu skulde vi tilbage til Rationalismen, mien i radikalere Form og samtidig med udvidet Horizont. Dette Synspunkt anlagde han paa de første Bind af »Hovedstrømningerne«, og ved behændig Redaktion af Stoffet fik han det til at se ud,

som om det stemte. Men da han kom til Englands og Frankrigs nyere Litteratur, var han for meget Æstetiker til at ville voldtage Mænd som Byron eller Hugo, han saa, at her passede Kongstanken ikke, og det taler til Ære for hans kritiske Sans, at han resolut lod den fare for at give »Naturalismen« i England og den artistiske Romantik i Frankrig, hvad der tilkommer dem.

Men dermed opgav han rigtignok Kontinuiteten i sin Bestræbelse. Det vilde et Geni aldrig have kunnet gøre. Og for sine danske Elever forkyndte han saa den nye Tids Løsen i tre Udgaver, som, uden at han opdagede det, staar i uafvendelig Modsigelse med hinanden. Det hed, at nu skulde Digtekunsten »sætte Problemer under Debat«, endvidere »skildre Virkeligheden«, og endelig — hvad der vist dybest svarede til Brandes' Interesse som Æstetiker — skulde Kunsten være Kunst for sin egen Skyld: *l'art pour l'art*. Skønt dette siste Valgsprog er ren og skær Romantik, kaldtes de tre hinanden modsigende Feltraab under eet for »Realisme«, med hvad Ret er tidligere paavist. I den gamle norske Flagsang hedder det om det norske Flag: »Skøn est du at skue, trefarvet«. Geniet er aldrig »trefarvet«.

Der kunde nævnes talløse Eksempler fra Brandes Skrifter, som nærmere belyser det her sagte. Jeg vil hensætte et enkelt, ret slaaende, synes jeg. I en fortræffelig Afhandling »Om det uendelig store og det uendelig smaa i Poesien« gjorde Brandes som ung Rede for den Grundlov, at Digteren naa'r det uendelig store netop gennem det uendelig smaa, modsat f. Eks. Filosofen; og Tanken illustrerede han fint og træffende gennem en Analyse af Scenen mellem Henrik Percy og hans Lady i Shakespeares »Henrik den fjerde«. Her er i denne Grundtanke virkelig noget, der ligner Geniets Lynblik, men desværre: I Taines »*Lafontaine et ses*

fables« findes Side 346 det, der er nyt og genialt i Tan-
ken, udtrykt næsten med de samme Ord som hos Bran-
des (der *ikke* citerer Taine). Brandes Afhandling er
altsaa en talentfuld Anvendelse af en genial Tanke,
som ikke er hans.

Georg Brandes kan virke og har virket inciterende
og vækkende paa mange unge Intelligenser, men til
Fører eller Ledefyr egner han sig ikke. Det var en
Ulykke baade for ham og hans Samtids Unge, at han
prætenderede noget saadant og vandt Proselyter. Det
bragte ham bitre Skuffelser og skuffede flere end ham.

Det er denne Sammenblanding af vildsporet Ærger-
righed og Talent, som saa ofte gør En betænkelig ved
at stole paa hans Fremstilling. »Man citerer dog ikke
Brandes,« sagde en tysk Æstetiker en Gang til mig,
og Bemærkningen slog mig.

Lad mig have Lov til at fremdrage et Eksempel og
saa fra dette Hjørne af hans Væsen.

I sin Bog om Søren Kierkegaard anfører han i Af-
snittet om »Enten—Eller«, anden Del (hvori Etikerens
naturligvis skal gøres saa ringe som mulig) et Sted af
Bogen med den Indledning, at Etikerens »som en smi-
dig jesuitisk Pater« (Brandes'Ord) gør Æstetikerens
opmærksom paa det pikante i, at Bruden i det gamle
Vielsesritual kaldes en Synderinde. Brandes citerer
ordret af Bogen, som han altsaa maa have haft op-
slaaet for sig, da han nedskrev Stedet. Gør man sig
nu den Ulejlighed at efterse det anførte Sted hos
Kierkegaard, saa finder man til sin Forbavselse, at det
lyder saaledes: »Du er Æstetiker, og jeg kunde fristes
til at henstille til dit ørkesløse Hoveds Overvejelse,
om ikke netop dette Moment var i Stand til at gøre
en Kvinde endnu skønnere, der ligger en Hemmelig-
hed deri, som kaster et interessant Lys over hende.

Det barnlige Skælmeri, som Synden kan have, saa længe vi dog tør udsige Uskyld om den, forøger kun Skønheden. *Du kan vel begribe, at det ikke er mit Alvor at fastholde denne Betragtning*, da jeg meget godt føler og senere skal udvikle, hvad der ligger heri, men, som sagt, dersom det var faldet *dig* ind, saa var du maaske blevet absolut entusiastisk for denne æstetiske Observation.«

Man fristes til at spørge: »Kunde Brandes da ikke læse, eller *vilde* han ikke?« Her synes ikke at være flere Alternativer.

I Anledning af Georg Brandes' Død udtalte forskellige tyske Kritikere, at hans Arbejder tilhørte Fortiden og havde udspillet deres Rolle. Jeg tror nu ikke, det er rigtigt. Saa talentfulde Analyser som mange af hans, især af danske Digteres Værker, vil — trods alle Brøst og Mangler — beholde deres Værdi og kunne læses med Udbytte af endnu ufødte Slægter. Men »Brandesianismen« er uhjælpelig død og opstaar aldrig mere. Den har gjort en Del Ulykker og lidt Gavn. I. P. Jacobsen udtrykte en Gang dens Program i de kendte Ord: »Lys over Landet, det er det, vi vil.« Nu kan vi føje det manglende Rim til: »Løgn over Landet, det blev det til.« Fjern Løgner, dræb Sagnet om Georg Brandes! Hans Minde vil være bedst tjent dermed.

Paa et Punkt beklager og fortryder jeg min Adfærd overfor Georg Brandes. Jeg holdt engang nogle Shakespeare-Oplæsninger paa Borchs Kollegium, og mellem mine Tilhørere var Fru Brandes. Jeg antager, hun har omtalt dem for ham, thi jeg fik et Brev fra ham, hvori han bad mig meddele ham, naar jeg næste Gang læste noget op af Shakespeare. Jeg burde selvfølgelig have sendt ham ikke blot den ønskede Meddelelse, men og

saa Adgangskort, men jeg var yngre dengang end nu og harmfuld paa ham; jeg svarede, at han i Dagspressens Annoncer kunde se, naar, hvor og hvad jeg læste. Om der end er Fejl og navnlig Konstruktioner, som udgives for Fakta, i Brandes' Bog om Shakespeare, er der dog saa meget aandfuldt og interessant i Analyserne, at jeg maatte være glad for at have den Mand, der skrev denne Bog, som Tilhører, ikke at tale om, at han var den ældre og jeg den yngre. Mit Svar var flabet. Men det er ogsaa den eneste Uret, jeg — mig bevidst — har gjort Georg Brandes.

Det førende Geni i hin Tid var ikke Brandes, det var Rasmus Nielsen. Det danske (eller rettere københavnske) Publikum, som aldrig har haft videre Sans for Filosofi, men des mere for Æstetik, fulgte den æstetiske Lygtemand ud i Mosen og lod den fødte Fører uden Hær. Tidlig var det mit Ønske at faa skrevet tre Bøger: om Søren Kierkegaard, om Grundtvig, og om Rasmus Nielsen, og jeg fik mit Ønske opfyldt, for saa vidt som jeg i Indledningen til min Udgave af Grundtvigs udvalgte Værker har givet et ganske vist kort Udtryk for, hvad jeg har lært af ham, og i to selvstændige Bøger paa tilsvarende Maade har udtalt mig om de andre to Store.

Rasmus Niensens Tænkning har sine Forudsætninger i Kierkegaard og Grundtvig. Den er Syntesen af deres Indsats, og jo tydeligere det efterhaanden bliver Danskerne, at disse to mægtige Aander betegner Højdepunktet i Nordens Aandsliv netop ved deres Modsætning, des mere maa Trangen til en Syntese som den, Rasmus Nielsen har givet, melde sig. I tre Foredrag har Frederik Jungersen tidlig ydet en udmærket Hjælp hertil, som ikke blev paaagtet («Dansk Protestantisme»). Udlandet har først, som det var at vente,

opdaget Kierkegaard, senere er man begyndt at forstå staa Grundtvig's Betydning, og det er en rimelig Antagelse, at Turen inden længe vil komme til Rasmus Nielsen. Et tysk Skrift af Ed. Asmussen: »Entwicklung und Grundprobleme der Philosophie Rasmus Niensens«, som har vakt Opsigt i tyske, filosofisk interesserede Kredse, kan maaske være det første Varsel herom. Med Georg Brandes er man i alt Fald færdig i Tyskland som i Norden.

I min Bog om Rasmus Nielsen har jeg søgt at give en saavidt mulig almenfattelig Redegørelse for hans Tanker og Gangen i hans Udvikling. I disse Minder maa jeg selvfølgelig dvæle ved den Mand, som fik større Betydning for min egen aandelige Udvikling end nogen anden; men det er ikke min Mening at forsøge en Fremstilling af hans Tankers Sammenhæng, kun et personligt Indtryk af ham og hans Gerning. Han havde som Undergrunden i sit Væsen den frodige danske Bondenatur. Derover en ufattelig mangfoldig Videnskultur, for hvilken intet aandeligt syntes fremmed. Og over denne ejendommelige Forbindelse af oprindeligt og erhvervet spillede og funkledede det Lune, som maaske er vor Races mest karakteristiske Arveguld. Han var Lyriker og Dialektiker og Humorist paa samme Tid. Ingen Aandsbegavelse har saa fuldstændig som han afbildet den danske Type. Mest af alt greb maaske hans store, smilende Humanitet mig, netop fordi jeg her dybest følte min egen Underlegenhed. Han havde ført heftige Kampe, men han gemte intet Nag, ogsaa heri saa vidt forskellig fra Brandes. Han talte med Varme og Respekt om Mænd som Martensen, Brøchner og Steen, der alle havde angrebet ham, den siste uden Gnist af Forstaaelse. Selv om Brandes sagde han engang, da jeg udtalte mig dadlende om

ham: »Der er saa mange udstoppede Dyr med Glas-øjne; han har dog levende Øjne.« Nielsen saa' sig vraget af en umoden, forvrøvlet Samtid, saa' ganske underordnede Evner fange Publikums Interesse for uoriginale Tanker, som han forlængst havde tygget og spyttet ud, men der var ingen Vrede, snarere en vis lun Humor i hans gule Ugleøjne, naar han med Haanden paa et saadant Produkt spurgte: »Synes De, det er saa storartet, dette her?«

Desværre blev han som ganske ung indfanget af Hegels dialektiske Metode, maaske ved sin Omgang med Martensen, hvis Dogmatik han var med til at udforme. Dette, at alt skal indordnes under Tredelingens Lov (Position, Negation, Mediation), saa rigtigt det end i en vis Forstand kan være, gør Fremstillingen vanskelig at forstaa for danske Læsere, giver den noget skruet, overlæst, som forvirrer uøvede Hjerner og tilslører Tankernes sunde Indhold. »Jeg skriver ikke for Sypiger,« sagde han engang, da jeg forsigtigt berørte dette Punkt. Men naar nu de Læsere, der skal have Gavn af Arbejdet, er — »Sypiger?« Tillige var hans Beskedenhed, som vistnok for en Del skyldtes hans Afstamning fra jævne Husmandsfolk, hans naive Imponerthed af de filosofisk kultiverede Hegelianere Martensen, Heiberg og andre, ham en Hæmning. »Jeg har ingen Ambition om at være Fører,« sagde han en anden Gang. »Jeg vil helst være, som Erathostenes Beta, Nr. 2.« Det er imidlertid et mindre heldigt Standpunkt at indtage for den, der af Forsynet netop er bestemt til at være Nr. Et. Min Husstrus Bedstemoder sagde altid: »Man faar det, man løber efter.« Rasmus Nielsen løb ikke efter at blive Fører, det var en af Grundene til, at han ikke blev det. Disse, maaske ogsaa andre, Brøst i hans Karak-

ter, var Skyld i, at han ikke fik sit Arbejde mer end halvfærdigt, og at den videst spændende, originaleste Tænkning, Norden har frembragt, ikke fik og ikke endnu har faaet blot tilnærmelsesvis den Betydning, den burde have.

1909 i Hundredaaret efter Rasmus Niensens Fødsel rejstes en Mindesten for ham i hans Fødeby Rorslev. Man bad mig forfatte Indskriften. Den betydningsfuldeste og folkeligste af hans Tanker er efter mit Skøn Tanken om »Aandsvirkelighed«, og jeg foreslog da følgende: »Aabenbaringsens Indhold er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.« Under et Besøg paa Stedet bad man mig holde et Foredrag om disse Ord, hvad jeg gjorde. Den Virkelighed, vi opfatter med vore Sanser og til' daglig kalder Verden om os, er »Sansevirkelighed«, Virkelighed for Syn, Hørelse, Følelse osv. Den kan vi med Sansernes og Forstandens Hjælp forklare lidt af, idet vi begynder nedefra og ad Aarsagernes og Virkningernes Rækkefølge arbejder os *opad*. Men udtømme den kan vi ikke. Til det øverste Led, den oprindelige Aarsag, naa'r ingen Videnskab nogensinde frem. Hvad der saaledes ikke lykkes for vor Viden, kan derimod gribes i vor Tro. *Den* griber umiddelbart i Kraft af en indre Trang og Intuition, det øverste Led: Guds Villie: Men den kan ikke, hvad en Del Teologer har forsøgt, arbejde sig *nedad*, saa Kæden sluttet, thi den er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden. Ser det ud, som om der var Strid mellem de to Opfattelsesmaader, beror det altid paa et Overgreb fra den ene eller den anden af dem; en virkelig Strid *kan* ikke opstaa. Naar et Menneske dør, kan Lægen maaske paavise Aarsagen (den nærmeste) i en eller anden Sygdom, men hvis han paastaar, at det af den Grund ikke kan være Guds Villie, begaar

han et Overgreb. Siger Præsten: Dette var Guds Villie, og derfor kan det ikke være rigtigt, naar Lægen paastaar, Manden døde af Kræft, er det Præsten, som begaar Overgreb. Dette vil ikke sige, at Aandsvirkeligheden er mindre «virkelig» end Sansevirkeligheden, tværtimod er den netop den højeste, sandeste Virkelighed; men det vil sige, at den tilegnes ad en anden Vej.

Kristi Evangelium, som hans Mirakler, er bestandig Aandsmeddelelser: »Aandsvirkelighed«, fordi det alt udgaar fra hans Aand og derved fra Guds, »Virkelighed for Aanden«, fordi det alt henvender sig til vor Aand. Da Peter paa Jesu Spørgsmaal: »Men I, hvem siger I, at jeg er?« har svaret: »Du er Kristus, den levende Guds Søn,« priser Jesus ham salig, »thi Kød og Blod (altsaa Sanserne) har ikke aabenbaret dig det, men min Fader som er i Himlen« (altsaa Aandsmeddelelse). Hvis Jesus havde brugt sin Magt til Sansemeddelelse, f. Eks. havde sammenkaldt Alverdens Visemænd og gjort et kæmpemæssigt Mirakel for dem, saa havde de fleste af dem sagt: »Ja, det ser mærkeligt ud, men der maa sikkert stikke noget bagved, der maa være en Forklaring,« enkelte var maaske sunket sammen i slavisk Underkastelse, og Jesus havde i begge Tilfælde forfejlet sin Sendelse. Det var Misbrug i den Retning, Satan vilde friste ham til i Ørkenen. Miraklet — og al Aabenbaring er et Mirakel — kan tro's. Ingen Videnskab kan benægte dets Mulighed, eftersom ingen Videnskab kan opklare det indre Væsensforhold mellem Frihed og Nødvendighed i Tilværelsens Princip. Men netop derfor er Miraklet et Tegn, hvis Værdi for den Troende beror — *ikke* paa det udvortes: »hvorledes gaar det til?« men paa dets indre Betydning som et Almagts Tegn. Det Ydre benægtes ikke, men det Ydre er for den Troende kun Fænomenet, hvis *ene-*

ste Betydning er at aabenbare det Indre. Var Miraklet et videnskabeligt Stof, vilde Forholdet være nøjagtigt det modsatte: saa var det Ydre det afgørende Stof til Undersøgelse, det Indre noget utilgængeligt. Videnskaben ganske uvedkommende*).

Denne klare og i Grunden saa let fattelige Tanke udtrykker Nielsen saaledes: »Tro og Viden er absolut uensartede Principper og kan derfor forenes uden Modsigelse i en og samme Bevidsthed.« Mod ham rejste baade Teologerne og Fritænkerne sig til en voldsom Protest, der førte til Oprettelsen af Tidsskriftet »For Ide og Virkelighed«, hvori Niensens Tanker forsvarede af ham selv og hans betydeligste Discipel Rudolf Schmidt.

Næst efter Rasmus Nielsen har intet Menneske haft større Indflydelse paa min Udvikling end denne sidstnævnte. I »Litteratur og Kritik« har jeg skrevet en længere Redegørelse om ham, som han selv erklærede sig tilfreds med. I kortere Form gengav jeg Indholdet i første Udgave af Salmonsens Konversationsleksikon. Som Personlighed var Schmidt vidt forskellig fra Nielsen. Han stammede ligesom sin store Lærer fra jævne Folk (Faderen var Skomager), men medens dette Forhold gjorde Nielsen altfor beskeden, gjorde det Schmidt stolt og selvsikker — til Skade for dem begge.

*) Fra spiritistisk Side har man hævdet, at man i Aandede-
delelserne gennem Mediet har en *Viden* om Livet efter Døden. Hvis man atter her skelner skarpt mellem Sansevirkelighed og Aands-
virkelighed, maa man indse, at denne Viden er Tro og aldrig kan
blive andet. I Selskaberne for psykisk Forskning kan man under-
søge Sagens »hvorledes« videnskabeligt og forsøge at opstille Hy-
poteser, men Grundforholdet vil bestandig blive Tro paa Aands-
virkelighed eller Fornægtelse af den. Sammenslutningen af Tro og
Viden lykkes aldrig, medens vi befinder os i Sanseverdenen her paa
Jorden.

Som Modstander af Brandes var han naturligvis Genstand for den herskende Klikes Ringeagt og Forfølgelse, hvad der kun øgede hans Stolthed. Meget faa har til Dato forstaaet hans Betydning. En dygtig Skildring af ham og hans Arbejde foreligger fra Holger Jørgensens Haand, men den er en Undtagelse, der bekræfter Regelen. Sigurd Müller har i sin Omtale af Clemens Petersen og hans Kreds karakteriseret Rudolf Schmidt som utaknemmelig: »Taknemlighedsfølelsen var ham kun et Ord.« Jeg omgikkes Schmidt i 13 Aar og har Ret til at tale med om den Sag. En af de mest udprægede Ejendommeligheder ved hans saare sammensatte Natur var netop den, at han aldrig glemte selv den mindste Ytring af Velvillie, saalidt som noget Udtryk for Uvillie. Utallige Gange har jeg undret mig over, hvor nøje han holdt Regnskab i saa Henseende. Han har tit gentaget de Ord for mig, som Sigurd Müller lægger Clemens Petersen i Munden — de stammer sikkert fra Schmidt, — at Maalestokken for et Menneskes personlige Værdi og Dannelselse er hans Evne til og Glæde ved at sige Tak.

Ganske vist glemte Rudolf Schmidt heller ikke, hvad der mødte ham af ondt, ogsaa heri vidt forskellig fra Rasmus Nielsen, men det er en Fejltagelse at kalde ham stridbar. »Jeg udfordrer aldrig nogen,« plejede han at sige, »men jeg modtager enhver Udfordring, og jeg slutter aldrig Fred.« Hvad han manglede, var den Elskværdighed, som er i højest Kurs herhjemme, men som stundom hænger sammen med Løshed i Karakteren. Schmidt havde som Themistokles glemt at ofre til Gratierne, og det kom ham dyrt at staa; thi man kan i Danmark tilgive næsten alt undtagen Mangel paa Gratie. Han var meget sikker paa sig selv og ikke beskeden. Sigurd Müller har Ret i, hvad han kal-

der en æventyrlig Hypotese, at Rudolf Schmidt ikke respekterede nogen anden Samtidigs Overlegenhed end Rasmus Niensens. Det har han i Virkeligheden udtalt flere Gange. Men der var efter Grundtvigs Død neppe nogen anden end Nielsen, som var hans aandelige Overmand. Dømmer man strengt om hans Selvsikkerhed, bør man ikke glemme, at intet udvikler denne Egenskab stærkere hos en virkelig Karakter end det at lide Uret. Og jeg har i mit Liv ikke set noget Menneske blive saa himmelraabende uretfærdigt behandlet som Rudolf Schmidt. Lig Kongen i hans Skuespil »Den forvandlede Konge« maatte han opleve at staa som Nar i sit eget Kongerige, og for *ham* slog Oprejsningens Time aldrig. Sin Ungdomsdigtning saa han haanet af Erik Bøgh, senere blev hans Manddomsværker rakket ned af Brandes-Kliken. Om Clemens Petersen talte han altid med Respekt for hans kritiske Begavelse, og han gjorde, hvad han kunde, for at skaffe ham økonomisk Hjælp, da Clemens Petersen ved egen Skyld var bragt i Ulykke*). At han skulde være henrykt for den Situation, Clemens Petersen bragte ham i ved sin pludselige Flugt til Amerika, kan man ikke forlange, ejheller udlægge det som Utaknemmelighed, at han sent forvandt Rystelsen. Titelbladet til 1ste Hefte af »For Ide og Virkelighed« var trykt, da Ulykken indtraf, og maatte i Hast trykkes om med Bjørnsons Navn i Stedet for Clemens Petersens. Det er faktisk urigtigt, naar Sigurd Müller meddeler, at Schmidt 1869—73 redigerede Tidskriftet sammen med Rasmus Nielsen og Clemens Petersen; han var alene

*) Da Clemens Petersen som gammel Mand vendte tilbage til Danmark, opsøgte jeg ham. Han var aandelig svækket, men da jeg nævnede Rudolf Schmidts Navn, sagde han: »Han var en stor Begavelse og en god Mand.«

om Arbejdet, og Clemens Petersen blev ikke repræsenteret i et eneste Hefte.

Naar Regnskabet for dette Tidsrums aandelige Indsats engang gøres redeligt op, vil Rudolf Schmidts Konto blive betydelig ændret. Jeg venter imidlertid ikke, at det skal ske i min Levetid; dertil har Aandsforfalskningen været for talentfuldt gennemført.

* * *

Da min Moster Marie efter Bedstefaders Død havde tilbragt »Naadensaaret« i Spjellerup Præstegaard, flyttede hun til København, og hendes Broder fik den Tanke, at det kunde være hende til nogen Opmuntring, hvis jeg flyttede hen til hende. Hun var som et Træ, der er revet op med Rode, ved næsten 60 Aar gammel at maatte forlade sit Barndomshjem, hvor hun havde levet sig sammen med sin højtelskede Fader saa inderligt, som det vist sjælden ses her paa Jorden. Jeg forlod da Drewsens Pensionat og var hos hende nogle Aar, til jeg efter hendes Død vendte tilbage til Pensionatet. I Kælderetagen i det Hus, vi beboede paa Boulevarden, havde Brødrene Magnus Hansen deres Antikvarboghandel. Her tilbragte jeg Timer med at kigge paa Bøgerne, blev raadspurgt om deres Værdi og fik til Gengæld mit Bibliotek forøget til Favørpriser. Bl. a. købte jeg det Eksemplar af Hegels Værker, som havde tilhørt Rasmus Nielsen og var forsynet med hans Noter. Min Tante havde arvet Bedstefaders Bøger og fik Lyst til at lade dem vurdere af den sagkyndige Antikvar. Med Stolthed foreviste hun Mynsters samlede Værker i Pragtbind og blev forbløffet, da Magnus Hansen erklærede Bøgerne for usælgelige. »Der er saa mange gamle Præster, som efterlader sig dem, og der er ingen som byder paa dem,« sagde han.

Pludselig tog han en lille uanselig Bog ud af Bogskabet. Det var Grundtvigs Nyaarsgave »Heimdal«, det eneste af Grundtvigs Værker, Bedstefader ejede. Efter at have forvisset sig om, at Kobberstikkene ikke var skaaret ud, bød han 35 Kroner for Bogen. Tante Marie blev for anden Gang forbløffet, og da Antikvaren var gaaet, sagde hun tankefuld: »Det kan jo være, at Fader og jeg saa noget ensidigt paa de to Mænds Arbejder.« Er det ikke som et Novellemotiv, dette lille pudsige Træk?

Mens jeg var hendes Pensionær, gjorde jeg Bekendtskab med Komponisten Julius Bechgaard, som havde sat Musik til et Par Tekster af mig. Han bad mig skrive ham en Operatekst. Musikhistorikeren Thrane havde gjort Udkast til en saadan over Emnet »Conradino«, men kunde ikke paatage sig Udførelsen. Nogle Møder i Thranes Hjem førte saa til et Samarbejde, som interesserede mig meget. Af Thrane havde jeg læst en Monografi over Rossini, hvis »Barber« og »Vilhelm Tell« jeg beundrede, og jeg lærte i ham en udmærket og elskværdig Mand at kende. Operaen blev komponeret og indleveret og antaget, men ikke opført. Grunden hertil var bl. a. den, at Bechgaard havde ændret Slutningen, da han fandt det raat, at Conradino skulde henrettes; han lod ham i Stedet for drukne sig. Jeg protesterede mod denne Forvanskning af Historien og nægtede at give mit Navn til Teksten. En væsentlig Grund til, at Opførelsen ikke blev til noget, var dog den Omstændighed, at Teatret fandt det uheldigt at spille et Stykke af en dansk Komponist og Forfatter, som behandlede et tysk Emne. Saaledes saa man paa det den Gang. Det var en frygtelig Skuffelse — ikke for mig, men for Bechgaard. Vi blev ikke Uvenner over Uenigheden om Stykkets Slutning, men da

han foreslog mig et andet *dansk* Emne, »Frode«, nægtede jeg at inddade mig derpaa, hvorefter han fik Adolf Langsted til at paatage sig Arbejdet. Denne Opera blev opført, men Bechgaard mente, vistnok med Rette, at »Conradino« var langt betydeligere, og klagede bittert over sit Værks Skæbne. Det ligger begravet i Det kgl. Teaters Arkiv og førstjente engang at tages frem — trods det tyske Emne og den uhistoriske Slutning.

Blandt de Veninder, min Søster Sofie vandt sig ved Teatret, var ogsaa den yndige Danserinde Charlotte Hansen (senere Wiehe og Berény). Hun var Ballettens Pryd, bar en Ring, hun havde faaet af selve Bournonville og repræsenterede som en af de sidste hans straalende Kunst. Vi kom en Del sammen baade hos Fader i

Charlotte Hansen (Fru Berény) 1884

Lyngby og hos Hornemans. Hun var intelligent og kunstnerisk interesseret og var med, naar jeg i Hornemans Institut læste højt af Klassikerne. Jeg mindes endnu, at hun efter at have hørt »Romeo og Julie«, da jeg spurgte om hendes Indtryk af Stykket, svarede: »Det er smukt, men sikken en Masse Ord!«, en træffende Bemærkning. I sine Erindringer har Fru Berény paa venligste Maade omtalt vore Sammenkomster; jeg mindes dem ogsaa med ublandet Glæde.

En særlig god Veninde havde min Søster fundet i Fru Anna Seekamp, født Wegmann. Ved et Bal i hendes

Hjem var jeg indbudt og havde modtaget Indbydelsen paa Betingelse af, at jeg vilde være fri for at danse. Under Dansen nedenunder i Festlokalerne blev jeg siddende i Fruens hyggelige Dagligstue med en Bog. Da kom hendes yngste Søster, Cattarina Wegmann, op til mig og hentede mig ned til Festen. Vi talte en Del sammen, og jeg lyttede interesseret til hendes Beretning om Barndomshjemmet i Schweiz. Hun var frisk og livlig og meget indtagende. Jeg var et Par Gange senere sammen med hende i Søsterens Hjem.

Cattarina Wegmann

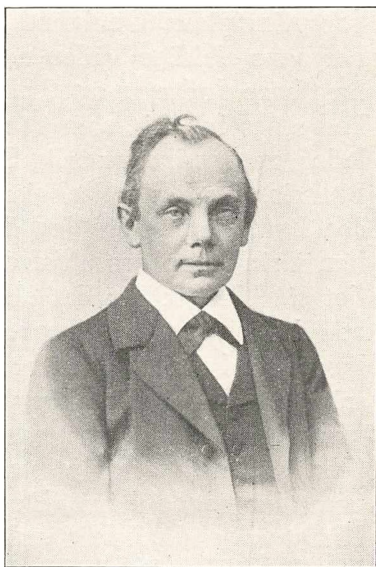
Siden jeg som Dreng kom til Sorø, havde jeg egentlig været en hjemløs Fugl, og jeg følte nu, da jeg var blevet 25 Aar, en stærk Længsel efter at eje et Hjem igen. Saa fik jeg den Idé at fri til Frk. Wegmann, som jeg havde Indtryk af var mig gunstig stemt, og

jeg skrev til hende. I Virkeligheden var det et ganske halsløst Foretagende, da jeg faktisk ikke kendte hende. Det var en Lykke, jeg ingenlunde havde forment, at hun var en saa nobelt tænkende, retsindig og brav Personlighed. I Maj 1884 blev vi forlovede, og jeg indførte hende i min Faders Hjem. Han var ikke glad over mit Valg, navnlig ikke, fordi hun var 6 Aar ældre end jeg, men kom snart til at synes om sin Sviigerdatter som alle, der lærte hende at kende.

Cattarina havde været Guvernante paa Kokkedal ved Rungsted og var sprogkyndig, navnlig i Fransk og Engelsk. For at uddanne sig yderligere i Sprog rejste hun

i Efteraaret 1884 til England og blev der til næste Foraar.

I Foraaret 1884 indstillede jeg mig til Prøven for Magisterkonferens i Religionsfilosofi. Høffding og Krozman blev mine Dommere. Til Emne for den store skriftlige Opgave, som skulde udføres paa 6 Uger, fik jeg: »Hvorvidt kan der dannes en Religionsfilosofi?« I Sommeren 1884 skrev jeg Afhandlingen med en Løsning, der væsentlig var bygget paa Rasmus Nielsens Opfattelse af Religionsfilosofien (Høffdings Behandling af Emnet var dengang endnu ikke blevet til). Høffding, som i sin Ungdom var Nielsens Discipel, havde vendt sig fra ham og var blevet Tilhænger af Spencers Evolutionsfilosofi. Det

Harald Høffding

var naturligt, at min Afhandling ikke vandt hans Bifald. Han stillede mig saa en ny Opgave: »Forholdet mellem Etik og Religion«, som blev accepteret, og i 1885 erklæredes jeg for Admissus. Min Plan var at blive Docent i Filosofi ved Universitetet, men det blev mig hurtigt klart, at jeg ikke vilde kunne overvinde Modstanden fra de ledende Mænds Side, saafremt jeg ikke opgav mit Standpunkt, og da jeg hverken kunde eller vilde det, maatte jeg vælge mig en anden Livsgerning. Jeg spekulerede dog endnu paa at skrive en

Doktordisputats om Søren Kierkegaard, og naar jeg var blevet Doktor, at begynde som Privatdocent, hvad ingen kunde forbyde mig. Ogsaa denne Plan skulde strande, vistnok til Held for mig og min Fremtid. Hvorledes, skal jeg senere fortælle.

Mit Forhold til Høffding blev gennem Aarene, trods vor principielle Uenighed, altid venskabeligt. Jeg skylder hans alsidige Viden og flittige Forfatterskab mange frugtbare Indtryk og Oplysninger, og hans Personlighed staar for mig som et smukt Vidnesbyrd om, hvorledes en sandhedskærlig Forsker kan forene Teori og Praksis. Da hans »Religionsfilosofi« en Del Aar senere saa Lyset, anmeldte jeg den og glædede mig over, at han i sin Lære om »Værdiernes Bestaaen« havde fundet *sit* Udtryk for det absolute, hvorved han tog Afstand fra den aandløse Materialisme, som mener at kunne undvære enhver religiøs Garanti. Han takkede mig i et elskværdigt Brev, hvori han skrev: »De trækker mig nok lidt vel meget over ad Dem selv til, men i det væsentlige tror jeg, vi er enige.« Under en af vore Samtaler sagde han: »De er vistnok mere anlagt til Kunstner end til Videnskabsmand.« Og deri havde han Ret. Maaske skulde han, for at være helt korrekt, have sagt, »og mere anlagt til Lærer end til Kunstner og Videnskabsmand.«

I 1884 var det 200 Aar siden Holbergs Fødsel, og i den Anledning ønskede Højskoleforeningens Formand, Harald Holm, nogle Foredrag med Oplæsninger af Holbergs Komedier. Han spurgte Hostrup, om han ikke vilde paatage sig dette. Hostrup anbefalede ham i Steedet, da han ikke turde indlade sig paa at læse op, at henvende sig til mig, om hvis Eksistens Harald Holm ikke havde Anelse. Saaledes kom jeg i Forbindelse med

Højskoleforeningen, og derigennem indlede den Del af mit Livsarbejde, som jeg anser for min væsentligste Adkomst til at mindes. En Del af mine Tilhørere ved de 6 »Holberg=Aftener« 1884, kom senere ud i Landet som Lærere, Præster og Venner af Højskolen, og fra dem fik jeg i Aarenes Løb talrige Anmodninger om at tale og læse for de forskellige Kredse, der ønskede litterær Oplysning. Det blev imidlertid først Aaringer efter, at dette Arbejde tog Fart; der skulde forinden gives mig Anledning til helt andre Opgavers Løsning.

Ferdinand Falkenstjerne forsøgte i Aarene 1881—86 et Højskolearbejde i København. Ved hans Højskole var jeg en Tid Lærer sammen med Johan Borup. Jeg ydede ogsaa Bidrag til et Blad, han udgav, bl. a. et Digt om Walt Whitman, som jeg havde lært at kende gennem Rudolf Schmidts Oversættelse af hans »Demokratiske Fremblik« og en Afhandling om ham i »Idé og Virkelighed«. Det viste sig praktisk umuligt at indføre den Grundtvigske Højskole i København. Først da Johan Borup nogle Aar senere oprettede sin Lærestanstalt, var Formen fundet, og til dette betydningsfulde Arbejde fik jeg Lov at yde mit Bidrag gennem en lang Aarrække. Det er, mens dette skrives, endnu ikke afsluttet og har været mig til stor Glæde Livet igennem.

Johan Borups Moder var født Trier, og Ernst Trier, Forstanderen for Vallekilde Højskole, var hans Onkel. Da Trier gerne vilde fejre Holberg, anbefalede Borup ham at henvende sig til mig, og engang i det tidlige Foraar tog Borup og jeg saa den lange Tur til Vallekilde. I en morsom Skildring af vor Rejse har Borup fortalt, at den ikke faldt ham lang. Jeg læste »Erasmus Montanus« højt og har sjælden set et Menneske le saa

hjerteligt som Trier ved den Lejlighed. Han foreslog mig at komme ud til Højskolens Sommerkursus en Maanedstid og hver Aften læse et Digterværk højt for de unge Piger. Saaledes lærte jeg ikke alene ved Selvsyn en af de mest kendte danske Højskoler at kende,

Ernst Trier

men gjorde i dens Forstander Bekendtskab med en af Højskolens betydeligste Mænd, en Mand, som det var en uforglemmelig Oplevelse at være sammen med og høre paa. De Foredrag, hvori han skildrede det gamle Testaments Skikkelser, gav dem Kød og Blod, og Aand tillige, for hans Tilhørere. Som Menneske var han ildfuld, begejstret og fyldt af en ægte uforfalsket Menneskekærlighed. Den Maade, hvorpaa han kom os alle

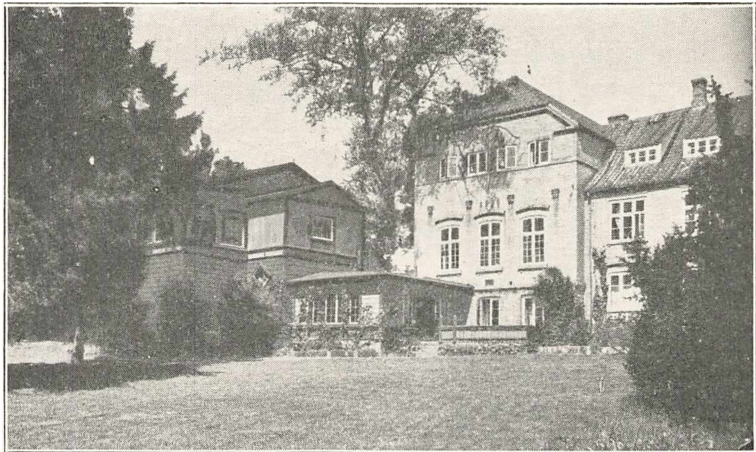
imøde, varmede helt ind i Sjælen. Den første Morgen jeg tilbragte paa Vallekilde, kom han op til mig, satte sig ved min Seng og sagde: »Den Seng, De nu ligger i, husede Bjørnson, da han arbejdede paa »Fiskerjenten«, jeg maatte hver Morgen komme op til ham og sidde et Kvarterstid hos ham, for at han, som han udtrykte det, kunde komme blidt ind i Dagen.«

Under Sommeropholdet havde jeg en hel lille Lejlighed til min Raadighed i Skolens Nærhed, og jeg fik Lov til undertiden at følges med Trier til hans lille Sommerhus ved Kattegat, en Gunst, som mange misundte

mig. Triers Svigersøn og Efterfølger som Forstander Povl Hansen har i sin Bog om ham sat ham et smukt og velfortjent Minde.

Oplæsningerne havde jeg megen Glæde af. Trier bi-
vaanede dem ofte selv, og paa forreste Række sad ved
hinandens Side tre nydelige Bachfische, som jeg fik
den Lykke at indføre i Shakespeares Digtning. Ingen
af dem glemte det siden, hvad jeg fik kærkomne Vid-
nesbyrd om. Den ene var den 15-aarige Sigrig Trier,
som blev Povl Hansens Hustru, den anden den lys-
blonde Marie Nutzhorn, den tredie Ingeborg Schrøder
med to sorte Fletninger ned ad Nakken. Tre af Høj-
skolens Dynastier var saaledes repræsenterede gennem
deres Kronprinsesser. Jeg tror, Sigrig var den, der in-
teresserede mig mest. I 1910 indbød daværende For-
stander Povl Hansen mig til at tale og læse ved Skolens
Efteraarsmøde. I Anledning af, at det var 25 Aar siden
hin Sommer, havde de tre Damer indfundet sig og sad
paa deres tidligere Pladser, og jeg kendte dem straks
alle tre, skøndt de jo unægtelig var noget forandrede i
det Udvortes. Forresten havde jeg i de mellemliggende
Aar ofte truffet Sigrig Hansen og Marie Nielsen, gift
med Højskoleforstander Rasmus Nielsen, Særslev. In-
geborg Schrøder havde jeg ikke set eller hørt noget til.
Da jeg engang, inden 1910, var til Efteraarsmøde paa
Vallekilde sammen med Askovskolens Forstander, Ja-
cob Appel, kom jeg til at omtale de tre unge Tilhører-
inder fra dengang og sagde: »Sigrig og Marie har jeg
senere truffet, men hvordan mon det egentlig er gaaet
Ingeborg Schrøder?« Med dyb Alvor svarede Appel:
»Hende er det gaaet meget daarligt.« »Nej, hvor det
gør mig ondt at høre!« udbrød jeg; »hvordan da?«
»Hun er blevet gift med mig,« svarede han, og vi fik
os begge en lystig Latter. Til Afsløringen af Thor Lan-

ges Mindesten i Skibelund Krat var jeg for første og eneste Gang paa Askov Højskole, og Fru Appel viste mig den Ære at kalde mig sin gamle Lærer. Flere Gange havde jeg den Glæde paa Frederiksborg Højskole at møde hendes indtagende Datter, gift med Fre-

Vallekilde Skole

derik Begtrup, Holger Begtrups Søn og daværende Medforstander ved Skolen.

Mine Tilhørerinder ved Oplæsningerne paa Højskolen var iøvrigt mest jyske Gaardmands- og Fiskerdøtre, og det var en Glæde at se den Interesse, hvormed de fulgte dem. Da jeg spurgte nogle af dem, hvilket af de 30 Stykker, de havde hørt, de syntes bedst om, svarede de enstemmigt »Det om den tungsindige danske Prins«. »I har Ret«, sagde jeg, »Hamlet er ogsaa det bedste af alt det, I har hørt.«

Paa Vallekilde var Fru Asta Grundtvig i Besøg, og jeg var naturligvis stærkt optaget af at lære den store Mesters Hustru at kende. Det var i Provisoriernes

Dage, og desværre fyldte denne bitre Strid i altfor høj Grad Sindene, navnlig hendes, saa jeg fik ikke noget videre Udbytte af dette Bekendtskab. Fru Grundtvig gjorde et heftigt, næsten fanatisk Indtryk. Jeg husker, at en norsk Højskoleforstander Rolfsen, Broder til Nordahl Rolfsen, var i Besøg paa Skolen og spurgte, hvordan det dog hængte sammen med den Dom, der var overgaaet Chresten Berg paa Grund af hans Adfærd i Holstebro. Der var fra Estrup udgaaet et Paalæg til alle Politimyndigheder om at overvære politiske Møder og standse disse, hvis der blev opfordret til Oprør mod Loven, hvad man med nogen Grund kunde befrygte vilde ske. Da Herredsfogden i Holstebro — han hed vist

Asta Grundtvig

Sørensen — var noget tunghør, forlangte han at overvære Talerne paa selve Tribunen, hvor de blev holdt, hvad han altsaa var nødt til for at kunne gøre sin Pligt. Berg nægtede at tale, hvis Sørensen ikke fjernedes. Mødets Indbydere, Gaardejerne Noes og Nielsen, førte saa Herredsfogden ned, skønt han alvorlig advarede dem, og som den, der havde foranlediget denne Vold mod Politimyndigheden, idømtes ogsaa Berg Fængselstraf. Rolfsen fik imidlertid af Fru Grundtvig og Trier den Forklaring, at »en Hr. Sørensen« ganske uberettiget havde boret sig ind mellem Lederne paa Tribunen, og at det var fuldkommen berettiget at vise ham

bort.« »Men det kan Berg da ikke blive dømt for?« sagde Nordmanden forbavset. »Jo, her i Landet,« svarede Fru Grundtvig; »vi lever under russiske Forhold.« Jeg sad paa en Skammel i en Krog af Værelset og kunde derfor se paa Rolfsen, at han blev mer og mer desorienteret. »Sørensen var Herredsfoged,« sagde jeg saa, hvorpaa Bispinden og Trier fór hen til mig og med forbitrede Miner raabte: »Vil De forsvare den Gemenhed?« »Nej,« svarede jeg, »jeg vilde kun forklare Hr. Rolfsen Sammenhængen.« De næste fire—fem Dage vilde hverken Fru Grundtvig eller Trier tale til mig, men han i alt Fald forvandt sin Vrede og blev mild og god. Da jeg en Dag foreslog at læse noget højt af Heiberg, vakte jeg dog atter hans Harmen. »Ved De, hvordan Heiberg har skrevet om Grundtvig?« spurgte han indigneret. »Jo,« svarede jeg, »men det er jo saa længe siden, det havde Grundtvig vist glemt, inden han døde.« »Af Heiberg læses der intet i mit Hus,« sagde Trier bestemt, og dermed var Sagen afgjort. Trier var nær Slægting af Henrik Hertz og ejede flere Værker af ham med Digterens egen Paaskrift: »Til Ernst«. Af ham fik jeg — kun med Nød og Næppe — Lov til at læse »Kong Renés Datter.« Der gik Aar efter disse Oplevelser, før Trier igen bad mig komme til Vallekilde, men jeg havde dog den Glæde at mødes med ham paany før hans Død 1893, og han gav mig den samme hjertelige Modtagelse som første og anden Gang. Da Povl Hansen som Forstander indbød mig til et Efteraarsmøde, spurgte jeg halvt i Spøg, om jeg maatte tale om Heiberg, og fik et bifaldende Svar. Jeg fortalte ham saa Historien med hans Svigerfader, og han sagde smilende: »Saaledes er det nu ikke mere.« Deri havde han Ret, og jeg tror, det er til Højskolens Gavn, at det nu er anderledes.

Medens jeg var paa Vallekilde Højskole, blev min Fader syg. Han havde aldrig fejlet noget og var meget utaalmodig over at maatte holde Sengen. Da jeg kom hjem i Efteraaret og besøgte ham, blev jeg forfærdet over hans Udseende, og i vore Samtaler lod han mig da ogsaa forstaa, at han selv vidste, det bar mod Døden. Han bad mig læse for ham de Digtværker, han havde elsket mest i Livet. Underligt var det efter de mange festlige glade Oplæsningsaftener paa Vallekilde at fortsætte i Sygeværrelset, hvor min elskede Fader beredte sig paa Døden. Navnlig »Aladdin« frydede ham. »Du kan vist ofte i dit Liv faa Glæde af den Evne, Vorherre har givet dig,« sagde han, »men du kommer aldrig til at glæde nogen mere, end du nu har glædet mig.« Et Par Dage før han døde af Kræft i Blæren, bad han mig læse Wessels »Smeden og Bageren«, og jeg husker tydeligt, hvorledes han lo, skønt det var ham besværligt, og gentog: »Beredt paa Døden altid vær! Den kommer, naar du mindst den tænker nær.«

I Efteraaret 1885 blev jeg viet til Cattarina Wegmann. Til vort Bryllup sendte Fader en Sang, den sidste, han digtede. Nogle Dage senere blev jeg vækket tidlig om Morgenen ved et Bud, der bad mig komme straks ud til ham i Pilealléen. Jeg var hos ham sammen med min kære Stifmoder, til han op paa Dagen døde. »Du maa ikke blive vred paa mig,« sagde han, »hvis det nu ikke bliver til noget, men jeg vilde saa gerne have dig hos mig i det sidste.« Han var ved fuld Bevidsthed og ikke ængstelig. Pludselig rejste han sig halvt op i Sengen og sagde: »Hvad er det hvide derhenne?« Jeg fulgte hans Blik og svarede: »Det er vist Haandklædet, du ser paa.« »Aa, er det ikke andet,« sagde han skuffet og lagde sig tilbage paa Pudsen. Lidt efter sagde han: »Nu har jeg det daarligt, men jeg skal

jo ogsaa dø.« Han greb Stifmoders og min Haand med sine to og begyndte at bede Fadervor højt; midt i Bønnen standsede han og lagde Hovedet ind mod Stifmoders Bryst; hun fortsatte, til Bønnen var sluttet. Da var han gaaet bort. Han blev 57 Aar og fik den Død, han havde ønsket sig. Det undrede ham altid, naar han hørte Folk sige, at de helst vilde dø pludseligt uden at vide det. »Da vil jeg rigtignok nødig snydes for min Død,« sagde han. I 3—4 Maaneder beredte han sig hver Dag til den. Jeg føler paa samme Maade og forstaar saa godt, at man i den gamle Kirkebøn bad: Gud bevare os for Pest, Brand, Krig og Bratdød! Fader blev begravet paa Garnisons Kirkegaard, hvor jeg efter al Rimelighed ogsaa engang skal begraves, og vi Børn rejste over ham en Sten med den Indskrift, han havde ønsket sig, som jeg tidligere har nævnet.

Om mit Ægteskab ved jeg ikke meget at berette. Vi havde det godt sammen og følte begge Velsignelsen ved at eje et Hjem. Min Hustru var en livlig og kærlig Natur, et stort, elskeligt Barn, som egentlig aldrig blev voksen. Jeg gjorde hurtigt den Erfaring, at der ikke kunde være Tale om et aandeligt Samliv mellem os, udover hvad Dagen og Vejen gav, men jeg tænkte, at saadan var det vel i alle Ægteskaber: man delte Dagliglivets Hændelser med hinanden og levede iøvrigt sit indre Liv hver for sig. At det kunde være anderledes, faldt mig ikke ind. Jeg tror ogsaa, at vore Venner mente, vort Forhold var, hvad man kalder »et lykkeligt Ægteskab«; der var saare sjælden nogen Uenighed mellem os, og da jeg havde mærket, at det ikke morede hende at høre mig læse de Ting, jeg syntes om, holdt jeg op dermed. Det hændte nogle Gange, at hun faldt i Søvn over min Læsning, træt som hun var af Dagens Arbejde. Trods Forskellen i vor Alder følte jeg mig

altid som langt den ældste af os to, ja, undertiden syntes jeg, at det, jeg følte for hende, mere var en Faders end en Elskers Kærlighed, og jeg tror, hun i Grunden følte det paa samme Maade.

Økonomisk gik det os godt. Vi havde hver vort Dagsarbejde, hun som Lærerinde i Fransk og Engelsk, jeg paa mine Skoler og om Eftermiddagen med Manu-
ducenter. 1886 fik jeg en Forespørgsel fra Skolebestyrer Karl Schneekloth, om jeg vilde holde en Række litteraturhistoriske Foredrag for Lærerne ved hans Skole og indbudte Gæster. Emnet skulde være Roman-
antikens Gennembrud i Europa udenfor Danmark. Det var netop det Stof, Georg Brandes havde behand-
let saa partisk og uefterretteligt for den tyske Roman-
tik's Vedkommende, saa det var mig en særlig Tilfreds-
stilling at behandle det, som jeg fandt det forsvarligt. Rimeligvis var det Karl Schneekloths Søster, som jeg havde undervist hos Frk Zahle, der skaffede mig denne Bestilling, maaske vilde Schneekloth paa den Maade undersøge, om jeg egnede mig til at blive fast Lærer ved hans Skole. Det blev en Række gode Aftner med Samvær bagefter ved Theen, og Resultatet var, at jeg 1887 fik det Hverv at fortælle Skolens Elever i øverste Klasse (to Aars Kursus) om Verdenslitteraturens Hovedskikkelser. Senere var jeg ogsaa nogle Aar Lærer i Dansk for øverste Klasse og dimitterede, men mit snart paafølgende Arbejde ved Dagmarteatret gjorde det umuligt for mig at vedblive hermed. Derimod fortsatte jeg med Foredragene om Verdenslitteraturen til 1933, da Ministeriet afskedigede mig paa Grund af Alder (uden Pension) efter 46 Aars Skolegerning. Det vilde et Par Aar tidligere have været mig en stor Sorg at maatte ophøre med et Arbejde, som skaffede mig megen Glæde og Anerkendelse fra Elevernes Side,

men i de sidste to Aar (1932—33) var Tonen mellem Eleverne, som nu, da Skolen var Statsskole, kom fra alle Samfundslag, blevet saa utaalelig, at det var befriende for mig at slippe. Det var Kommunismens Pøbel-evangelium, som forstyrrede de unge Hjerner. Forhaabentlig kommer de sig igen, naar de lærer Livet at kende ved Selvsyn.

Vilhelm Klein

I Jan.—Febr. 1886 holdt jeg nogle Foredrag hos Frk. M. Westenholz paa Folehavegaard om Goethe. Blandt mine Tilhørere var en halv-voksen Pige, Datter af Dinesen («Boganis»); hun har senere vundet Verdensry for sine »Gothiske Fortællinger«. I et Selskab, hvor jeg traf hende i 1934, fortalte hun mig, at hun kunde huske vort Samvær hos Tanten for 48 Aar siden. Samme Vinter læste jeg ogsaa op paa Vældegaard ved

Gentofte paa Rasmus Hansens Kvindeskole og underviste i Fysik. Derude boede Vilh. Birkedal, som jeg fik et smukt Indtryk af, og lige overfor Skolen Carl Brosbøll, min Ven fra Barndomsaarene, med hans anden Hustru, Forfatterinden Augusta Brosbøll. Jeg var nogle Gange deres Gæst og beundrede de dejlige danske Hunde, han opdrættede. Han gjorde ikke som Birkedal, Indtryk af at være en Aandens Mand, der havde naaet Støvet's Aar, men bar sin Alder med Værdighed; han var faldet stærkt af og syntes undertiden uklar i Tankegang og Tale.

I 1886 kom Professor Wilhelm Klein, en af Rasmus

Nielsens trofaste Disciple, til mig og spurgte, om jeg i hans Hjem vilde holde nogle filosofiske Foredrag for den Ungdom, som han og hans Hustru samlede om sig. Dette fortsattes gennem en Række Aar og førte til, at jeg kom til at holde Foredrag over Kunsthistorie ved Tegneskolen for Kvinder, som Fru Charlotte Klein var Forstander for. Men vigtigere var det, at jeg i Klein vandt en Ven for Livet, en af den Slags Venner, man højt regnet faar et Par Stykker af, som forstaar og holder af En og bærer over med det, de ikke forstaar. Jeg vil i det følgende ofte komme tilbage til dette Venskab, vistnok det værdifuldeste af den Slags Forhold, Livet bragte mig. Hos Klein saa jeg engang i Februar 1886 den store danske Arkitekt Theophilus Hansen, Onkel til Fru Josef Glæser, en ægte »Aladdintype« med et Par geniale Øjne, hvori der glimtede et gavtyveagtigt Lune. Trods det lange Ophold i Wien og Athen talte han uforfalsket Nyboderdialekt.

Charlotte Klein

Endnu skal jeg nævne, at der blandt mine Manuducenter til Filosofikum var en ung Mand ved Navn Christen Riis-Knudsen. Da han havde taget Filosofikum, begyndte han at forberede sig til en Magisterkonference i Litteraturhistorie og bad mig om ogsaa her at være hans Lærer. Hvad det skulde udvikle sig til et Par Aar efter, kunde jeg jo ikke ane, men det var en Glæde at arbejde med en saa interesseret og idealistisk ung Mand

som han, og vi knyttede efterhaanden et Venskabsbaand, som bl. a. førte til, at jeg med min Hustru tilbragte en Sommer hos hans Moder og Stiffader paa Blistrup (Mors), hvor jeg lærte hans yngre Broder Johan Knudsen at kende. Ogsaa ham manudcerede jeg til Filosofikum, vi blev Venner, og Venskabet, som ganske vist maatte bestaa nogle ret haarde Prøver, har holdt til Dato.

7.

VENDEPUNKTET.

JEG var nu fyldt de 27 Aar, altsaa ingen Yngling mer, stod ved Indgangen til Manddommens Tid. Jeg var kommet til Ro, mente jeg. En Del Illusioner var bristede, men jeg vidste af andres Forsikringer, at saadan gik det altid ved Ungdomstidens Afslutning. Matematikken havde jeg opgivet. Den skaffede mig fremdeles en Del af det daglige Brød, men Drømmen om at yde noget nævneværdigt i dens Tjeneste var død. Digterdrømmene var det gaaet ligervis. Mine Forsøg paa at skrive for Teatret henlaa i min Skrivebordsskuffe, der var ingen Brug for dem noget Sted. At faa en Bog udgivet, naar man som jeg stod i aaben Opposition til den almægtige Brandesklike, maatte efter min Forlægers Ord betragtes som haabløst. Tanken om at blive Skuespiller saa jeg nu paa med vemodig Humor. Naturen havde nægtet mig de ydre Betingelser, som i alt Fald den Gang ansaas for absolut nødvendige. Saa var der Filosofien. Jeg omgikkes med Planer om at skrive en Doktordisputats, der skulde handle enten om Søren Kierkegaard eller om George Berkeley, hvis Filosofi syntes mig aandsbeslægtet med Rasmus Nielsens, men Professor Høffding fraraadede mig indstændigt at spille min Tid paa Forsøget, som han var vis paa, vilde mislykkes. Det var jeg selv klar over. De, der skulde

bedømme mit Arbejde, var Modstandere af Rasmus Niensens Filosofi, og de vilde utvivlsonst afvise et Arbejde, der byggede paa den.

Men jeg havde det jo godt, økonomisk sorgfrit, i et hyggeligt Hjem sammen med et elskeligt Menneske, som jeg holdt af, og som holdt af mig. Naar alt kom til alt, var Evnen til at undervise vel mit væsentlige Talent, og man var jo tilfreds ved de Skoler og blandt de private Elever, som jeg virkede for. Saa var det sagtens Forsynets Mening med mig, at jeg skulde gøre dette Arbejde saa godt, jeg kunde, og iøvrigt glæde mig ved at dyrke mine aandelige Interesser i min Fritid for egen Regning.

I Efteraaret 1886 fødte min Hustru en lille Pige. Næsten et Fjerdingaar laa hun syg af Barsel-feber. Jeg vaagede om Natten hos hende, saa ofte det var mig muligt, i evig Angst for at miste hende. Hun kom sig, men Barnet døde, inden det fyldte Aar. Sorgen var saa frygtelig, at, da vi næste Aar fik en Dreng, som jeg opkaldte efter Walt Whitman, turde jeg ikke give mig hen til Glæden over ham, vovede heller ikke, da en lille Pige og atter en Dreng kom til, at binde mit Hjerte til dem som til den førstefødte. Tit følte jeg mig ensom, og nu og da mindedes jeg det Øjeblik, da jeg opgav Matematiken, fordi det syntes mig en uudholdelig Tanke, at hele mit Liv skulde udfyldes af den. Ogsaa nu kunde det hænde, at jeg spurgte mig selv: skal *dette* være dit Livs Indhold? Saa tænkte jeg atter: saadanne Tanker skyldes nedarvet Tungsind og skal forjages. Jeg fandt Trøst i den Betragtning, at Resignation maa være Livets Grundstemning. Vi lever for at opdrages, ikke for at glædes.

Jeg havde, mens jeg boede hos min Tante, haft en Hund, som jeg holdt meget af. Dens Selskab var mig

til stor Opmuntring. Men jeg havde maattet forære den til en Bekendt paa Landet, fordi den undertiden, naar jeg var paa Skolen, og den var alene hjemme, tog en Bog ud af Reolerne med sine Tænder og flaaede den i smaa Stumper. Jeg husker, at Rudolf Schmidt engang sendte mig et Skrift, han lige havde udgivet, med et Brev, hvori han skrev: »De er en af de faa, som kan læse denne Bog med Udbytte, men mærk Dem: den maa tygges grundigt igennem.« Jeg lagde Bogen uop-skaaret paa mit Bord. Da jeg kom hjem fra Skolen, havde Kvik tygget den saaledes igennem, at der ikke var et helt Blad tilbage.

Kort efter mit Bryllup fik jeg Brev fra Manden, som jeg havde foræret Hunden, at han havde maattet skyde den, da den var begyndt at bide Lam. Jeg turde nu ikke tænke paa at anskaffe mig en Omgangsfælle ad den Vej, hvad undertiden var kommet mig i Sinde. Man har Lov til at finde det taabeligt, men ogsaa denne Tanke voldte mig Sorg. I det hele taget tror jeg, at Tungsindet i disse Aar havde stærkere Tag i mig end nogensinde før, og mit Selskab var neppe synderlig op-muntrende for mine Omgivelser.

Det var et S sammenspil af forskellige Omstændig-heder, tilsyneladende uden indre Forbindelse, som førte mig til det afgørende Vendepunkt i mit Liv. Atter her gik det mig som saa ofte før: det var ikke mig, der handlede med et Maal for Øje, det kom alt til mig som skænket af en ukendt Magt, og først langsomt gik det op for mig, hvad dette nye vilde mig og fordrede af mig.

Jeg nævnede blandt mine Manducenter Christen Riis-Knudsen. Han havde 1885 paa egen Regning udgivet et Skrift om de litterære Forhold i Danmark og rettet et Angreb paa Brandesregimentet, navnlig for dets Un-

dertrykkelse af alle litterære Bestræbelser, der ikke underordnede sig Føreren. Han hævdede heri, at det værdifuldste i Tidens danske Digtning var det, der skyldtes Brandes' Modstandere. Et Par Aar senere (1887) holdt Bjørnson sit Foredrag om »Engifte og Man-

C. Riis Knudsen

gegifte«, hvori han tog bestemt Afstand fra sine radikale Venner, der havde opstillet Læren om »den frie Kærlighed.« I Tilslutning hertil udsendte Vilh. Klein en Række »Anti-brandesianske Flyveblade«, som gik i erklæret Kamp mod Tyranniet. Det var tydeligt, at dets Magt forsaa vidt var i Tilbagegang, som man nu dog fik Lov til aabenlyst at udtale sig mod det. Ogsaa blandt det yngste Digterkuld viste sig oprørske Tendenser. De to betydeligste af Tilhængerne, Drachmann og Karl Gjellerup meldte sig fra (1883 og 1885)! Riis-Knudsen mente, at Øjeblikket nu var kommet til at udgive et litterært Maanedskrift, der skulde samle Modstanderne og tillige give Plads for en ny positiv Digtning. Han foreslog mig at være dets Redaktør og tilbød at financiere Foretagendet, som maatte antages at give Underskud. Jeg overvejede Sagen og sagde ham, at han selv burde være Redaktør, da baade Ideen og det økonomiske Ansvar var hans, men at jeg af al Evne vilde støtte ham i Kampen. Da ogsaa Rudolf Schmidt, som vi henvendte os til, og som Riis-Knudsen ogsaa

hadde opstillet Læren om »den frie Kærlighed.« I Tilslutning hertil udsendte Vilh. Klein en Række »Anti-brandesianske Flyveblade«, som gik i erklæret Kamp mod Tyranniet. Det var tydeligt, at dets Magt forsaa vidt var i Tilbagegang, som man nu dog fik Lov til aabenlyst at udtale sig mod det. Ogsaa blandt det yngste Digterkuld viste sig oprørske Tendenser. De to betydeligste af Tilhængerne, Drachmann

tilbød Stillingen som lønnet Redaktør, var af min Mening, besluttede vi, at første Hefte skulde udsendes Oktober 1888 med Riis-Knudsen som Redaktør.

Tidsskriftet fik efter Schmidts Raad Navnet »For Literatur og Kritik«. Det indledes med et overordentlig skønt Digt, som Molbech havde skrevet paa sit Dødsleje i Foraaret 1888 om Oehlenschläger, og som Ernst v. d. Recke stillede til vor Disposition, da Molbechs efterladte Papirer var overdraget ham til Udgivelse. Derefter fulgte et Foredrag af Rudolf Schmidt »Om Romantik og Realisme«, et Digt af Gjellerup, en Novelle af Magdalene Thoresen, en Række Skizzer om moderne franske Malere af Vilh. Klein og sluttelig en Afhandling om det tyske Gæstespil i Foraaret 1888 i København; den var udarbejdet af Riis-Knudsen i Fællesskab med mig og fremkom under hans Navn, selv havde jeg ønsket at vente med mit Bidrag i Form af en Boganmeldelse (Einar Christiansen's »Broder Rus«) til andet Hefte.

Foretagendet vakte Opmærksomhed, blev naturligvis angrebet, men fik saa god Tilslutning, at Riis-Knudsen ikke tabte synderligt af den indskudte Kapital. Jeg tror, der var flere end jeg, der aandede op som befriede fra et Mareridt, da de saa Muligheder aabne sig for en ny Kurs ud af den tunge Luft, som siden 1870 havde ligget beklumrende over det danske Aandsliv. For mig var det, som om begravede Haab langsomt rejste sig af deres tidlige Grav.

Men der var andre Vaartegn. I 1888 afholdtes i København en nordisk Industri og Kunstudstilling med Bidrag fra de store Lande. Navnlig den franske Malerkunst var, takket være Carl Jacobsen og Klein, repræsenteret ved nogle af dens første Navne. De store Mestre var stærkt interesserede i Sonnes Fresker uden-

paa Thorvaldsens Museum, de erklærede dem for ene-
staaende i Datidens Kunst og bragte den gamle Maler
en samlet Hyldest ude ved hans Villa i Pilealleen, (han
var 87 Aar og døde 1890), og de bestilte kostbare Gen-
givelser af Frisen til det franske Kunstakademi i
Paris.*) Da jeg havde hjulpet til med Ophængning af
de franske Malerier i Kleins Bygning paa Boulevar-
den udenfor Dagmar-teatret, fik jeg Indbydelse til Fe-
sten for Franskmændene ude paa Carlsberg. Navnlig
Falguière gjorde Indtryk paa mig.

Til dette Pust fra den store Verden kom det for mig
og min Fremtid vigtigere: det tyske Gæstespil paa

*) Vilhelm Klein var Elev af M. G. Bindsbøll, Thorvaldsens Mu-
seums geniale Bygmester. Klein fortalte mig en Del om denne mær-
kelige Mand og paalagde mig ved Lejlighed at lade det gaa videre.
Jeg griber Lejligheden, skønt det jo ikke direkte hører blandt mine
Minder. Bindsbøll kunde ikke lide at stille sig frem, men paa sin
sære mutte Maade gav han de unge Kunstnere Impulser. Da Sonne
forelagde ham sin Plan til Udsmykning af Museets Ydre, var den
holdt i Datidens Stil: Genier med Blomsterkranse osv. efter pom-
peianske Motiver. Bindsbøll raadede ham til i Stedet at give Bil-
leder fra Thorvaldsens Liv, hvad Sonne indsaar var rigtigt. Til Grav-
stelen over Eckersberg havde Bissen skizzeret en »Dødens Genius«
med omvendt Fakkell, Bindsbøll raadede ham til at afbilde Eckers-
berg selv siddende ved sit Staffeli, »og saa,« tilføjede han, »kan du
jo give ham to Knægte bagved sig, der ser paa Maleriet; de kan
forestille hans Skole, Lundby og Marstrand f. Eks.« Bissen fulgte
Raadet, og Stenen findes nu i Muren om Garnisons Kirke. Til Mo-
numentet for Trearskrigen 1848—50 konkurrerede Bissen og Jeri-
chau, den første med en Thor, den anden med Uffe hin Spage.
Bindsbøll sagde til Bissen: »det var jo ikke Thor, som vandt Kri-
gen, det var Landsoldaten, hvorfor giver du os ikke hellere ham?«
»Han kan da ikke blive monumental,« svarede Bissen. »Hvorfor
ikke det?« spurgte Bindsbøll. »Giv ham en Bøgegren i Haanden,
og lad ham sætte Foden paa en Kanon, saa skal du se, han bliver
monumental.« Bissen fulgte atter Raadet, og »Landsoldaten« i Fre-
dericia minder om, at »Realismen«, ogsaa i Kunstens Verden, blev
til inden 1870.

Dagmar-teatret, hvor Josef Kainz lod mig se den store Skuespilkunst, hvorom jeg nok havde faaet en Anelse ved Aug. Lindbergs »Hamlet« og Rossis »Othello« paa Folketeatret i 1885 og 86, men som nu først ved Sammenspillet med de andre udmærkede Kunstnere aabenbarede sig i al sin Herlighed. Det var navnlig Schillers Dramaer, der blev levende for mig i den tyske Fortolkning. Som Klein i første Hefte af »Litteratur og Kritik« fortalte om de franske Mestre, gav Riis-Knudsens Afhandling om Kainz i samme Hefte et Udblik over Tyskernes Indsats i dette for mig saa betydningsfulde Aar.

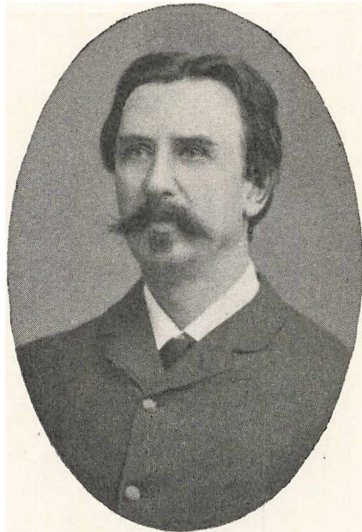

Josef Kainz

Endnu en personlig Oplevelse kom til, som maaske var den for mig vigtigste af dem alle. Jeg har fortalt, hvorledes jeg blev Lærer hos Schneekloth 1887. Nu hændte det, at Adam Hauch, Digterens Søn, som havde en Skole paa Vesterbro, søgte en Lærer i Fransk, der kunde vikariere for en sygemeldt Lærer, og lod forespørge hos Schneekloth. Jeg tog mod Tilbudet og kom derved i Forbindelse med Hauch.

Blandt mine Elever hos ham var Henning Rørdam, som jeg senere kommer til at omtale. Vi gennemgik Molières »Misanthropen« og for at give de unge Mennesker et Indtryk af dette Værks Værdi, inden vi begyndte den sproglige Gennemgang, der ofte ødelægger

et Digtværk for Eleverne, forelæste jeg Peter Hansens udmærkede Oversættelse. Hauch fik Nys derom og indfandt sig næste Time for at høre mig læse sidste Halvdel. Som alle Haucher var han en let bevægelig, impulsiv Natur, og han blev med et mildt Udtryk glad over min Oplæsning.

Adam Hauch

Mærkelig nok var jeg ogsaa ad anden Vej kommet i Forbindelse med den Hauchske Familie.

I 1886 fik jeg til min store Forundring at høre, at Elisabeth Horneman havde opgivet sin Uddannelse til Pianistinde og meldt sig til det kgl. Teaters Elevskole, hvor hun var blevet antaget. Blandt Skolens Elever var en Datter af William Hauch, Adam Hauchs Broder. Hun hed Gudrun Hauch, og hun og Elisabeth Horneman

blev Veninder, et Venskab, der blev af stor Værdi for dem begge, og ikke mindskedes gennem Aarene. Adam Hauch fik nu den Ide at foranstalte en Række Shakespeare-oplæsninger, som jeg skulde holde paa Hornemans Institut, hvor Gudrun Hauch og hendes Søster Ellen Hauch straks meldte sig som Tilhørere. Ogsaa Elisabeth Hornemans to Kusiner Bodil og Agnete Hartmann, Emil Hartmanns Døtre, og en Del andre kom til. De tre Veninder Elisabeth, Gudrun og Ellen var begejstrede Tilskuere ved Kainz-forestillingerne og lærte sig Tysk for at kunne faa det størst

mulige Udbytte af dem. — Saaledes gik det til, at jeg paany kom i jævnlig Forbindelse med Hornemans Hus, og nu følte jeg mig ikke som en uværdig Snyltegæst uden Forstand paa Husets Genius, Musiken, nu var der knyttet et Baand, som blev stærkere for hver Gang, jeg kom der. Intet knytter vel Mennesker nærmere til hinanden end fælles Interesser og fælles Arbejde. Det varede ikke længe, før jeg fik Indbydelse til at besøge Frøknerne Hauchs Hjem paa Platanvej, hvor jeg traf deres Bedstemoder, Renna Hauch, Digterens Enke, og havde det Mod at læse for hende og de tre unge Piger Hauchs »Tiberius«, senere ogsaa andre klassiske Værker.

Mit Liv havde faaet et nyt Indhold, en ny Farve, hvori jeg med forundret Glæde genkendte noget, jeg engang havde ejet, men mente tabt for bestandig. Det var som at vende tilbage til sit Fædreland fra en Udlændingstilstand, »das Land, das *meine* Sprache spricht«, som det hedder i Schuberts dejlige »Vandrer«. Det snart næsten daglige Samvær med Mennesker, unge og gamle, som følte for de samme Aandsværdier som jeg og paa lignende Maade, var en Lykke, jeg ikke havde tænkt mig mulig, en Lykke, som fyldte og overvældede mig.

Inden jeg gaar over til at omtale det sidste Afsnit af mine Livserindrings første Del, vil jeg fortælle om de

Elisabeth Horneman, Gudrun og Ellen Hauch

to mærkelige Kvinder, som jeg netop paa dette Tids- punkt dels lærte at kende, dels opfriskede Bekendtska- bet med: Fru Hauch og Fru Heiberg. Om den sidste ved de fleste Danske Besked fra hendes »Et Liv gen- oplevet i Erindringen«, alligevel kan det maaske inter- essere at læse, hvad Indtryk hun gjorde som ældre paa en af senere Generation. Om den anden vides der ikke saa meget, og hun er et ikke mindre værdifuldt Be- kendtskab. Pastor M. Hatting, som er gift med en Dat- ter af Adam Hauch og har udgivet en interessant Biografi af Carsten Hauch, har i »Tilskueren« (1928) meddelt en Række Breve fra Hauch og Fru Hauch, skrevne paa Digterens sidste Rejse, indledet med en Karakteristik af Fru Hauch, og Fru Gudrun Hertz, f. Hauch har i »Tilskueren« (1896, August) givet et leven- de Billede af sin Bedstemoder. Men disse Kilder er det ikke Hvermands Sag at opsøge. Jeg tillægger mit Bekendtskab med Familien Hauch saa stor Betydning for mit Livs Historie, at jeg mener det forsvarligt her at medtage min Opfattelse af Slægtens højt hædrede og elskede Ældste.

»Det var godt iagttaget af Hauch,« sagde Fru Hauch en Gang, »naar han mente, jeg lignede de islandske Sagakvinder, der aldrig glemmer og aldrig tilgiver, thi saadan er jeg netop«. Grundtrækket i Renna Hauchs Karakter var hendes fanatiske Sandhedskærlighed. Som Prinsessen kunde mærke en Ært gennem tyve Dy- ner, kunde hun spore Usandhed eller Uredelighed gen- nem nok saa mange Overtræk, og hun tilgav den aldrig. »Han er fuld af Løgn«, var ofte hendes Dødsdom over et Menneske, som dog maaske fik en mildere Dom af andre. Det var sikkert ogsaa dette Karaktertræk, som stillede hende antipatisk til Kirken: hun syntes ikke, de Kristnes Liv svarede til deres Tro. To af hendes

Svigersønner var Præster, men det hindrede ikke hendes Anklage mod Standen som Helhed. Hostrup satte hun dog Pris paa. Jeg husker, hun engang bemærkede: »Hostrup er et bundærligt Menneske. Det er mærkeligt, for han er dog Præst.«

Skønt hun elskede Naturen og Dyrene, mente hun ikke, Verden var saaledes styret, at hun kunde tro paa en kærlig Gud som dens Ophav. En Gang fandt jeg hende læsende i »Stanleys Rejse gennem det mørke Fastland«. »Kom herhen,« raabte hun, »De, som tror paa en Gud, og læs, hvad her staar.« Stanley beretter, hvorledes han finder nogle Negerslaver efterladt i Ørkenen af en Karavane, fordi de ikke kunde følge med. Da det er forbudt at dræbe dem, har Karavanens Fører

Renna Hauch

ladet dem ankre fast i Sandet ved Tvejer af Træ, anbragt om Halsen, saa de ikke kan rejse sig. Stanley kunde ikke have dem med, og da heller ikke han havde Lov til at gøre Ende paa deres Lidelser, maatte han lade dem blive liggende. »Naar saadan noget kan ske,« sagde Renna Hauch, »kan man saa tro paa Gud?« Jeg svarede hende, at kun den, der gennemskuer Tilværelsens Væsen og Mening, tør dømme om et saadant Tilfælde, og jeg bad hende overveje, hvad et treaars Barn vilde mene om f. Eks. en Tandoperation, udført

paa dets Moder under hendes lydelige Jamren. Mon vi overfor vor Tilværelses Gaader er stort mere end tre Aar gamle? Hun hørte opmærksomt paa mig, men rystede paa Hovedet og sagde: »Sofisteri«.

Dog dømte hun ikke en Overbevisning, som hun saa, var ærlig ment, hvor meget den end afveg fra hendes egen, og jeg tror, hun stundom følte det som et Savn, at hun ikke kunde dele sin Mands faste Tro paa et Liv efter Døden. I flere af Brevene til de højt elskede Børn slipper et uvilkaarligt »Gud velsigne Dig«, ind som Slutningsord.

Fru Hauch fortalte mig følgende Træk, som jeg finder værd at optegne. Paa Rejsen til Rom i Oktober 1871 gjorde hun og Hauch Ophold flere Steder af Hensyn til Hauchs Helbredstilstand. Naar han om Morgen vaskede sig, lagde hun Mærke til, at han mumlede noget for sig selv, og da hun lyttede efter, hørte hun til sin Forbavselse, at han konjurerede franske Hjælpeverber. »Vi skal jo til Italien, sagde hun, »hvorfor øver du dig paa Fransk?« Han søgte fint at undgaa Forklaring, men da hun trængte ind paa ham, sagde han: »Jeg ved jo godt, jeg ikke har langt igen. Nu vil jeg usigelig gerne i den anden Verden tale med Shakespeare. Den engelske Udtale er mig for svær, men Shakespeare kunde jo noget Fransk, det ser man af Scener i »Henrik den 5.«.

Fru Hauch havde lovet sin Mand at sige ham, naar de sagkyndige mente, det gik mod Døden, og skønt Lægen forbød hende det, opfyldte hun naturligvis Løftet. Hun saa hans Øjne straale af Glæde. I de paafølgende Dage trøstede han sig — resigneret som han var — med, at han, dersom han *ikke* døde denne Gang nok kunde faa Tiden til at gaa med en samlet Udgave af sine Digte, »men«, tilføjede han hver Gang med et

forlegent Smil, »jeg vil jo rigtignok meget hellere dø.«

Overensstemmelse i Livsanskuelse drog hende en Tid til Georg Brandes, dog var det sikkert ogsaa hans Intelligens, hans Aandrigthed og andre charmerende Egenskaber, der betog hende. Man har ment, at hun fik Hauch til at anbefale Brandes til sin Eftermand som Professor i Æstetik, men Brevene viser, at Hauch fattede denne Beslutning, fordi han mente, at Brandes var den blandt de Yngre, der bedst egnede sig til Stillingen, skønt han, Hauch, vidste sig i bestemt Mod sætning til Brandes' etiske og religiøse Anskuelser. Senere i Livet fik Renna Hauch Uvillie mod Brandes. Han var hende ikke sanddru nok, og hans sygelige Forfængelighed irriterede hende. Hun sagde ham det rent ud, men føjede til, at hun syntes godt om hans Kone og gerne for hendes Skyld vilde fortsætte Bekendtskabet, hvis han vilde finde sig deri. Jeg synes, det var ridderligt af Brandes, at han samtykkede.

Forfængelighed og Bornerthed var lige saa fremmed for hendes Karakter som Usandfærdighed og Uredelighed. Men lidenskabelig, som hun var af Natur, kunde hun tilgive næsten alt, hvortil Lidenskab drev et Menneske, naar maaske lige undtages Brutalitæt mod Dyr. Poetisk Sans manglede hun ikke, skønt mere kritisk end produktiv anlagt. De to Fortællinger, hun har udgivet anonymt »Tyrolerfamilierne« og »En Læges Dagbog« er ikke betydelige. Hun sagde en Gang: »Det eneste, jeg fortryder i mit Liv, er, at jeg udgav de to Bøger.« Men hun har uden Tvivl haft Del i den dramatiske Opbygning af »Søstrene paa Kinnekullen«, hvortil hun gav Hauch Ideen. Hovedskikkelsen, Ulrikka, har — ligesom Veronica i »Guldmageren« — haft en nær Slægtning af Hauch til Model. Af disse to Grunde lod Hauch Stykket spille anonymt, og i en

Fortale til den trykte Udgave siger han, at Motivet er ikke et Sagn, men heller ikke hans egen Opfindelse. I Søren Kierkegaards Papirer finder man en Udtalelse om, at »Søstrene paa Kinnekullen« er inspireret af hans opbyggelige Taler om Lillierne paa Marken og Fuglene under Himlen, men at Hauch undser sig ved at nævne hans lidet populære Navn. Dette beror altsaa paa en Misforstaaelse af Kierkegaard.

Fru Hauch var ikke »kvindelig« i almindelig Forstand, hun kunde virke haard, streng, næsten frastøðende. Æmhed har jeg kun set hende vise en Pudel, der fulgte hende overalt og fik Lov til at overslikke hendes Ansigt. Men Kvindelighed, i den Forstand, hvori hendes Yndlingsdigter, Goethe, bruger Ordet i »Faust«: *das ewig=weibliche*, den inderlige Medfølelse med dem, der lider, *den* ejede hun i fuldt Maal. Mod Fattigfolk var hun god, og de elskede hende. Hun ikke blot hjalp med Penge, men med sin personlige Indsats. Hun mente i Socialismen at finde Fremtidens Evangelium. Naar jeg i hin Tid, da jeg tildels saa paa disse Ting som hun, læste op i Rømersgade, saa jeg hende sidde blandt de jævne Tilhørere, og da jeg en gang fulgte hende hjem fra en saadan Oplæsning, sagde hun: »Jeg befinder mig altid saa vel mellem de Mennesker, de er ærlige. Den eneste Grund til, at jeg kunde ønske at leve længe, var, om jeg kunde opleve at se Socialismen sejre.« — Ak, om hun havde oplevet det, der nu sker i Rusland!

Endnu et lille Billede maa jeg have Lov at tilføje. Som Professor havde Hauch en Tid Fribolig paa Frederiksberg Slot. Da Adam Hauch en Dag fra Skole kom op ad Bakken med nogle Kammerater, saa han en Kone, der med Møje trillede en Tønde Øl op ad Bakken, og opdagede, at det var hans Moder, Professor-

inden. »Lad mig hjælpe dig, Mor,« raabte han, og saa trillede de i Forening Tønden op til Bakkens højeste Punkt udenfor Slotsporten. Her standsede Fru Hauch og sagde: »Adam, det var smukt af dig, at du ikke skammede dig for dine Kammerater over din Moder. Det skal du have et Kys for.« Og da hun med Lidenskab havde omfavnet og kysset sin Dreng, som lignede hende i Gemyt, saa hun og han, at Øltønden i Mellemtiden var begyndt at rulle nedad Bakken. I stigende Fart forsvandt den i Dybet, og den Hauchske Begejstring afløstes af hjertelig Latter.

Ja, hun lignede i Sandhed de islandske Sagakvinder. Det er maaske det mest træffende, der er sagt om hendes Karakter. Stolt, sanddru, ærlig, modig og haardfør som hine nordiske Valkyrieskikkelser, der ikke vilde lide Straadøden, men foretrak at riste sig med Geirsod, naar Alderen kom. Saaledes var hendes Liv og hendes Død for egen Haand som mer end firsindstyveaarig.

Adam Hauch havde hjulpet Fru Heiberg med Udgivelsen af Brevvekslingen mellem Fru Gyllembourg og P. A. Heiberg; for den udmærkede Indledning har han en god Del af Æren. Han omtalte mig for Fru Heiberg, som huskede, at jeg havde været hos hende tidligere. Hun ytrede et Ønske om at høre mig læse Scener af Shakespeare, og Adam Hauch indførte mig derefter i hendes Hjem. Jeg læste en Akt af »Richard den 3die«. Fru Heiberg forstod Shakespeare bedre, end Heiberg havde gjort. Meget af det, hun sagde om Iscenesættelsen og Udførelsen af hans Skuespil, var rammende og aandfuldt. »Richard er det Ondes Mysterium,« sagde hun, »Scenen mellem ham og Anna skal spilles saaledes, at han intet Øjeblik slipper hende med sit Blik. Som Slangen faar Fuglen til at gaa i Gabet paa sig ved at stirre paa den, saaledes skal han bedøve hende med

sine onde, brændende Øjne.« Da Høedt i sin Tid vilde spille Richard, indstuderede Fru Heiberg Annas Rolle, men kom aldrig til at udføre den, fordi Høedt i sidste Øjeblik ikke turde. Hun fremsagde den berømte Monolog ved Baaren for mig og spillede en Del af Scenen sammen med mig. Jeg fandt, at hun deklamerede stærkere, end vi i vor Tid finder det naturligt, hvad ogsaa gjaldt om hendes Fremsigelse af Jolanthes store Replik i »Kong Renés Datter«, som hun ogsaa reciterede for mig. Naturligvis var det betagende at høre hendes vidunderskønne Diktion, et Organ, hvis Sølvklang neppe havde sin Mage, men jeg vil tro, hun havde sin Hovedstyrke i Lystspillet mere end i Tragedien.

Høedt vilde som bekendt fremsige Richards sidste Replik: »En Hest, en Hest, mit Rige for en Hest«, med melankolsk grublende Tonefald. Fru Heiberg hævdede, at den skulde siges i vild Lidenskab, at disse faa Linier, hans sidste, skulde virke som et Uvejr, der drager over Scenen, og heri havde hun sikkert Ret. »Men«, sagde hun, »det kan jo ikke nægtes, at Høedt faar et vist Grundlag for sin Opfattelse, hvad han jo ogsaa fremhæver i sin »kristelige Æstetik«, derved, at Catesby svarer Richard: »Fly, Herre, jeg vil skaffe Jer en Hest,« hvorpaa Richard i Stedet for at modtage Tilbudet, svarer ham: »Træl, jeg har sat mit Liv paa dette Spil, og jeg vil friste Lykkens Terningkast.« Det synes jo ganske vist at tyde paa, at det ikke er en Hest, han vil have«. Jeg tillod mig at bemærke, at Richard, som vilde have Hesten for at kæmpe videre, da hans egen er dræbt under ham, forbitres over Catesbys Misforstaaelse, at han vil have den til at flygte paa, — at altsaa Vægten maa ligge paa Catesbys første Ord: »Fly, Herre,« og at Richards Raseri netop bekræfter Rigtigheden af hendes, Fru Heibergs, Opfattelse. Jeg

skal aldrig glemme det Lyn, der glimtede i Fru Heibergs Øjne ved denne Forklaring — hendes Øjne kunde funkle ligesom indefra — og hun udbrød: »Ja, saadan er det naturligvis. Havde jeg bare tænkt paa det, saa skulde han have faaet det paa sin Tallerken, det affekterede Vrøvlehovede.«

Om sit Spil i Shakespeares »Viola« (Helligtrekongersaften) sammen med min Grandtante Lise Holst, fortalte hun et Træk, der forekommer mig karakteristisk for begge to: »Hun var straalende smuk. Jeg spillede Viola, der forklædt som ung Mand vækker hendes Elskov. Saasnart jeg var i Mandsdragten, følte jeg som en Mand. Jeg kender en ung Mands Lidenskab naar han er forelsket, thi jeg var i den Scene forelsket i Lise Holst. En Aften, da Tæppet faldt, mens jeg knælede for hendes Tronstol, greb jeg, da Tæppet var nede, hendes lille Fod og kyssede den lidenskabeligt. Hun gav mig et Spark, saa jeg tumlede henad Gulvet og sagde: »La' vær' at være saa fjollet, Hanne!«

Heiberg stod uforstaaende overfor Blichers og Inge-manns Storhed. Fru Heiberg saa ogsaa her klarere end han. Hun læste »Hosekræmmeren« op fra Scenen ved en Aftenunderholdning paa Det kgl. Teater. Ved Inge-manns Hundredaarsfest havde jeg skrevet en Artikel om ham, hvori jeg udtalte mig ret skarpt mod Heibergs Kritik af hans dramatiske Digtning, thi der er ingen Tvivl om, at den røvede Ingemann Lysten til at skrive for Scenen. Et Par Dage efter fik jeg Brev fra Fru Heiberg, om jeg vilde komme op til hende. »De har Ret,« sagde hun, »Heiberg forstod desværre ikke Inge-manns Storhed, men,« føjede hun til, »jeg begriber ikke, at De sætter Grundtvig saa højt. Han er jo ganske blottet for Skønhedssans og Takt. Den eneste Gang, jeg var sammen med ham, kom han hen til mig, uden

at være præsenteret, og sagde: »De vil vel ikke bilde mig ind, at man kan spille Komædie uden at skabe sig.« Jeg blev maalløs. Siden sad jeg et Stykke fra ham ved Bordet, hørte hans hæslige Organ uden at forstaa, hvad han sagde, og havde en Følelse af, at der var en stor Slagterhund ved Bordet, som med kortest mulig Varsel kunde sætte Poterne i Suppeterinen.« — Fru Heiberg havde ogsaa *sin* Begrænsning.

Hun skaffede Ibsen og Bjørnson Oprejsning for den Uret, hendes Mand havde gjort dem ved at forkaste deres første Stykker. Hun iscenesatte »Hærmændene« og »Kongsemnerne« og førte dem til Sejr. Som bekendt takkede Ibsen hende i sit pragtfulde Rimbrev, skønt han maatte finde sig i, at hun strøg Slutningsrepliken i »Kongsemnerne« om Skule, at han var Guds Stifbarn paa Jorden, »Gud har ingen Stifbørn«, sagde hun.

»Et Væsen skabt i Naturens Søndagslune«, kalder Fru Gyllembourg hende i det Brev til P. A. Heiberg, hvori hun søger at besejre hans Modstand mod Sønens Giftermaal med »en Actrice«. »Et Mirakel« kaldte Møhl hende, og Bissen erklærede, at hun havde en Skikkelse, der paa det nøjeste stemte med Antikens Skønhedsideal — hun, Jødepigen fra Kælderen paa Christianshavn.

Æventyrlig var den Magt, hendes Personlighed udøvede, navnlig de gaadefulde mørkeblaa Øjne, og den forunderlig gribende Klang i hendes Talestemme. I sit Digt »Posthuset i Hirschholm«, skildrer Hertz, hvorledes han nede fra den mørke Gade ser hendes Silhuet i Vinduet mod Stuens Lys, mens hun nynner en Bellmansk Melodi: »Ak, og i Øjnenes natdunkle Blaa spejler sig Maanen og smiler.« Jeg sagde engang til Fru Heiberg, at Hertz, der ellers er saa samvittighedsfuld som Poet, her har gjort en lille Fejl, thi i den givne

Situation kan han ikke se hendes Øjnes Farve. Hun lo og sagde: »Det sagde Heiberg netop til ham, da han læste Digtet for os.« Sagen var, at Hertz kendte disse Øjnes Magt, hvad tydeligt fremgaar af den Dagbog, han førte under Sommeropholdet i Hirschholm 1833. Ingen, der har stirret ind i dette Dyb, undgik at føle Svimmelheden. »Modsatte Kræfter ser jeg i dit Øje, bragt af din Genius i skøn Forening,« synger han til hende: Lidenskabelighed og Selvbeherskelse, den samme Modsætning, han fandt i sit eget Væsen. Han var ved sit Racepræg beslægtet med hende, og disse to rigt begavede Jøder, har i Forening tilført dansk Digtning, navnlig dansk Teater, en Kolorit, som det uden dem vilde have savnet.

Maaske evnede hun at give den erotiske Lidenskab et saa betagende Udtryk paa Scenen, netop fordi hun aldrig gav den Lov til at rive hende med i det virkelige Liv — det saakaldte virkelige Liv. Sit Liv levede hun stærkest paa Scenen og i Digtningens Verden. En af de siste Aftener, jeg kom i hendes Hjem, havde vi aftalt, at jeg skulde læse »Othello« for hende. Da jeg kom, var hun meget svag og havde just den Aften haft en særlig slem Dag. Alligevel vilde hun ikke høre Tale om at udskyde Oplæsningen, hvad baade hendes Døtre og jeg indtrængende tilraadede. Akt for Akt spurgte jeg hende, om jeg ikke skulde stanse, men hun rystede energisk paa Hovedet. Og efterhaanden rettede hun sig i Vejret, hendes Øjne fik Glans, hendes Kinder Farve: »Hvor er det dog vældigt,« udbrød hun. »Det største i Verden.« Da vi skiltes sagde hun: »Jeg kommer vel nok til at betale dette her med en søvnløs Nat, men nogle Timers Samvær med den herligste Poesi, Jorden har frembragt, er den Pris værd.« Jeg forlod hende med et højtideligt Indtryk af, hvil-

ken ufattelig Spændkraft Kærligheden til den store Digtning kan give sine Udvalgte.

Hendes Yndlingsbog, næst Bibelen, var »Eleonora Kristines Jammersminde«. Netop *denne* Prinsesse, prøvet i Livets Modgang, som Guldet prøves, blev den fejrede Teaterprinsesses Ideal. Fornem og modtagelig som Prinsessen paa Ærten gemte hun tillige det Malm i sin Sjæl, som gjorde hende aandsbeslægtet med Fyrstedatteren fra Blaataarn.

Siste Gang jeg besøgte hende, var faa Maaneder før hendes Død. Jeg var Instruktør ved Dagmarteatret og havde faaet den Ide at opføre »En Sjæl efter Døden« til Heibergs Hundredaarsfest 1891. Jeg forelagde hende mine Planer til Iscenesættelsen. Hun forbausedes over Tanken, men gik omsider ind paa den og gjorde nogle Tilføjelser og Rettelser til mine Dispositioner. Desværre oplevede hun ikke at se Resultatet, som gav Teatret en smuk Succes. Hun døde ved Juletid 1890, 78 Aar gammel.

Om Heiberg talte hun tit. Hun anførte Prøver paa hans stundom barokke Lune. Engang kom han hjem fra Teatret og fortalte, at en Solodanser var faldet og havde beskadiget sit Ben, saa han aldrig kunde danse mere. Lidt efter hørte hun ham le. »Hvad ler du af?« spurgte hun. »Ja, det er rædsomt, man kan le af saadan en Ulykke, men det faldt mig pludselig ind, at det var, som om *jeg* havde tabt Forstanden.«

Heiberg var en Gourmet. Det krænkede ham, hvis man ved et Aftenselskab, hvor han var Gæst, ikke serverede varm Mad. Da han og Fruen en Aften var i Selskab hos en Familie, som var meget glad for sig selv, og der kun blev budt Smørrebrød, sad Heiberg temmelig muggen uden at sige noget ved sin Kones Side. Et Svøbelsesbarn i Kniplinger blev forevist Gæ-

sterne og baaret om for at sige »Godnat« til dem alle. Heiberg led ikke Spædbørn og afviste den tilbudte Gunst med et flygtigt Nik. Derpaa bøjede han sig hen til sin Kone og hviskede: »Havde det endda været stegt.« Fru Heiberg brast i Latter, og Husets Frue spurgte ivrig: »Sagde Etatsraaden noget morsomt? Aa, fortæl, hvad det var.« Det var jo absolut umuligt at opfylde Ønsket. Heiberg vidste det og sagde derfor til sin Kone, mens han med sine lange Fingre tog sig en Pris Tobak: »Du *maa* gerne, Hanne.« Fru Heibergs Situation blev ikke behageligere ved denne Tilladelse. »Ja, han kunde være en slem Drillepind,« sagde hun skælmsk vemodigt, da hun fortalte mig dette Træk.

Ved et Gilde paa Skydebanen var Det kgl. Teaters Personale samlet med Undtagelse af Fru Anna Nielsen, der næsten aldrig gik med til Selskaber. Hendes Mand, Skuespiller Professor Nielsen, som vistnok har været Model til »Skuespilleren« i »En Sjæl efter Døden«, havde drukket rigeligt og gav i en Tale Luft for sin Uvillie mod Heiberg og Fru Heiberg paa en saadan Maade, at Phister afbrød ham og sagde: »Sæt dig ned. Du ved ikke, hvad du selv siger. Du er fuld.« Derefter fulgte Phister den opskræmte Professor hjem og raadede ham paa Vejen til næste Dag at gøre Heiberg en uforbeholden Undskyldning. Fru Nielsen blev meget forbavset over Mandens tidlige Hjemkomst og spurgte om Grunden. Det var ham umuligt at faa et Ord frem, saa forskrækket havde Phister gjort ham. »Tal dog, Mand!« udbrød hun, og Phister sagde betydende: »Han *har* talt.« Næste Dag gik Nielsen ind til Heiberg i hans Kontor paa Teatret og bad ham tilgive den tøperagtige Opførsel, han havde udvist. »Jeg var paa-
virket af Vinen,« sagde han til sin Undskyldning. Heiberg saa venligt paa ham, tog sig en Pris og svarede:

»Jeg forstaar ikke, hvad De mener, kære Professor Nielsen, jeg synes, De var ganske, som De plejer.«

Fru Heiberg og Fru Hauch var en Tid Veninder, men Venskabet brast, fordi Hauch ikke fandt Fru Heiberg sanddru nok. De boede begge om Sommeren ude i Hellebæk. Engang, da det var Regnvejr, gik Fru Heiberg en Tur og saa da paa den ensomme Landevej Fru Hauch komme sig imøde. »Jeg fortsatte min Gang,« sagde hun, »for at se, om hun vilde gaa forbi mig uden at hilse, og blev meget forbavset, da hun forsvandt i Landevejsgrøften trods det vaade Vejr. Jeg gik hen til Stedet og saa, at hun havde lagt sig helt ned, blot for at undgaa mig.« Jeg meddelte Fru Hauch Historien, som Fru Heiberg havde fortalt den, og spurgte, om den var sand. »Ja,« svarede Fru Hauch. »Det er rigtigt nok. Det glæder mig, hun lagde Mærke til, at jeg ikke vilde hilse paa hende.«

Da jeg engang led af en ondartet Halsbetændelse, sendte Fru Heiberg mig en Flaske Eau de Cologne og raadede mig i et Brev til at gnide Halsen, saa den blev brændende varm, hver anden Time. Hun dikterede altid sine Breve og skrev kun under med sin ubehjælpssomme Haandskrift, thi, som hun selv sagde: »Jeg lærte aldrig at skrive ortografisk eller sætte Kommaer.« Fru Hauch, som da var over 80 Aar, indfandt sig personlig hos mig (jeg boede paa fjerde Sal) med en Flaske stærk Punch, hun selv havde brygget og tilsat Kanel med andre skarpe Ingredienser. »Naar De har drukket den ud med et Glas hver anden Time,« sagde hun, »saa kan Betændelsen ikke klare sig længer, den maa stikke af.« Den Lykke at have kendt disse to, saa vidt forskellige, men hver paa deres Maade betydelige Kvinder samtidig, kan jeg ikke noksom takke for. Jeg havde en Følelse af, at de begge, navnlig maaske Fru

Hauch, kunde lide mig, og det betragter jeg som en større Hæder end nogen Orden, Titel eller anden offentlig Hyldest.

Engang i November 1888 kom Elisabeth Horneman op til mig og bad mig gennemgaa Portias Rolle med hende. Hun havde faaet den for paa Elevskolen og skulde spille den sammen med andre Scener af »Købmanden i Venedig« ved Afgangseksamen i Foraaret 1889. Jeg havde kendt hende, fra hun var 14 Aar, og i de forløbne 7 Aar stadig været i Forbindelse med hendes Hjem, det sidste Aar hyppigt. Hun havde altid interesseret mig ved sin Intelligens og personlige Character, nu kom vi til at arbejde sammen paa en af de herligste sceniske Opgaver, som findes. At hun havde Talent og engang vilde blive en betydelig Skuespillerinde, var jeg hurtig klar over, men under Arbejdet med Rollen forstærkedes mit oprindelige Indtryk af hendes personlige Egenskabers Værdi. Jeg har kendt Skuespillerinder, som af Naturen havde større Fremstillingsevne og Fantasi, men ingen, der satte et saadant Arbejde ind paa Opgavens Løsning som hun. Hver Replik, hver Nuance, hver Betoning blev gennemfilet og gentaget utallige Gange. For mig, der var adskillig mindre flittig end hun, men til Gengæld hurtigere og kom lettere fra det, var hendes Arbejdsmetode tit en Taalmodighedsprøve. Engang udbrod jeg: »Kunst er dog Glæde, ikke Tortur.« Hun saa lidt forbløffet paa mig og sagde stille: »Er Kunst ikke først og fremmest Arbejde?«

Goethe siger, at mellem en ung Mand og en ung Kvinde er ingen Forbindelse skønnere, end den, hvor han er Lærer og hun hans Discipel. Han siger det i den Roman, han har kaldt »Valgslægtskaberne«, og det gælder da navnlig, hvor der er Valgslægtskab mellem

Parterne. Under vort Samarbejde følte jeg stedse stærkere, at det var Tilfældet her. Vi var, trods Forskellen, eller maaske netop gennem den, af samme Race, »talte samme Sprog«. At jeg kunde være hende til Nytte, forstod jeg, og det fyldte mig med en stor og rig Glæde. Jeg gjorde snart den Erfaring, at hun kunde lære mig mindst lige saa meget, som jeg hende. Hun førte mig ind i Musikkens Verden, den, jeg havde faaet et Glimt af som Dreng og senere gennem mine musikalske Venner i Birkerød og Hillerød var blevet noget mere kendt med. Nu først naaede jeg frem til en dybere Forstaaelse af dens uendelige Værdi gennem hendes Fortolkning. Veninderne, de to Frøkner Hauch, var ofte begejstrede Tilhørere sammen med mig, naar hun sang Schuberts, sin Yndlingskomponist Schumanns eller sin geniale Faders Sange. Hun havde en smuk, ikke særlig stor Stemme, et ægte musikalsk-dramatisk Foredrag. Jeg sværmede dengang (nu noget mindre) for Chopin, og hun spillede for mig en lang Række af hans Kompositioner, hvoriblandt især de 24 Præludier og Nocturnerne fængslede mig. Det var en rig, en ufor-glemmelig Tid. Men undertiden følte jeg en mig selv halvt uforstaaelig Angst for, at dette aandelige Samliy kunde blive hende til Skade. Det første af de Digte, jeg 40 Aar senere udgav med hendes Navn paa Titelbladet, kaldte jeg »Angst«.

At jeg i det hele gennemgik en Gæringsproces, som forandrede mit Væsen eller rettere sagt udviklede dets oprindelige, tildækkede Anlæg, var mig klart, og jeg følte tillige en urolig Higen efter at fremskynde denne Udvikling, der førte mig langt bort fra det Liv, jeg i de siste fire Aar havde levet. Naar vi efter mine Foredrag hos Klein samledes til Aftensbordet, fortalte han om sine Rejser i Italien. Mange Minder om dem saa

jeg paa Væggene i hans Arbejdsværelse, og jeg, som aldrig før havde kendt til Udvé, fik nu en overvældende Længsel efter at lære den store Verden derude at kende. I min Skoletid skrev jeg i alle mine Notebøger Bjørnsons Ord, som var mit »Valgsprog«: »Hvad du evner, kast af i det *nærmeste* Krav«. Nu var det hans Sang: »Undrer mig paa, hvad jeg faar at se over de høje Fjelde«, som til Stadighed lød for min indre Sans. Jeg sagde engang noget i den Retning til Klein, og han greb Tanken som den forstaaende Ven af de Unge, han var. »De kan jo skrive Deres Disputats om Kierkegaard nede et Sted i Tyrol,« sagde han, »saa slaar De to Fluere med en Smække.« Jeg mente, jeg ikke havde Raad dertil, men han viste mig, at det ikke behøvede at blive dyrere end mit Sommerophold i Danmark, og at jeg desuden kunde søge om Rejseunderstøttelse. Tanken beskæftigede mig Dag og Nat, og jeg besluttede tilsidst at vove Forsøget, skønt jeg ikke tro'de, det vilde lykkes, Jacob Scavenius var Kultusminister: jeg fik Audiens hos ham og forklarede ham min Sag. Paa Grundlag af det lidt, jeg havde udgivet, og mine Anbefalinger, opnaaede jeg virkelig i Foraaret 1889 den uventede Lykke at kunne planlægge min første Rejse, som skulde begynde i August. Jeg var som i den syvende Himmel af forventningsfuld Livsglæde.

Foraaret 1889 bragte endnu et Par betydningsfulde Oplevelser. Min Svoger, Karl Mantzius, var ikke tilfreds med det Repertoire, han fik at spille paa Det kgl. Teater. Han, som forresten mange andre, mente, at der i København var Trang til og Brug for et litterært ledet Teater, og sammen med sin Ven, Julius Lehmann, udarbejdede han Planen til et saadant Foretagende,

hvortil de tænkte at leje Dagmar-teatret, der, efter at Theodor Andersen havde trukket sig tilbage fra Ledelsen, førte en hensygnende Tilværelse. Riis-Knudsens Afhandling om Josef Kainz og hans efterfølgende Teateranmeldelser i »For Litteratur og Kritik« havde vakt Opmærksomhed, og da Mantzius kendte min Forbindelse med Tidsskriftet, bad han mig føle mig for hos Riis-Knudsen om Muligheden for et Samarbejde mellem ham og de to nævnte Herrer. Det gjorde jeg, og fandt ham saare villig. Alle tre samledes de en Aften hos mig, og her blev det nye Dagmar-teater grundlagt. Selv havde jeg ingen Del i Foretagendet, jeg var optaget af min Rejse og min Bog om Kierkegaard og havde ikke mindste Tanke om eller Lyst til at komme med i Teaterarbejdet. De tre Direktører delte Ledelsen mellem sig og besluttede i Forening at engagere min Søster, Fru Gjølring, Frk. Lerche, Fru Riis-Knudsen og Elisabeth Horneman, naar hun havde afsluttet sit Arbejde ved Elevskolen. Senere blev der truffet Aftale om andre Engagementer, bl. a. blev Frk. Gudrun Hauch, der ogsaa havde gennemgaaet Elevskolen, engageret. Julius Lehmann skulde være Teatrets Sceneinstruktør og min Broder Vilhelm dets Kapelmester. At dette Foretagende skulde faa Betydning for mit Liv, havde jeg altsaa dengang ingen Anelse om.

I Maj 1889 kom »Meiningerne« til København og gav en Række klassiske Forestillinger paa Casino i deres mønstergyldige Iscenesættelse. Shakespeare, Schiller og Ibsen fik vi at se i en Form, af hvis gennemførte Kultur der vel var gaaet Ry, men som vi først nu lærte personlig at kende. Riis-Knudsen skrev i »Litteratur og Kritik« en oplysende Artikel om Hertugen og hans Teaterbedrift, og for alle os unge fik disse Opførelser

maaske endnu større Betydning end Kainz' Gæstespil Aaret forud. Blandt Skuespillerne, som alle, store og smaa, underordnede sig Digterens og Instruksionens Hensigter, var der fremragende Kræfter som Karl Weiser og Amanda Lindner. Weiser kom jeg i nær Forbindelse med, og han blev en velset Gæst i Hornemans Hus. Det kgl. Teaters Dekadence blev skærende anskueliggjort der ved og Troen paa det planlagte Teaters Fremtid befastet.

Kort inden min Afrejse til Udlandet bragte Riis Knudsen mig en Tragedie af Tyskeren Siegert: »Klytemnestra«, og bad mig oversætte den til Teatret. Jeg gennemlæste den, fandt dens Opbygning god, men Repliker og Figurer ganske dilettantmæssige og foreslog ham saa at forsøge en

Omdigtning, der delvis benyttede Skelettet, men gav det nyt og forhaabentlig noget bedre Kød paa Kroppen. Han billigede min Tanke, og jeg pakkede den tyske Bog ned i min Rejsekuffert.

I August 1889 sejlede jeg fra København med Skib til Lübeck og betraadte første Gang tysk Grund. Om bord fik jeg Øvelse i at tale Tysk. En Passager, en midaldrende fed Herre, gav sig i Snak med mig og viste et saa indgaaende Kendskab til Ibsen og Bjørnsons Digtning, at jeg antog ham for Litterat. Senere

Karl Weiser

kom vi ind paa Filosofien, og nu forbavsede han mig ved sine aandfulde Ord om Schopenhauer: »Han maa være Professor i Filosofi,« tænkte jeg. Ved Afskeden i Lübeck vekslede vi Visitkort; han var Vinhandler i Altona. Det var mit første Indtryk af den tyske Type, som jeg senere fik udvidet ved en Mængde lignende Oplevelser.

Jeg vil absolut ikke trætte Læserne med en Rejsebeskrivelse i Detailler, men kun flygtigt nævne de for mig betydningsfuldeste Indtryk. I Harzen traf jeg Rudolf Schmidt, og vi foretog nogle Bjergture sammen. I Eisenach begyndte jeg Nedskriften af »Klytemnestra«, som blev gjort færdig paa 8 Dage og afsendt til Riis-Knudsen, der udtalte sin Tilfredshed i et venligt Brev. Man havde paa Dagmar-teatret indstuderet Holger Drachmanns »Esther«, hvortil C. F. E. Hornemann havde komponeret Musiken; det blev Aabningsforestillingen og efterfulgtes af en kombineret Holberg-Oehlenschläger-Aften. »Litteratur og Kritik« fortsatte sin Tilværelse, men interesserede neppe Redaktøren saa meget som før. Vi havde inden min Afrejse aftalt de nærmeste Hefters Indhold.

Thüringerwald forekom mig imponerende og idyllisk paa samme Tid. Jeg foretog lange Vandringer gennem den, naar jeg ved Middagstid havde gjort Arbejdet med »Klytemnestra« færdigt. Naturligvis besøgte jeg ogsaa næsten daglig Wartburg. Det var ikke saa meget Luther og Wagner, der drog min Fantasi op mod den gamle Borg. Det var den hellige Elisabeth, hvis Historie jeg drømte om at fortælle i en Roman, der aldrig blev skrevet. Jeg sad i Timevis ved »Elisabeth-Brunnen«, hvor hun daglig gav de fattige og syge Hjælp, og udmalede mig Scener af hendes Liv. Hvis

en anden Elisabeth blandede sig i mine Drømmerier, var det mig i alt Fald ikke bevidst.

Min Hustrus ældre Søster, Malerinden Bertha Wegmann, havde anbefalet mig den lille tyrolske By Jenbach som vel egnet til Arbejdsplads for min Kierkegaard-Bog. Jeg havde en hel Kuffert fuld af hans Værker og Dagbøger og glædede mig til i den skønne Bjergnatur at dele Dagen mellem Arbejde og Bjergvandring.

I München fik jeg stærke Indtryk af den italienske Malerkunst, som jeg hidtil kun havde kendt af Gen­ givelser, og her mødtes jeg med Riis-Knudsen og Frue. Jeg læste »Klytemnestra« højt for dem, og vi aftalte Rollebesætningen. Riis-Knudsen tænkte at engagere Martinus Nielsen fra Det kgl. Teater til at udføre Orestes' Rolle, Wilhelm Wiehe skulde spille Ægisth, Fru Gjølring Titelrollen og Fru Riis-Knudsen Elektra. Fruen gjorde iøvrigt et ret flegmatisk for ikke at sige søvnigt Indtryk paa mig, men hun var ingenlunde uin­ telligent; desværre viste det sig senere, at hun ikke havde Talent til at spille Komædie.

I Jenbach installerede jeg mig i det renlige, udpræ­ get landlige »Bräuhaus«, saa mig omkring og saa — intet. Bjergene laa alle skjult af den mest uigennem­ trængelige Regntaage, og Termometret sank til 9 Gra­ der. Det faldt mig svært at tage fat paa Arbejdet med Kierkegaard under disse Omstændigheder, men jeg fik dog gennempløjet nogle Bind af Dagbøgerne og gjort mine Notitser. En Dag Kl. 12 hævede Taagen sig pludselig og viste mig en Række vidunderlige Bjergtin­ der, alle klædte i tindrende hvid Sne. Lige fra første Gang jeg saa Tysklands Bjerge, havde jeg en Følelse af, at her hørte jeg hjemme, jeg drømte, at jeg i en tidligere Tilværelse havde levet mellem dem, og hvem

ved? maaske var det virkelig saa. Men da jeg havde faaet Tid til i sælsom Betagelse at nyde Vidunder- synet i Jenbach en lille Timestid, sænkede Taagen sig paany, tættere end nogensinde, og da det varede ved de næste Dage, besluttede jeg at forlægge min Residens til Florenz. Jeg købte Baedeckers »Sprogfører«, og mens jeg passerede Alpernes Ryg over Brennersadde- len, lærte jeg mig saa meget Italiensk, at jeg kunde klare mig i Verona. Klein havde raadet mig til paa Vejen at se Gardasøen, og det maatte jeg takke ham for. At Vand kunde være saa lysende blaat, havde jeg aldrig tænkt mig. Jeg lejede en Robaad i Riva og roede ud paa Søen langs Klippekylen. Idet jeg passerede en Kløft, der aabnede sig ned mod Vandet, fik jeg Øje paa en Sten med Indskrift, den stod tæt ved Bredden, vendt ud mod Søens Flade. Indskriften kunde jeg ikke læse fra min Baad. Jeg digtede mig nu en Novelle om en lykkelig Familie, der havde boet paa dette Sted og midt i Lykken var omkommet ved et Fjeldskred, og til hvis Minde man havde rejst Stenen. Et Stykke længere syd paa styrede jeg Baaden mod Land, og i Klippevæggens Skygge lagde jeg mig ned paa Baadens Bund og faldt i Søvn. Paa Tilbagevejen roede jeg hen til Stenen med Indskriften og saa nu, at den betegnede Stedet som Italiens nordlige Grænse. Uden at vide det, havde jeg altsaa haft min første Drøm i det skønne Italien. Desværre havde jeg glemt dens Indhold.

En Dampskibstur førte mig næste Dag fra Riva gennem den dejlige Gardasø, den skønneste, jeg har set, til Peschiera og derfra til Verona. Jeg besøgte »Julies Grav«, en Sarkofag, fuld af Visitkort fra de Besøgende. Jeg lagde mit til de andre, tog iblinde et af de mange op. Til min Forundring bar det Navnet Dr. William

Shakespeare. Andægtig lagde jeg det tilbage, jeg syntes, det var som en Aandehilsen. I et langt Brev til mine tre Veninder i Danmark fortalte jeg om Rejsens Oplevelser. Fra Verona gik jeg over Bologna, hvor jeg blev betaget af Guido Renis Madonnas Himmelfart mere end af Rafaels Cæcilia, til Florenz. Her fik jeg et godt Værelse i Hotel du Nord ved Ponte Santa Trinità. Hotellet er et gammelt Renæssancepalæ og har været Forbilledet for Kleins »Tegneskolen for Kvinder«. Værelset var køligt med Stengulv, Balkon og Udsigt over Arnoen. Her vilde det blive herligt at arbejde en Maanedstid, tænkte jeg. Hver Formiddag besøgte jeg Museer og Byens andre Seværdigheder. Angelico da Fiesole begejstrede mig ved sine Billeder, der lyser af Fromhed og stille barnlig Livsglæde. Han lukkede egentlig først rigtig Malerkunstens Verden op for mig. Senere saa jeg nok, der var større Aander og rigere Sniller end hans, men han gav mig netop det, jeg havde Brug for, og jeg har aldrig ophørt at elske ham. Dante kunde digte om Helvede som ingen anden. Fiesole er vist den eneste, der har kunnet male Paradisglæden troværdigt, overbevisende. Jeg købte hos Ali-nari et stort Fotografi, optaget efter min Anvisning i 6 Plader for hver af Maleriets seks Sjettedele, af hans gribende »Korsfæstelse« i San Marco, Savanarolas gamle Kloster, tegnede selv Rammen til det, og der er ikke gaaet mange Dage siden da, hvor jeg ikke har glædet mig ved at betragte det. Ogsaa Donatello greb mig stærkt. Jeg var endnu ikke moden til ret at fatte Størheden i Michelangelos og Rafaels Kunst.

Jeg fik skrevet det første Afsnit af Bogen om Kierkegaard. Indledningen udelod jeg, da Bogen 13 Aar senere blev færdig, den findes trykt i det norske Tidsskrift »For Kirke og Kultur« under Titelen »Et Syn-

punkt for Livsanskuelser« og er vistnok det lødigste og selvstændigste, jeg har ydet i filosofisk Retning. Det er en sympatisk Kritik af Kierkegaards Individualisme, og en Paavisning af, at kun en social Livsanskuelse er mulig paa kristelig Grund. Jeg mente saaledes den gang, og mener det endnu, skønt jeg har indset, at det, man kalder Socialisme og Kommunisme, er og maa være Kristenaanden diametralt modsat, fordi det er Forgudelse af det dennesidige og fuldstændig Miskendelse af dets virkelige, relative Betydning.

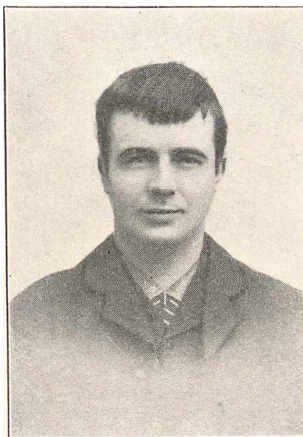
Just som jeg var i god Gang med dette Arbejde og forudsaa Muligheden af at gøre det færdigt inden Aarets Udgang, fik jeg et alarmerende Brev fra Riis-Knudsen. Det økonomiske Resultat af Dagmarteatrets første Maaneder havde været saa slet, at han alene havde maattet overtage Direktionen efter Overenskomst med de to andre Ledere, og nu bad han mig paa det mest indtrængende om at komme hjem og hjælpe ham med Iscenesættelsen af »Klytemnestra«, som han var klar over, laa ganske udenfor Lehmanns Interessensfære. Brevet lod mig forstå, at jeg, hvis jeg ønskede det, skulde være Teatrets anden Sceneinstruktør og lønnes som saadan. I hvert Tilfælde haabede han, at jeg, som havde faaet Forbindelsen istand mellem Teatret og ham, ikke vilde lade ham i Stikken, men staa ham bi, i alt Fald til den første Fare var overstaaet.

Jeg sov ikke den Nat. Efter et Døgns Overvejelse besluttede jeg at sige Ja. Det stod mig klart, at jeg der ved maatte opgive alle mine øvrige Planer, men en Stemme i mit Indre sagde mig, at *her* gik Vejen, jeg skulde følge. Teatret havde fra min tidligste Tid haft min Kærlighed, ganske vist en hidtil ulykkelig, uengældt Kærlighed, men jeg følte, at i dets Tjeneste vilde jeg faa Brug for alle mine Evner, alt, hvad jeg havde

indsamlet af Kundskab og Erfaring, ogsaa paa denne Rejse. Og ved dette Teater, som jeg selv paa en Maade havde været med at stifte, virkede nogle af mine bedste Venner. Med dem skulde jeg nu arbejde sammen. Lykkedes det ikke at gennemføre den lagte Plan, saa var det dog Umagen værd at have gjort sit Yderste derfor. Jeg gentog for mig selv min Faders Ord, de Ord, han ønskede som sin Gravskrift; de skulde i det nye Afsnit af mit Liv, kort eller langt, være mit.

Højere hændtes ej
Held paa Jord,
end med stor Sag at sejre.
End skal du agtes
yndet af Guder,
Om med stor Sag du segner.

Og i Septembers Slutning vendte jeg hjem til Danmark.

P. A. Rosenberg 1889